

OKO IZBORA 15

Centar za slobodne izbore i demokratiju

OKO IZBORA 15

Parlamentarni izbori u Republici Srbiji 21. januara 2007

Priredio Srećko Mihailović

Za izdavača

Zoran Lučić

Urednik

Srećko Mihailović

Lektor

Olga Smolović

Prelom i štampa

JP „Službeni glasnik”

Tiraž

500

Beograd, jul 2007

Štampanje ove knjige omogućio je Nacionalni demokratski institut (NDI)
Projekat posmatranja Parlamentarnih izbora podržali su
Nacionalni demokratski institut (NDI), Ministarstvo inostranih polova Danske,
Ambasada Holandije, Ambasada Finske

Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID), Resavska 94, 11 000 Beograd
e-mail: cesid@cesid.org.yu, www.cesid.org

OKO IZBORA 15

Parlamentarni izbori u Republici Srbiji 21. januara 2007

Sadržaj

	Strana
Srećko Mihailović Rešenje u „zaustavnom vremenu”	7
Zoran Stojiljković Šta su nam doneli jovanjdanski izbori	23
Stjepan Gredelj Marginalije o predizbornoj kampanji	43
Tanja Nauparac Izborne ponude.....	56
Marijana Simić, Tanja Nauparac Civilno društvo i izborna kampanja.....	68
Miloš Hrnjaz Izborna participacija i apstinencija	77
Zorica Perović Zapažanja o radu Republičke izborne komisije.....	88
Zoran Lučić Pogled na izborne rezultate.....	98
<i>PRILOZI</i>	117

SREĆKO MIHAILOVIĆ
Institut društvenih nauka, Beograd

Rešenje u „zaustavnom vremenu“

Jovanjdanski izbori: duga predigra i još duža završnica

Izbori s početka 2007. nisu pomerili odnos snaga na globalnom nivou: liberalnodemokratske stranke u odnosu na glasove socijalnacionalnih stranaka ostvarile su pobedu od tri prema dva. Faktički je zadržana linija stranačkih podela iz ranijih godina koju označavaju dve teme, tema nacionalizma i tema standarda, odnosno kvaliteta života.

Izvesna pomeranja unutar liberalnodemokratskog bloka odužila su formiranje vlade, a u jednom trenutku i zapretila uspostavom jedne drukčije konstelacije političke moći od one koju su birači zadali svojim glasovima.

Pitanje je po čemu se ipak ovi izbori razlikuju od prethodnih i u čemu su te razlike. U radu se potom daju naznake iz priloga u ovom zborniku koji se bave upravo tim pitanjima.

Ključne reči: duh vremena, linije rascepa, socijalnacionalni stranački blok, liberalnodemokratski stranački blok, tema nacionalne sigurnosti.

Nema iznenađenja na januarskim parlamentarnim izborima u Srbiji 2007. Iznenađenja ne bi bilo ni da je pobedila ona socijalnacionalna opcija s radikalima i socijalistima. Ništa nije iznenađenje jer ništa ne ugrožava vlast partija; naše partije su se prvo dogovorile o svojoj vlasti, unele to u Ustav, pa tek onda išle na izbore! Prvo su se osigurale i dogovorile da vlast ne ispuštaju iz ruku.¹ Partokratija je i najviša norma, i partijska svakodnevnica,

1 Dakle, i dalje će, da cinično primetim, o prijemu čistačice u dečji vrtić u nekoj nedodijeli odlučivati politička pripadnost „njene veze”, a o izboru direktorke tog vrtića da i ne govorimo! Ali, kao što nedavno rekoše u Novom Sadu: „I u Nemačkoj o izboru direktora pozorišta odlučuju političke partije!”

i naša velika mora! Birači su unapred izgubili bitku. Izbori su se sveli samo na odlučivanje o tome koje će stranke da budu *svevlada*, koje će malo manje da vladaju, a koje uopšte neće da vladaju!

Izbori za parlament Srbije u januaru 2007. održani su u vreme u kojem se čekala presuda povodom tužbe BiH za genocid, u vreme kada se donosi odluka o nezavisnosti Kosova, u vreme pritiska za pronalaženje i izručenje Haškom tribunalu optuženih za ratne zločine... To vreme karakteriše i veliko nezadovoljstvo građana standardom, visokom nezaposlenošću, strahom od gubitka radnog mesta a, na drugoj strani, nezadovoljstvo političkom situacijom u zemlji, uz malo ili nikakvo poverenje u političke institucije i političare. Sve u svemu, izbori se održavaju u vreme svekolike nestabilnosti, raširenog osećaja nesigurnosti, gotovo institucionalizovanog zla korupcije, straha od neizvesne budućnosti. U takvoj situaciji,² unapred se znalo, izborna opredeljenja znatnog broja građana biće na strani naizgled jednostavnih i svakako ekstremnih rešenja, odnosno uz one stranke koja nude takva *rešenja*.

Površno gledano nije izgledalo tako. Naprotiv. Izvesni optimizam je politički kreiran i medijski nametan. Iznenaadni konsenzus glavnih stranaka oko sadržaja Ustava, samo donošenje Ustava, dogovor oko dinamike predstojećih izbora, Vladino *predizborna čišćenje* uz guranje đubreta pod tepih i uopšte predizborni aranžmani pozitivnih događaja – sve je to trebalo da proizvede barem *izborni optimizam*. Nema sumnje da se u tome uspelo. Pojave kao što su konsenzus, *famozna sabornost*, pozitivni događaji (u formi raznih „trinaestih plata”), *ustavno očuvanje* Kosova i Metohije, *evropske šargarepe* i slatkiši u evropskim izlozima, uz *novogodišnja* predizborna obećanja političkih stranaka, uz dve nove godine i ne znam koliko versko-političkih praznika, kao i lep prolećni dan samog izbornog dana, a tačno usred zime – stvarale su dobro raspoloženje, nekima su vraćale nadu da ipak može biti bolje, nekima veru da političari mogu biti bolji, a znatnom delu građana potrebu i obavezu da ipak izađu na izbore i daju svoj glas nekoj od stranaka. Naravno, ovakav *svetlo-šareni duh trenutka* je ne samo podržavan već i kreiran od strane političara, analitičara od medija

2 No, i kao takva ona je bila bolja od situacija u kojima su se održavali svi dosadašnji višestranački izbori. U krajnjoj liniji, oni su u trendu koji je zacrtan na onim prelovnim izborima s jeseni 2000. koji govori o procesu izlaženja iz krize, doduše dugotrajnom i sporom.

i samih medija. Na drugoj strani, svesno ili nesvesno, od iste fele potiskivan i prikrivan, *duh vremena* obeležen je osećanjem naše svekolike nesreće.³

Duh trenutka izveo je na izbore tri četvrtine realnog biračkog tela⁴, a *duh vremena* orijentisao je ka radikalima i socijalistima dve petine građana koji su izašli na izbore.

Nebeski narod je u stalnom dosluhu s duhom vremena. Otuda je nužno, gledano sa stanovišta efikasnosti, da predizborna kampanja bude u *duhu vremena*. Shodno ovoj premisi, nema sumnje da su najefikasnije kampanje koje su u saglasju s duhom vremena, a da je najteže osmisliti i uspešno voditi one u kojima postoji namera da se u nekim arealima usprotivi tom duhu vremena.

Ono što je uspostavljeno devedesetih godina kroz linije socijalnih i političkih podela, s manjim varijacijama, važi i dan-danas. Dva društvena čvorišta, odnosno dve društvene teme određuju rascep: *tema nacije* i *tema standarda*, koja se direktno naslanja na temu socijalizma koja u fokusu ima uređenje odnosa između države i tržišta.

Nesumnjivo je da je u nas na delu, već dve decenije, nacionalizmom obeležen *duh* (srpskog) *vremena*. Konkretnije, možemo govoriti o vremenu uspona i dominacije srpskog nacionalizma, o vremenu njegovog postepenog opadanja i o vremenu (jakog i raširenog) *tužnog sećanja na godine uspona*⁵ (prva faza 1988–1993, druga faza 1994–1999. i treća faza 2000–2007).

-
- 3 U pola godine koja je prethodila parlamentarnim izborima izvedena su relativno brojna javnomnjenjska istraživanja. Većina tih istraživanja bila je usmerena ka rejtingu stranaka i političara, većina tih istraživanja ostala je u stranačkim fiokama, a ono što je doprlo do *urednika naše stvarnosti* bilo je prezentirano uz znatnu halabuku. Onaj manji deo istraživanja u kojima je bio propitivan i pomenuti *duh vremena* najčešće je ostajao u uredničkim fiokama – *nije bilo lepo pisati i govoriti o ružnim stvarima!* Ta i takva istraživanja uglavnom su u medijima prećutkivana!
 - 4 Pod realnim biračkim telom podrazumevam punoletne građane kojima je biračko mesto dostupno na relativno lak i jeftin način – računam da takvo biračko telo broji oko 5.500.000 građana, što je približno za milion manje od broja građana koji su oficijelno upisani u birački spisak. Shodno tome govorim o izbornim participantima koji čine približno tri četvrtine biračkog tela, dok bi taj udeo u odnosu na oficijelni birački spisak iznosio tri petine.
 - 5 Naravno, može se sporiti ova ocena po kojoj se danas nacionalizam svodi na nostalgiju za velikom Srbijom, na *tužno sećanje* na godine idolatrije nacionalizma pod Miloševićem i Šešeljom i/ili *pijano sećanje na carstvo Dušanovo*. Nesumnjivo, ima sasvim suprotnih mišljenja. Na primer, Dragoš Ivanović u *Republici* (2007) tvrdi: „Nakon ubistva premijera, stare ekstremne nacionalističke snage vratile su se na velika vrata, a takozvani demokratski blok nastavio je da igra svoju dvosmislenu

U godinama uspona i dominacije nacionalizma (1988–1999) retko koja stranka protivila se mejnstrimu, prećutkivanje i stidljivi pomen bili su najviši dometi drukčijeg viđenja stvari.⁶

Komplementarno usponu i padu nacionalizma nalazimo pad i uspon percepcije i ideologije životnog standarda, odnosno određenog kvaliteta života (pa i vreme ideologije *tužnog sećanja* na standard iz vremena *omrznutog* nam socijalizma). Ideologija kvalitetnog života je na putu da postane mejnstrim naše izborne scene. U ovim godinama uspona (još ne i dominacije) ove ideologije – ona je postala nezaobilazna čak i za radikale, i oni su joj u svom izbornom nastupu dali sjaj oreola, tretirajući pri tom nacionalizam kao podrazumevajući fundus svekolike radikalske politike na koji je dovoljno samo ponekad podsetiti. *Njihovi* nacionalisti bili su njihovi *sigurni glasovi*, a kampanja je koncipirana kao lov na glasove onih birača čija je izborna volja određena željom za poboljšanjem standarda i kvaliteta života uopšte.

Ideologija nacionalizma i ideologija standarda, u nas prvenstveno doživljavanih kroz *nostalgiju za velikom Srbijom* i kroz *nostalgiju za socijalizmom* (tačnije, za toplim krilom darežljive socijalističke države), ma koliko to izgledlao apsurdno, dopunjuju se čineći ovaj ideološki amalgam pobedničkom opcijom u nekoliko izbornih turnusa. Taj ideološki amalgam nazivam *socijalnacionalizam*.

Teme nacionalizma i standarda, bilo da se javljaju u formi sukoba („ili – ili”), bilo kao osobeni amalgam („i – i”), u ideološkoj interpretaciji, na svim izborima počev od onih iz 1990. javljaju se kao *pitanja sigurnosti* – kao *tema nacionalne sigurnosti* i *tema egzistencijalne sigurnosti*.

i kolebljivu ulogu.” Međutim, podaci nedvosmisleno pokazuju da je nacionalizam prošao svoj zenit, da je znatno manjeg obima nego s kraja osamdesetih i početka devedesetih; da je potrebna injekcija političara, nacionalne inteligencije i medija kako bi se malo raspalio (povodom Kosova), ali je sve to danas daleko od znanog nam nacionalističkog požara i zanosa. Nacionalizam je u zenit ušao sa Miloševićevim pokušajima da se Kosovo silom zadrži i da se ratovima uspostavi srpska Jugoslavija. Gubljenjem prefiksa *srpsko* i u slučaju Jugoslavije i u slučaju Kosova, nacionalizam lagano nestaje. Otuda se danas javlja ili kao farsa – *ustavno zadržavanje* Kosova, ili kao *tužno sećanje*, a u političkom smislu nalazimo ga samo kroz ideološki amalgam sa takođe jednim tužnim sećanjem – na socijalizam i njegovu prema siromašnima širokoruku državu. Ali i kao takav, gotovo farsični nacionalizam, u amalgamu sa socijalističkom ideologijom sličnog karaktera, dominira glasovima gotovo dve petine onih koji izlaze na izbore u ovim godinama.

6 Bilo je i časnih izuzetaka, ali među pojedincima i manjim organizovanim grupama civilnog društva. Takođe je bilo i šireg otpora ratnom nacionalizmu, mislim na fenomen *rezervista*. Tu se faktički radilo o otporu iako su njegovi motivi najčešće bili iz jedne druge ravni.

Zašto *sigurnost* (nacionalna ili egzistencijalna), a ne samo nacionalizam, odnosno standard? Radi se o tome što ove teme tek u interpretaciji s konotacijom sigurnosti postižu svoj optimalni efekat. Nacionalizam nikada ne bi ni u ksenofobičnih Srba postao to što je postao da nije objašnjavan kao pitanje sigurnosti, kao pitanje nacionalnog, pa i ličnog opstanka. Sve je moralo biti objašnjeno kao nacionalna ugroženost iz koje posledično sledi i lična ugroženost. Objašnjenje je pojačavano, a stvarnost prikrišana pričom o odbrambenom, pa i reaktivnom karakteru nacionalizma.

Nema sumnje da je *tema nacionalne sigurnosti* dominirala na izborima 1990, 1992, 1993. i 1997. Prelomni izbori i u ovom pogledu bili su oni koji su održani u jesen 2000. kada je uspostavljen primat *teme egzistencijalne sigurnosti* koji je tek delimično ugrožen na izborima 2003. i na ovim iz 2007.

Na jovanjdanskim izborima *tema nacionalne sigurnosti* bila je prividno potisnuta. (I to su učinile sve stranke, osim demokrata koji su ovu temu zaista potisnuli.) Metaforički rečeno, nacionalizma nije bilo na prvim stranama medija, ali se mogao čitati između, ispod i iznad redova, kao i na svim ostalim stranama medija. Naravno, ima i drukčijih mišljenja. Tako, na primer, Dragoš Ivanović piše: „SRS i SPS, kao nikada do sada posle oktobarskih promena 2000, agresivno najavljuju i upotrebu oružja da bi Kosovo i ostale ‘srpske zemlje’ u BiH i Hrvatskoj ostali pod okriljem Srbije. Oni koji pripadaju takozvanim demokratskim snagama izjašnjavaju se, naravno, protiv toga, ali je njihovo protivljenje mlako i bledo, umesto da bude snažno podignuto na nivo načelnog i dugotrajnog razilaženja” (Ivanović, 2007).

Reč je o prividnoj potisnutosti nacionalne teme jer je dovoljno da radikali (a i oni njima slični) malo pročačkaju po srpskim (nacionalnim) ranama⁷ i odmah bi se nacion probudio i išao u pravcu u kojem mu se prstom pokaže. U ovom kontekstu nema sumnje da će se sa budućim statusom Kosova javiti fenomen bola u nozi koje nema!

Na drugoj strani, prividna potisnutost bila je i stvar strateške odluke glavnih nacionalnih stranaka. To je bio način da se izbegne prezasićenost temom kod onih birača koji nisu opsednuti, ali jesu osetljivi na nacionalni vokabular. Istovremeno, to je bio način da se pokaže da je oko teme naciona, unošenjem teme Kosova u preambulu Ustava, učinjeno sve što je u

7 Stiče se utisak da unošenje teme Kosova i Metohije u Ustav i nije imalo drugu svrhu do održanja srpske nacionalne rane uvek svežom kako bi se u svakom trenu mogla *pročačkati!*

datom trenutku moglo da bude učinjeno. Istovremeno, to „potiskivanje” omogućavalo je nacionalnim strankama da se okrenu drugoj temi, temi standarda (u različitim iskazima: kvalitet života, socijalna država, zapošljavanje, povećanje penzija, socijalnopolitičke teme).

Na svim dosadašnjim izborima stranke demokratske provenijencije faktički nisu imale svoju *nacionalnu politiku* kojom bi se suprotstavile socijalnacionalistima. Nema sumnje da su se ove stranke suprotstavljale radikalno-socijalističkoj nacionalnoj politici, ali su one, faktički, polemisale o tuđem nacionalnom programu i stvarale utisak u javnosti da je njihov jedini nacionalni program suprotstavljanje onome što govore socijalisti i radikali. Ovoga puta bilo je drukčije, barem u jednom delu. Naime, *LDP i partneri* izašli su sa svojom pričom, *s istinom o Kosovu*; oni su bili dosledni u tome i ne samo da se nisu pribojavali famoznog gubitka glasova zbog nedovoljnog nacionalizma (tako uobičajenog straha demokratskih stranaka) već su, baš naprotiv, išli na osvajanje glasova poricanjem nacionalizma i nadasve protiv nacionalističkog prikrivanja istine o nacionalnim temama!

Na jovanjdanskim izborima tema individualne *egzistencijalne sigurnosti* svakako je bila dominantna u predstavama građana o sopstvenom standardu, a ispoljavala se preko osećaja ugroženosti većine građana. Međutim, pitanje je koliko je bila dominantna među motivima izbornog opredeljenja one petine biračkog tela koja je izbornu odluku donosila (i donela) tokom same izborne kampanje.

Iako radikali nisu ublažili svoju ekstremističku retoriku oni su se s njom ređe pojavljivali u javnosti, dajući do znanja da se njihova pozicija zna, uz preuzimanje demokratskog obećanja o boljem životu i uz dodatak koji je jednom u Sloveniji imao neviđeni uspeh, standard – *zđaj*, ali ne i u slučaju demokrata 2003. Naime, oni su hteli „Da već danas bude bolje!”, dok su demokrate na izborima 2003. imale slogan „Budućnost odmah!”

Glavna izborna aspiracija radikala bila je: *Osvojiti vlast!* („50% + 1”). Vođstvo stranke uspeo je da probudi a i nametne, tamo gde treba, *izborni optimizam* svojim pristalicama, a to je imalo i te kako veliki uticaj i na one kolebljive kod kojih je na kraju prevagnula mogućnost „da budu uz pobjednika”.⁸ Radikali su uspeo da pobjednički reinterpretiraju svoj, realno

8 Reč je o fenomenu u literaturi poznatom pod nazivom *bandwagon-effect*, tj. o sklonosti jednog broja birača da glasaju za pretpostavljenog izbornog pobjednika – onog izbornog takmičara (stranku, koaliciju, kandidata) koji će po njihovom mišljenju pobediti na izborima. Jedan broj političara, pa i istraživača, upravo zbog ovog efekta osuđuju objavljivanje rezultata predizbornih istraživanja. Zato je u pojedinim zemljama kraće ili duže vreme uoči izbora zabranjeno objavljivanje rezultata predizbornih istraživanja.

gledano, gubitnički status (njihov poslednji izborni uspeh desio se pre 10 godina) – stalno su dobijali bitku a gubili rat – stranka koja osvaja pojedinačno najveći broj glasova ostaje bez vlasti jer nije u mogućnosti da napravi koaliciju koja bi u parlamentu imala većinu. Po *miloševićevskom receptu*⁹ – *poraz je pobjeda* oni uporno govore o svojim pobjedama, iako se svaka njihova *izborna pobjeda* završava njihovim *političkim porazom*.

Pokušaj demokratske stranke da pacifikuje *duh* (srpskog) *vremena* ponudom pristojnog života imao je velikog uspeha, ali nedovoljnog za okupljanje najvećeg broja glasova.

Glavna izborna aspiracija demokrata bila je: *Povratak u vlast!* Izgleda da je (relativni) izborni neuspeh na parlamentarnom izborima 2003. toliko deprimirao jezgro pristalica ove stranke da nisu *psihološki* mogli da dopru do jedne ovoj stranci primerenije aspiracije: osvojiti više glasova od svake druge pojedinačne stranke. Čak se može govoriti o znatnom prisustvu, prvenstveno među pristalicama stranke, jednog fenomena koji se ne može drukčije nazvati do *izborni defetizam*. Verovalo se u povratak na vlast, ali ne i u pobjedu nad radikalima – ljudi su na pitanje o tome za koga će glasati odgovarali – za demokrate, a na pitanje ko će pobediti na izborima govorili su – radikalima. Tek je na kraju kampanje, gotovo stidljivo, a izvesno je, veoma kasno, počeo da se pomalja izborni optimizam.

„Narodnjaci”, tj. srpske demokrate imale su od svega toga *pomalo*: malo levo malo desno, korak ka radikalima korak ka demokratama, malo onima dole malo onima gore – sve u svemu difuzno, ali veoma precizno, i gotovo da su ponovili uspeh sa prošlih parlamentarnih izbora! Može se

Postoji i fenomen *post festum* pridruživanja pobjedniku. Naime, kada posle izbora u istraživanju pitate birače za koga su glasali, znatno je veći broj na strani pobjednika nego uoči izbora i na samim izborima. No, ovo nije odlika samo srpskog biračkog tela već je znatno opštija pojava – *jumping on the bandwagon* – koja generalno važi za postizborna ponašanja birača.

No, odnos građana prema radikalima, i pre i posle izbora, i pre i posle njihove izborne pobjede, demantuje navedene standarde (pridruživanje pobjedniku). Jedan broj naših birača prikriva predizbornu naklonost radikalima, isto kao što tu naklonost demantuje nakon izbora. Naš birač posle izbora interpretira svoju izbornu naklonost kao naklonost ka *političkom pobjedniku izbora*, tj. tvrdi da je glasao za stranku koja formira vladu ili dominantnu stranku u koaliciji koja formira vladu, a ne za stranku koja je osvojila više glasova od svake druge stranke pojedinačno.

- 9 Reč je, u stvari, o staroj srpskoj recepturi po kojoj se porazi interpretiraju kao pobjede. Nije, dakle, važno šta se zaista dogodilo, već je bitno ono što smo mi hteli da se dogodi. Željeni ishod tako postaje *stvarni ishod!* Tako je to od one bitke iz 14. veka kada su *srpsku pobjedu oglasila zvona Bogorodičine crkve u Parizu*, preko *Miloševićeve pobjede u Kumanovu i nad celim svetom*, do radikala koji stalno *pobeduju na izborima*. U ovakvoj interpretaciji prošlosti i sadašnjosti Srbe je nemoguće pobediti!

ipak reći da je njihovu kampanju obojila *patriotska retorika* u stilu njihovog izbornog slogana „Živela Srbija“! Sve u svemu, difuzna i objektivno gledano neodređena kampanja, ali za njima sklone birače prilično jasna i precizna – svako među njima je u toj kampanji mogao da nađe ono što mu odgovara i da baš tu prepozna *ono pravo!*

Glavna izborna aspiracija srpskih demokrata bila je: *Opstati u vlasti!* Ako se za radikale može reći da svoje izborne pobjede okončavaju postizbornim političkim porazima, onda se za srpske demokrate može reći da svoje izborne poraze krunišu postizbornim političkim pobjedama.¹⁰

Test osetljivosti građana prema nacionalnoj opciji predstavlja spremnost da se u situaciji vrednosnog sukoba pri izboru između nacionalizma i standarda („ili – ili“), pojedinac opredeli za nacionalno.¹¹ Ovu dilemu smo u jednom empirijskom istraživanju (CeSID, mart 2004) operacionalizovali preko reagovanja ispitanika, tj. preko stepena (ne)slaganja s tvrdnjom: „Glasam za stranku koja će doprineti ostvarenju nacionalnog interesa, čak iako ćemo živeti lošije.“ S navedenom tvrdnjom složilo se, u manjem ili većem stepenu, 35% izbornih participanata.¹² Nijedna standardna sociodemografska varijabla nije bila u iole znatnijoj korelaciji s prihvatanjem nacionalne opcije – korelacija ili nije bilo ili nisu bile statistički značajne. Međutim, korelacije su postojale u odnosu prema raznim ideološkim konceptima (na primer, s antievropskim sentimentom, s konzervativizmom, s autoritarnošću) i s izbornim orijentacijama građana. Tako je, na primer, nacionalnu opciju naspram opcije standarda podržalo 48% pristalica SRS-a i SPS-a, kao i duplo manje (25%) pristalica svih ostalih stranaka (pristalice DS-a – 20%, pristalice DSS-a – 29%).

Ova operacionalizacija sukobljenih vrednosti nacionalnog i vrednosti pristojnog života ipak se odnosi na selekcionisanu grupu građana – samo

10 Ove relacije između izbornih pobjeda, ako pod njima podrazumevamo osvajanje najvećeg broja glasova u odnosu na druge izborne takmace, i postizbornih političkih pobjeda, ako pod njima podrazumevamo dominantnu ulogu u formiranju vlade, zanimljivo je posmatrati u kontekstu Ćosićeve floskule o Srbima kao pobednicima u ratu i gubitnicima u miru. Po ovome, radikali su baš pravi Srbi!

11 Drugi pojavni oblik teme nacionalizma i teme standarda („i – i“) nedovoljno je osetljiv zbog znatno veće prihvatljivosti (po logici, ako to može uz standard, to mi dođe kao pride, ništa ne košta!).

12 U drugim istraživanjima dobili smo manji postotak – jednom 26%, a drugi put 21% – tako da ostaje pitanje koliko je izbor nacionalne opcije stabilna veličina, a koliko zavisi od aktuelne političke situacije i rada političkih stranaka na „buđenju nacionalne svesti“.

na one koji iskazuju neku vrstu spremnosti da izađu na izbore. Stoga smo išli na jednu drugu varijantu koja obuhvata sve punoletne građane. Reč je o (ne)slaganju s tvrdnjom „Za očuvanje Kosova i Metohije treba biti spreman na dugoročna materijalna odricanja i na ukidanje demokratije i uvođenje vanrednog stanja”.¹³ Nesumnjivo, ovde je vrednosti nacionalne opcije suprotstavljena izrazito jaka vrednosna trijada: dugoročna materijalna odricanja, ukidanje demokratije i uvođenje vanrednog stanja. Test je bio pozitivan na svakom petom ispitaniku, ili konkretno, s navedenom tvrdnjom složio se 21% ispitanika. Tvrdnju su natprosečno prihvatili poljoprivrednici (27%), a ispod proseka su učenici i studenti (12%), domaćice i stručnjaci (po 16%). Sve u svemu, kao i u prvom slučaju imamo odsustvo ili tek veoma niske korelacije sa sociodemografskim varijablama, a veće s ideološkim varijablama i izbornom orijentacijom građana, odnosno njihovom partijskom identifikacijom. Tako, na primer, navedenu tvrdnju na jednoj strani prihvata 40% izbornih pristalica SRS-a, a na drugoj strani 15% pristalica DSS-a i 10% pristalica DS-a. (Kada se gleda kako se ovaj 21% nacionalnih optanata diferencira prema izbornim orijentacijama, onda se vidi da je 7% sklono radikalima, 4% su apstinenti, 4% su izborni neodlučni, 2% ne želi da kaže za koga će da glasa, 1% je sklono socijalistima, 1% demokratama i 2% ostalim strankama. Nepuna trećina je, dakle, sklona radikalima, petina ostalim strankama, a polovina nema jasnu izbornu opciju – u stvari, ili je neodlučna ili je sklona apstinenciji, a tu je i svaki peti u ovoj grupi izborni nejasnih opredeljenja koji neće da kaže za koga će da glasa.)

Nema sumnje da su ovi nalazi u skladu s našom tvrdnjom da socijalnacionalne stranke mogu mobilisati znatan deo građana u „nacionalnim akcijama“. Međutim, postavlja se pitanje koliko su ovi nalazi i tvrdnja o mobilizacionim kapacitetima nacionalizma u kontradikciji s našom tvrdnjom da se danas u stvari radi tek o *tužnom sećanju na godine uspona nacionalizma*, a ne o nekom autentičnom nacionalizmu. Pre svega, on danas nije sveprisutna pojava kao s kraja osmadesetih i u prvoj polovini devedesetih godina prošlog veka; njegov trend postepenog, iako ne uvek i ravnog opadanja može se pratiti već gotovo deceniju i po. Drugo, iako manje-više ravnomerno prožima gotovo sve društvene grupe (uostalom kao i u godinama

13 Ovu tvrdnju formulisao je profesor Jovan Komšić, a primenjena je u istraživanju CeSID-a iz aprila 2006. „Percepcija države i stranačke podele” (autorski tim: Srećko Mihailović – rukovodilac istraživanja, Jovan Komšić, Zoran Stojiljković, Đorđe Vuković i Miloš Mojsilović). Osnovni rezultati istraživanja dostupni su na CeSID-ovom sajtu.

uspona i zenita), on prožima sve mobilizatorske organizacije kao što su to političke stranke – on je danas fokusiran u dve politički značajnije političke grupe, među radikalima i među socijalistima. Treće, danas nisu *svi* na strani nacionalizma kao što je to bilo u godinama njegovog uspona i zenita. Danas nacionalizam ima značajne protivnike pre svega u većinskom delu političkih stranaka, a potom i u javnosti u meri u kojoj postoji, ali i u aktivističkom delu građanstva. Četvrto, nacionalizam danas nije ključno i najvažnije obeležje *duha vremena* (tačnije, on je to sve manje); sama činjenica da nije mejnstrim ovoga vremena on gubi na privlačnosti i sve je manje prihvatlan iz konformističkih razloga. Peto, nacionalizam danas nije u prilici da uređuje budućnost kao što je to bilo pre 15–20 godina. Danas nacionalizam uređuje prošlost (pre svega onu blisku), što je uvek obeležje faze *uspavanog nacionalizma*. Šesto, danas su vodeće svetske sile osetljivije na srpski nacionalizam („svesne su opasnosti“), spremne su da kažu da je to neprihvatljivo, a istovremeno retko koja među njima traži saveznika u srpskom nacionalizmu kao što se to dešavalo u devedesetim godinama. Sedmo, danas su evidentne sve konsekvence nacionalističke politike i tu više nema mogućnosti za pritajenu nadu da ta politika može doneti i nešto dobro. Osmo, danas se mogu slobodno zastupati stanovišta nacionalnog identiteta a upravo to omogućava preciziranje granice prema nacionalizmu (dakle, iz činjenice da si Srbin ne sledi da moraš da mrziš Klingonce ili Romulance). Deveto, srpski nacionalizam je dislocirao svoje ciljeve iz budućnosti u sadašnjost, pa i u blisku prošlost; on se ne hrani budućim ciljevima, njegove aspiracije su prizemnije – da se pomogne optuženima za nacionalističke zločine, da se zločini minimalizuju, da se pripišu drugima, da se prikažemo kao žrtva, da se aktuelna i buduća suđenja zločinu okončaju što povoljnije po nacionaliste i naci-on onako kako ga oni shvataju. Nacionalizam koji nije okrenut budućnosti, već prošlosti i recidivima prošlosti sam sebe vodi u autohibernaciju. Zato ponavljam, nacionalizam se danas javlja u dvostrukoj formi, kao farsa – *ustavno zadržavanje* Kosova, ili kao *tužno sećanje*, a u političkom smislu nalazimo ga samo u ideološkom amalgamu sa sećanjem na doba socijalizma.

Parlamentarni izbori na samom početku 2007. pokazali su stabilizaciju podele stranačke scene na socijalnacionalne i liberalnodemokratske stranke. Male su razlike u broju glasova koje su dobile jedna i druga stranačka familija. Tako je bilo i na ranijim višestranačkim izborima. Vidljiva su, u stvari, dva izuzetka. Jedan se javlja na prvim *zasnivajućim*

višestranačkim izborima 1990, na izborima na kojima se prvi put susrećemo s ovom pojavom. Drugi se javlja *na prelomnim izborima* u jesen 2000. Na prvim izborima dominirao je SPS, a na prelomnim izborima dominirale su liberalnodemokratske stranke, tj. DOS. Na izborima nakon prelomnih, 2003. i 2007, odnos glasova koje dobijaju liberalnodemokratske stranke i glasova koje dobijaju socijalnacionalne iznosi tri prema dva u korist prvih.

Poddele/rascepi utemeljeni su, kao što smo ovlaš naglasili, na razlikama u razumevanju, shvatanju i politici vezanoj za nacionalno pitanje i pitanje standarda i kvaliteta života uopšte (iza koga u stvari stoje pitanja vezana za funkcije države i karakter tržišta).¹⁴

Dvehiljadita godina označila je demarkacione linije i sastav fronta s jedne i s druge strane. Uz dosta uopštavanja, mogli bismo da kažemo da su na zastavi partija na jednom frontu: nacionalizam, antizapadni sentiment, tradicionalizam, konzervativizam. Glavna stranka u tom frontu je Srpska radikalna stranka. Na zastavi stranaka u drugom bloku nalazimo liberalne vrednosti, kvalitet života, evropsku orijentaciju... Taj front predvodi Demokratska stranka. Serija od pet istraživanja koja je CeSID obavio tokom 2005. i 2006. o političkim podelama belodano pokazuje tu podelu na čitavim serijama raznorodnih podataka. Takođe su ta istraživanja pokazala izvesnu labilnost ideološkog statusa Demokratske stranke Srbije te njeno povremeno približavanje strankama iz drugog bloka.

I dok brojni pokazatelji pokazuju odustvo znatnijih promena u odnosu na parlamentarne izbore s kraja 2003, jedan pokazatelj govori nešto drugo. Naime, centroleвица je dobila izbore, a centrodesnica ostaje na vlasti! Reč je o podelama unutar liberalnodemokratske stranačke familije. Kolika je dubina te podele i na kojem području su te podele najizrazitije? Treba se vratiti na rascep u Demokratskoj stranci, tj. na vreme izdvajanja Demokratske stranke Srbije, a potom i na vremena najjačih sukoba ove dve stranke.

Iz ovog korpusa je još jedna karakteristika koja izdvaja ove izbore u odnosu na prethodne. Naime, gledano u okviru ovih nekoliko stranaka može se zapaziti da su one koje su na jovanjdanskim izborima osvojile

14 Društvo Srbije je socijalno, ekonomski i politički podeljeno društvo. Zaista postoje dve Srbije, mada se ta podela baš i ne poklapa s ideologizovanim shemama podela na „prvu” i „drugu Srbiju” (iako je i ova podela rezultat one prve, dublje ugrađene u same društvene temelje).

najviše glasova dobile najmanje vlasti ili su ostale sasvim izvan vlasti, dok su one koje su osvojile najmanje glasova dobile najviše vlasti. (Ova tvrdnja je, i pored izvesnog preterivanja, u osnovi tačna.) U stvari, reč je samo o nastavljanju i širenje nečega što se pokazalo na izborima 2003. kada je Srpska radikalna stranka, i pored većeg broja glasova od svake druge pojedinačne stranke, ostala izvan vlasti. Sada se to dešava ne samo radikalima već, na specifičan način, i Demokratskoj stranci. Sve u svemu, reč je o veoma niskim koalicionim kapacitetima radikala kako 2003, tako i 2007. S njima niko neće, osim možda socijalista, a ni oni ni sa kim neće (barem tako izjavljaju njihovi lideri). Drukčije stoje stvari sa Demokratskom strankom. Ona 2003, verovatno nezadovoljna ponuđenim brojem važnih mesta u Vladi, nije prihvatila da uđe u koaliciju pod vođstvom DSS-a, a 2007. nije uspeła i pored najvećeg broja poslanika u odnosu na sve stranke u liberalnodemokratskoj familiji.

Pokazalo se, još jednom, da ucenjivački kapaciteti nisu karakteristika stranaka s malo osvojenih glasova, a što se, inače, često koristi kao jedan od argumenata za obrazloženje zalaganja za smanjenje broja političkih stranaka. Ucenjivački kapacitet je rezultat konstelacije mandata parlamentarnih stranaka u sadejstvu sa stranačkim moralom! Naravno, u meri u kojoj se u politici uopšte i može govoriti o moralu!

Ovde treba primetiti da kao što postoje pravila o pretvaranju glasova u mandate (u nas je omiljeno D'Ontovo pravilo), tako postoje i pravila o pretvaranju mandata u vladu i druge ključne položaje u vlasti. Dakle, izbori se ne završavaju izbornim danom, a izgleda da je našim medijskim ljudima i analitičarima od medija potrebno vreme da to shvate i nauče da su izbori tek procedura za dolaženje do sastava vlade i uopšte ljudi koji će da vladaju do sledećih izbora.

Tri pitanja o izbornom rezultatu prilično su animirala postizbornu raspravu: zašto su radikali osvojili toliko koliko su osvojili, zašto demokrate nisu osvojile više glasova i zašto srpske demokrate nisu odlomile veći kolač radikalnih glasova? Upravo se ovim pitanjima i bave autori čiji se prilozi nalaze u ovom zborniku. Ovde ću, pak, navesti tek nekoliko naznaka pitanja i mogućih odgovora.

Zašto DS nije osvojio više glasova? Moj utisak je da je u poslednjem trenu, gotovo zahvaljujući istraživačima javnog mnjenja, oko dva postotka

glasova otišlo ka LDP koaliciji.¹⁵ Neki pominju i negativan uticaj predlaganja Đelića za kandidata za predsednika Vlade,¹⁶ drugi pominju istosmerni uticaj Šrederovog prisustva na konvenciji Demokratske stranke.¹⁷ Nikako se ne može zanemariti uticaj izbornog defetizma pristalica DS-a.¹⁸ Demokrati nisu dobili, jer nisu ni vodili, bitku za radnike! Više pažnje posvećeno je seljacima nego radnicima,¹⁹ a ovi su kao na tanjiru izručeni radikalima. Ne verujem ni da je pismo ženama bilo dobro sastavljeno, čak iako se odbije to što je upućeno obrazovanim ženama.²⁰ Govori se i o TV prezasićenosti. Naravno, da su demokrate osvojile više glasova sve ovo bilo bi skrajnuto i ne bismo se time ni bavili! A tu je i slogan na čiju su nedovoljnu jasnost mnogi blagovremeno ukazali – „Zato što život ne može da čeka!”²¹ Pretpostavljam i da na izbore nisu izašli svi oni koji su naklonjeni

-
- 15 Uoči ovih izbora više mojih beogradskih prijatelja i poznanika interesovalo se za rejting LDP-a nego za rejting svih ostalih stranaka zajedno. Obrazloženje je bilo isto: „Ako sigurno prolaze neću glasati za njih, niti ako sigurno ne prolaze, ali ako su na ivici, onda da pomognem!” Ova empatija prema strankama na „cenzusnoj klackalici” u literaturi se naziva *underdog-effect*.
- 16 Ako je takvog uticaja i bilo, ne verujem da je tu u pitanju direktan rezultat Đelićevog kandidovanja, već pre činjenica da je neko izdvojen iz relativno široke lepeze političara DS-a koji stoje iza Tadića ili što je shvaćeno kako se time, ipak, neko približava Tadiću (i tako s njim samerava). Ovome treba dodati i to što je ovo kandidovanje shvaćeno kao izvesna nedoslednost jer je dotad (uspešno) govoreno kako DS ima dosta kandidata za premijera i da je maltene svejedno ko će doći na to mesto od desetak sposobnih ljudi. Takođe je tu prisutna zamerka pristalica DS-a kako im je stranka ipak „nasel” na stalna *prozivanja* DSS-a, odnosno zahtev demokratama da kažu koga kandiduju za premijera kako bi se *kao* videla nadmoć njihovog kandidata.
- 17 Uloga međunarodne zajednice u kampanji – šta se videlo i čulo i kako je to uticalo; ono što se nije ni videlo ni čulo, a bilo ga je, moglo je da utiče na stranke, ali ne i na javnost!
- 18 „Najveća opasnost: skepticizam glasača” (Šiber, 2003: 123).
- 19 Demokrate u kampanji nisu poštovalе tzv. *pravilo maksimalne sigurnosti* – ne otvarati pitanja koja mogu da generišu bumerang efekat. Dakle, nije trebalo obećavati „seljaci-ma” 100 evra po zasejanom hektaru, ako to nije dobro izučena problematika i opredeljenje na koje se teško može pronaći protivargument. No, usmerenje na „seljake” imalo je još jednu manu – oni, jednostavno rečeno, nisu kvantitativno relevantna ciljna grupa. Pažnja posvećena ovoj grupi nije srazmerna njenoj brojnosti niti je uvažena znatna lojalnost ove grupe radikalima. Radikalima su se demokrate suprotstavile tamo gde su ovi najjači, među seljacima, a ne, na primer, među KV pa i manje stručnim radnicima!
- 20 Upotreba stranih reči, veliki broj poruka, previše „ponuda” (nudilo se sve i svašta), previše sadržaja za koje većina žena nema interesa, složene i preduge rečenice, nejasne rečenice...
- 21 Ova poruka je, pre svega, malo razumljiva o čemu svedoče komentari u javnosti, a to znači da nije zadovoljen prvi uslov za efikasno delovanje poruke. Pri tom, ovo nije bila jedna od onih poruka čija nepotpunost animira korisnike na kreativnu dopunu, čime se postiže maksimalna efektivnost poruke!

demokratama, dok su izašli i oni slabo naklonjeni radikalima koji nisu ni mislili da izađu te su u zadnji čas ipak izašli (lepo vreme, pismo DS-a, pismo nevladinih organizacija...)! Ovome bih dodao da je DS morala da podnese troškove ustavnog aranžmana – jedan broj njenih pristalica nije mogao da oprostí stranci sedanje za isti sto sa radikalima, pa i sa srpskim demokratama. Uza sve ovo, tek da pomenem, često zapostavljanje razlike između javnog i izbornog mnjenja.

Zašto narodnjačka koalicija nije „otkinula” nešto radikalima. Znao sam da se radikali ne mogu tući „jačim nacionalnim programom”, ali sam verovao da se parče „nacionalnog kolača” može odlomiti umerenom nacionalno-patriotskom retorikom. Međutim, pokazalo se da su narodnjaci takvim pristupom jedva očuvali svoje, a da nisu zašli u radikalsko-nacionalistički zabran.

Zašto se, izvan raširenih očekivanja, desilo da povećana izlaznost više odgovara radikalima, a ne demokratama? Mada, u stvari, mi i ne znamo baš tačno kome je to više doprinelo; o tome zaključujemo tek na osnovu sameravanja s nekim očekivanjima; za neke su radikali *neočekivano* dobili mnogo glasova, a demokrate *neočekivano* malo.

Ovaj zbornik CeSID-ovih pogleda na parlamentarne izbore od 21. januara 2007. sadrži, pored ovog uvodnog, još sedam tekstova i dokumentacione priloge.

Zoran Stojiljković analizira rezultate izbora u kontekstu predizbornih a još više postizbornih koalicija. Autor se posebno osvrće na dinamiku koalicionih pregovora, na primenjene pregovaračke strategije i taktike, kao i na prirodu sklopljenog koalicionog aranžamana.

Stjepan Gredelj piše o predizbornoj kampanji u medijima. U tekstu se daju odgovori na pitanja o vremenu, odnosno veličini prostora posvećenog kampanji u glavnim medijima, ali i naklonosti medija prema pojedinim strankama. Posebno je naglašen finansijski aspekt medijske kampanje.

Tanja Nauparac piše o izbornim ponudama. Šta je i koliko ko obećao u 13 područja društvenog života, od obećanja vezanih za nacionalne ciljeve, do odnosa prema evropskim integracijama.

Marijana Simić i Tanja Nauparac pišu o odnosu civilnog društva prema izborima i predizbornoj kampanji. U tekstu se opisuje nekoliko projekata – CeSID-ov *Do odgovorne politike kroz veće učesće građana*, kampanja Građanskih inicijativa za veću izlaznost (*Glas može sve*), istosmerne akcije

YIHR (*Nisu svi isti i Mobilizacija građanske Srbije*) i CeSID-a (*Sa tobom ima smisla, Direct mail i Door to door campaign*).

Miloš Hrnjaz piše o izbornoj participaciji i apstinenciji. Autor uočava suprotnost između visoke participacije građana na ovogodišnjim parlamentarnim izborima i stavova građana o politici i političarima. U objašnjenju izborne apstinencije autor navodi da se razlozi ove pojave moraju tražiti u malom razumevanju političkih događaja od strane građana i u njihovom osećanju nemoći da utiču na zbivanja u politici.

Zorica Perović daje iscrpna zapažanja o radu Republičke izborne komisije, uz poseban osvrt na prigovore i žalbe upućene RIK-u.

Zoran Lučić na osoben način zaključuje ovaj CeSID-ov pogled na parlamentarne izbore od 21. januara 2007. ukazujući na bitne promene u biračkom telu Srbije. Srpska radikalna stranka osvojila je 160.000 glasova više, Demokratska stranka je gotovo udvostručila broj osvojenih glasova, Koalicija Liberalno demokratske partije pojavila se prvi put samostalno na izborima i uspela da premaši izborni prag, Demokratska stranka Srbije je u koaliciji s Novom Srbijom osvojila onoliko glasova koliko je osvojila samostalno 2003, G17 PLUS je gotovo prepolovio broj osvojenih glasova, Srpski pokret obnove nije uspeo da premaši izborni prag, itd.

U prilogu su dati oficijelni rezultati svih dosadašnjih parlamentarnih izbora (1990–2007) i Izveštaj CeSID-a o izborima za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije.

* * *

Čitaocu smo dužni još jednu napomenu vezanu za istraživanja čiji se rezultati koriste u ovom zborniku radova. Reč je o osam javnomnensjskih istraživanja koja su realizovana od kraja avgusta 2006. do sredine januara 2007. Prvih pet istraživanja realizovao je istraživački tim CeSID-a (Srećko Mihailović – rukovodilac, Zoran Stojiljković, Đorđe Vuković i Miloš Mojsilović), a prikupljanje podataka izveli su terenski saradnici CeSID-a; poslednja tri istraživanja obavio je Srećko Mihailović. Sva istraživanja vršena su na teritoriji Srbije (bez Kosova i Metohije) putem neposrednog ličnog intervjua (*face to face*) na reprezentativnim uzorcima punoletnih građana Srbije. Pozivanje na ova istraživanja u tekstovima u zborniku vršiće se pomoću ovde datih oznaka.

- Javno mnjenje Srbije, septembar 2006. (oznaka: CeSID, JMS 4/06); prikupljanje podataka od 26. avgusta. do 5. septembra 2006; uzorak 1.634 ispitanika.

- Javno mnjenje Srbije, oktobar 2006. (oznaka: CeSID, JMS 5/06); prikupljanje podataka od 12. do 15. oktobra 2006; uzorak 2.000 ispitanika.
- Javno mnjenje Srbije, novembar 2006. (oznaka: CeSID, JMS 6/06); prikupljanje podataka od 15. do 23. novembra 2006; uzorak 1.952 ispitanika.
- Javno mnjenje Srbije, decembar 2006. (oznaka: CeSID, JMS 7/06); prikupljanje podataka od 7. do 15. decembra 2006; uzorak 1.898 ispitanika.
- Istraživanje ažurnosti biračkog spiska (oznaka: CeSID, JMS 8/06); prikupljanje podataka od 15. do 25. decembra 2006; uzorak 6.182 ispitanika.
- Javno mnjenje Srbije, decembar 2006. (oznaka: NGI/07); prikupljanje podataka 27. i 28. decembra 2006; uzorak 2.070 ispitanika.
- Javno mnjenje Srbije, januar 2007. (oznaka: BI/07)); prikupljanje podataka 4. i 5. januara 2007; uzorak 2.023 ispitanika.
- Javno mnjenje Srbije, januar 2007. (oznaka: SNGI/07)); prikupljanje podataka 12, 13. i 14. januara 2007; uzorak 2.550 ispitanika.

LITERATURA

- Ivanović, Dragoš. 2007. „Srbija pred izborima. Tamna strana kampanje”. Beograd: *Republika*, No 396/7. (1/31. januar 2007).
- Kasapović, Mirjana. 2003. *Izborni leksikon*. Zagreb: Politička kultura.
- Slavujević, Zoran. 2002. *Politički marketing*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Slavujević Zoran i Srećko Mihailović. 1999. *Dva ogleda o legitimitetu. Javno mnjenje o legitimitetu Treće Jugoslavije*. Beograd: IDN i FES.
- Šiber, Ivan. 2003. *Politička propaganda*. Zagreb: Politička kultura.

ZORAN STOJILJKOVIĆ
Fakultet političkih nauka, Beograd

Šta su nam doneli jovanjdanski izbori

Izbori su ključna politička konfliktna igra moći u kojoj je ulog sama pozicija vlasti. Uspješna izborna strategija povezuje i optimalizuje efekte dobrog poznavanja pravila izborne utakmice, umešnog korišćenja raspoloživih kadrovskih i materijalnih resursa, skrupulozne analize političkog tržišta i oblikovanja atraktivne i prepoznatljive izborne ponude unutar izborne kampanje.

Na fragmentiranim i turbulentnim partijskim scenama ključnu, stratešku ulogu ima umeće sklapanja (i rasklapanja) izbornih i postizbornih koalicija. Ishod izbora i formiranje vlasti u velikoj meri određeni su logikom i dinamikom pregovora, primenjenim pregovaračkim strategijama i taktikama i, najzad, prirodom sklopljenog koalicionog aranžamana. Autor se u tekstu posebno bavio koalicionim strategijama, taktikama i manevrima primenjenim na sedmim parlamentarnim republičkim izborima u Srbiji, održanim na Jovanjdan, 21. januara 2007.

Ključne reči: izbori, koalicije, strategija, taktike, pregovaranje.

Sedmi po redu republički parlamentarni izbori, održani na Jovanjdan, 21. januara 2007, imali su, pored brojnih zajedničkih obeležja s prethodnim izborima u Srbiji, i nekoliko specifičnosti. Upravo o njima će biti reči u ovom radu.

Pravila izborne igre

Ovo su bili prvi izbori na kojima je, uvođenjem prirodnog izbornog cenzusa za političke predstavnike nacionalnih manjina, odnosno njihovom pozitivnom diskriminacijom, omogućeno da sa 0,4% dobijenih glasova stranke etničkih manjina uđu u parlament. Od šest manjinskih izbornih lista čak pet – po jedna mađarska (SVM), bošnjačka (Lista za Sandžak)

i albanska (PDD–DU Preševske doline) i dve romske (Unija Roma dr Rajka Đurića i Romska partija Srđana Šajna) – uspelo je da uđe u parlament. Izvan parlamenta ostala je samo koalicija Mađarska sloga Pala Šandora i Andraša Agoštona koja nije uspela da prikupi neophodnih 16.000 glasova. Direktna zastupljenost političkih predstavnika manjina svakako će doprineti reprezentativnosti parlamenta.

Zahvaljujući činjenici da je politička temperatura podignuta već pred raspisivanje referenduma za usvajanje Ustava novembra 2006, ovo je bila praktično najduža (pred)izborna kampanja. Različitom intenzitetom i s prekidima za novogodišnje i verske praznike ona je trajala više od tri meseca.

Iako se odvijala pod senkom započetih pregovora o statusu Kosova, zbog opredeljenja političkih takmaca da je Kosovo nacionalno, državno, a ne partijsko pitanje, ovu kampanju je odlikovalo gotovo potpuno odsustvo pitanja određenja državno-političkog okvira i identiteta Srbije. Na političkoj i izornoj agendi našla su se pitanja koja su istovremeno, po svim sondažama javnog mnjenja, i osnovni prioriteti za građane: plate, zapošljavanje, standard, sigurnost, borba protiv korupcije, evropska perspektiva Srbije, kvalitet života...

Više no ikada ranije mediji i javnost uporno su nastojali da ostvare uvid u tokove novca u politici, odnosno da još u toku trajanja izborne kampanje saznaju ko, kako i sa koliko novca finansira one koji se bore za podršku i glasove građana Srbije. Pred pritiskom javnosti nekoliko stranaka je pristalo da pruži bar delimičan uvid u svoje izvore finansiranja kampanje. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje kruga, strukture i motiva fizičkih i pravnih lica koja su bila spremna da u kampanju ulože 4.000, odnosno 16.000 evra, kao i objašnjenje porekla novca, odnosno jaza između maksimalno dozvoljenog limita prikupljenog novca (68 miliona dinara) i prognoza da je nekoliko najskupljih kampanja koštalo i do pet miliona evra.

U javnosti je podržana inicijativa (Transparentnost, CeSID) da se „izbornim fenjerdžijama”, listama koje na izborima nisu dobile ni onoliko glasova (10.000) koliko je pred izbore trebalo prikupiti potpisa za kandidaturu, oduzmu sredstva dobijena iz budžeta (3,23 miliona dinara), odnosno da ta sredstva ubuduće imaju karakter položenog depozita. Radilo se o 4 od 20 podnetih lista, odnosno o gotovo polovini lista (9) čiji predstavnici nisu uspeli da uđu u parlament – Vojsvođanskoj partiji Igora Kurjačkog, Reformističkoj stranci Aleksandra Višnjica, Demokratskoj zajednici Srbije Obrena Joksimovića i Socijaldemokratiji Nenada Vukasovića. Ovakva praksa svakako bi doprinela sažimanju (i uozbiljenju) političke i izborne ponude.

Izborni gubitnici i dobitnici

Specifičnost ovih izbora, bar u izvesnoj meri, čini i veliki broj relativnih dobitnika, odnos relativnih gubitnika izbora, što govori u prilog zaključku da je u odnosu na prethodne, na ovim izborima došlo do značajnih pomeranja, ali ne i do tektonskih promena u odnosima snaga. Primera radi, relativni dobitnici na ovim izborima su opozicione SRS, DS i Koalicija LDP–LSV–SDU–GSS, koja je na svojim prvim izborima uspela da preskoči izborni cenzus. U krug relativnih gubitnika ulaze stranke i koalicije koje su imale nešto slabije izborne rezultate, ali su očuvale parlamentarni status i uticaj – vladajuće DSS–NS i G17 PLUS i „podržavajuća” SPS.

Radikali su tako ostali pojedinačno najuticajnija stranka i osvojili oko 100.000 glasova više nego na prethodnim izborima (1.136.674), odnosno 29% glasova. Ovaj rezultat je, međutim, još daleko ispod propagiranog izbornog cilja i slogana „50% + tvoj glas” koji rečito govori o stvorenoj frustrirajućoj situaciji i položaju najjače stranke koja se ipak ne može popeti na tron vlasti.

Demokrate su bitno popravile svoj izborni skor i osvojile preko 900.000, odnosno 23% glasova i dobile 64 poslanička mandata. No, to je tek druga pozicija sa koje se, uz zaostatak od oko 200.000 glasova, s prilične razdaljine gleda u potiljak radikala. Nešto više od četvrtine dobijenih mandata nije dovoljan ulog ni da se poseduje kontrolni paket akcija unutar ukupno 153 mandata koja su osvojile četiri stranke i koalicije demokratskog bloka, odnosno vlasti nakon 5. oktobra 2000. (145 mandata) i pet izbornih lista nacionalnih manjina (8 mandata).

Koalicija oko LDP-a i Čedomira Jovanovića uspela je da uđe u parlament, ali uz tek nešto bolji rezultat nego što ga je na prethodnim izborima ostvarila, slična po sastavu, Koalicija „Zajedno za toleranciju”.

Na drugoj strani, pozicija broj 3, uz približno isti broj glasova i mandata kao na izborima 2003, ali ovoga puta u izbornoj koaliciji sa NS-om Velje Ilića i drugim „narodnjačkim i domaćinskim” grupacijama (JS, SDPO), imajući u vidu nezavidnu poziciju aktuelne vlasti na izborima u zemljama u tranziciji, tek je relativni neuspeh za Koštunicu i DSS. Isto važi i za G17 PLUS i Mlađana Dinkića koji su maksimalnim angažovanjem i naprezanjem u kampanji uspeli da osvoje svega nešto više od 270.000 glasova, odnosno oko 7% glasova i 19 mandata.

Socijalistička partija Srbije nastavila je da klizi naniže, ali se zaustavila tik iznad izborne lestvice – 223.000, odnosno 5,6% glasova i zarađenih 16 mandata.

Izborni gubitnici su svi koji su ostali ispod crte. Izborni fijaske su, pored „fenjerdžija” nesporno pretrpeli i građanska inicijativa „Zato što mora bolje” Branka Pavlovića (0,4% glasova) i PSS iz zemlje odsutnog Bogoljuba Karića (1,7%). Kada se, međutim, radi o Draškovićevom SPO-u (132.000, odnosno 3,3% glasova) i Koaliciji stranke penzionera (PUPS) i Čovićevog SDP-a (123.000, odnosno 3,1%), u najmanju ruku bi se moglo reći da je prerano držati im političko opelo. Uostalom, da je kao na lokalnim izborima cenzus bio spušten na 3% i ove dve grupe našle bi se u parlamentu.

Utisak da je i na ovim izborima mnogo toga promenjeno, a da je ipak sve ostalo manje-više isto, pojačava očuvan, još 2002. uspostavljen, odnos snaga 2,5 : 1,5 miliona glasača u korist stranaka i koalicija novog demokratskog režima. Ovoga puta unutar demokratskog bloka ojačalo je radikalno, reformsko građansko-demokratsko u odnosu na više tradicionalističko, nacionaldemokratsko krilo.

Cenkanje oko vlasti

No, najizraženiju specifičnu karakteristiku ovih izbora čini njihova gotovo četiri meseca duga postizborna faza konstituisanja Vlade i vlasti prepuna kontradikcija, obrta i promene ritma. Njihova završnica, poslednjih desetak dana pregovora o Vladi, zaista je imala dramaturgiju trilera i dovela je čitavu naciju u predinfarktno stanje. U razmaku od svega nekoliko dana milioni građana gledali su na malim ekranima dve maratonske sednice konačno konstituisanog parlamenta s različitom raspodelom strana i uloga – izborom i razrešenjem radikalskog predsednika parlamenta i brzometnim izmenama parlamentarnih većina i manjina. U ovom političko-pozorišnom hepeningu, na momente svedenom na nivo trača, tabloida i podilaženja najnižem ukusu, dubinom i rizičnošću manevra i brzinom promena strana i pozicija posebno su se odlikovali predstavnici DSS-a. Ako su oni pretežno ćutke orkestrirali stvar, ton i boju raspravi dali su poslanici drugih stranaka – radikala pre svih. Najzad, na tri dana pred istek poslednjeg roka za formiranje Vlade (15. maj 2007) ključni akteri pregovora, Koštunica i Tadić, uz Dinkićevo asistenciju, konačno su se dogovorili i odbrojavanje i trka s vremenom mogli su da počnu.

Pregovaračka postizborna faza pokazala se daleko dramatičnijom, neizvesnijom i dalekosežnijom od samih izbora, tako da se fokusiranje razmatranja efekata januarskih – jovanjdanskih izbora na analizu koalicionih strategija i taktičkih manevra samo po sebi nameće. U pokušaju interpretacije

onoga što se dešavalo u Srbiji tokom i posebno nakon januarskih izbora 2007. koristiću se teorijsko-analičkom matricom i metodskim uputama teorije koalicija.

Koalicione strategije, taktike i manevri

Pojam koalicija (lat. *coalitio* – udruživanje) izražava različite oblike udruživanja dva ili više aktera s namerom da ostvare cilj koji bez udruživanja ne bi mogli postići i koji se jasno razlikuje od interesa i ciljeva drugih aktera.

Izborne koalicije (savezi) izraz su nastojanja političkih stranaka i drugih političkih aktera da izbornim udruživanjem povećaju šanse na izborni uspeh. Osnovni cilj izbornog organizovanja i udruživanja jeste osvajanje, tj. održanje na vlasti ili bar što širi, parlamentarni uticaj na nju.

Koalicije i stupanje u njih za svrhu i imaju: prvo, povećanje izgleda na izborni uspeh – (pred)izborne koalicije, a zatim iznalaženje formule za obezbeđenje parlamentarne podrške i formiranje vlade – postizborne, vladavinske i parlamentarne koalicije.

Koalicije u parlamentu mogu biti i oblik udruživanja opozicionih stranaka u nastojanju da ograniče, kontrolišu i obore vladu.

Osim podele po vremenu nastanka na predizborne i postizborne koalicije se, polazeći od nivoa organizovanja izbora kao kriterija, mogu razvrstati na nacionalne i subnacionalne – regionalne i lokalne. Često je manevarski prostor za stupanje u različite koalicije na subnacionalnom nivou daleko širi, pa se ovi izbori koriste kao neka vrsta testa ili „probnog balona“ za moguća šira koaliciona udruživanja. No, iako je prostor elastičniji ne radi se o „moru bez obala“, tako da se „preterano kreativne“ lokalne vođe naknadno disciplinuju zbog stupanja u „štetne“ aranžmane s političkim rivalima.

Složenost procesa građenja vlasti i interes političkih aktera da u društvima s brojnim i izukrštanim linijama socijalnih i političkih podela pronađu formulu objedinjavanja koja vodi ka vlasti, predstavljaju osnovni razlog razvoja koalicione teorije.

U istraživanju koalicija postoje dva osnovna metoda pristupa. Prvi, polazeći od teorije igara, nastoji da utvrdi u kojoj meri su odluke aktera koalicionih pregovora u skladu s racionalnim odlučivanjem i ponašanjem. Drugi, preko anketnih ispitivanja stavova građana, nastoji da utvrdi koalicioni potencijal stranaka i posledice koalicionih odluka na ponašanje birača.

Teorija koalicija u svom širem, obuhvatnijem značenju, pored problema građenja (i održanja) koalicija, uključuje i proces stvaranja vlada i raspodele resora, kao i probleme trajnosti i stabilnosti koalicionih vlada, odnosno sam proces koalicionog upravljanja. U tom smislu, pored pojma *Coalition theories* javljaju se i odrednice *Government formation*, odnosno *Building and maintaining a government*.

Izborne koalicije

Fragmentirana partijsko-politička scena i nestabilizovano političko tlo, odnosno postojanje značajnih delova biračkog tela bez jasne partijske identifikacije, osnovni su razlozi da političke partije prostor za povećanje šansi na izborni uspeh vide u sklapanju (pred)izbornih koalicija.

Osnovni problem s kojim se tada suočavaju jeste formulisanje adekvatne koalicione strategije. Koaliciona izborna strategija mora da sadrži bar minimalnu zajedničku političku platformu i realno određen cilj izbornog okupljanja (ulazak u parlament, izborna pobeda). Ostvarivanje cilja pretpostavlja i precizno uređene odnose u koaliciji. Njima se zapravo smanjuju rizici od rascepa, raspoređuju troškovi i utvrđuju principi raspodele dobiti – udeo u raspodeli dobijenih mandata. Ova pitanja čine predmet i sadržaj posebnog ugovora o saradnji koalicionih partnera.

Druga strana ovih aktivnosti jesu potezi koji se preduzimaju u cilju unošenja razdora u redove političkih protivnika, poput nagoveštavanja parcijalnih ustupaka i naknada za izlaženje iz suparničke stranke ili koalicije.

Upešna koaliciona strategija polazi od postojećeg rasporeda političkih snaga i važećih pravila igre – proporcionalnog ili većinskog izbornog sistema, pre svega. Različita specifična težina pojedinih stranaka i stranačkih blokova, i primena različitog izbornog cenzusa gotovo direktno određuju širinu partijskih koalicija. Ali i odnose u njima, kao i celovitost i razvijenost koalicionih platformi. U tom pogledu treba razlikovati uže, programske i šire, taktičke koalicije. Minimalne koalicije jesu oblik udruživanja programski bliskih stranaka, čiji izborni savez po pravilu predstavlja uvod u trajniju političku saradnju. Široke, pravilima izborne borbe uslovljene, taktičke ili tehničke koalicije programski udaljenih stranaka kao prvenstveni cilj imaju održanje na vlasti ili njeno obaranje.

Pri tom, opredeljenje za određeni sastav koalicije samo na bazi sabiranja prethodno postignutih izbornih rezultata često vodi pogrešnom izboru. Prethodni odnosi između aktuelnih koalicionih partnera veoma utiču

na opredeljenje birača. Deo njih će tako radije izbeći da izađe na izbore nego što će glasati za listu na kojoj je njihova partija zajedno s partijama i ličnostima koje im ne ulivaju poverenje.

Postojanje ili odsustvo sinergetskog efekta udruživanja, odnosno prognoza da će udruživanje kumulativno doneti više glasova nego što je prost zbir pojedinačnih učinaka koalicionih partnera, čini zato jedan od osnovnih kriterija pri sklapanju koalicija.

Na januarskim izborima 2007. od 20 podnetih izbornih lista – 14 „nacionalnih” i šest manjinskih, šest lista bile su liste direktnih, prepoznatljivih „višeimenih” koalicija, uz daljih 6 „kriptokoalicija”, odnosno jednoimenih stranačkih (i građanskih) lista na kojima su „gostovali” predstavnici stranaka i interesnih grupa bez ikakvih izgleda na samostalan izborni uspeh. Izuzetak u ovom pogledu predstavlja SDP Rasima Ljajića koji se, umesto za dosta izvesnu borbu za osvajanje 0,4% glasova unutar „manjinske kvote”, opredelio za bezimeno prisustvo i sigurna (tri) poslanička mesta na listi DS-a.

Kriptokoalicija DS-a sa Ljajićevom strankom i direktna koalicija DSS–NS, uz prisustvo Jedinstvene Srbije i SDPO-a unutar kvote za Novu Srbiju Velje Ilića, jedine su koalicije usmerene, prethodno lišene brige za prelaženje izbornog cenzusa, na što bolje pozicioniranje pred postizbornu, izvesno još širu koalicionu preraspodelu vlasti.

Pri tom je dogovorom unutar narodnjačke koalicije NS i njenim „regionalnim podizvođačima” pripalo nešto manje od trećine koalicione dobiti, odnosno 14 (10 NS + 2 JS + 2 SDPO) od na izborima osvojenih 47 poslaničkih mesta. Istraživanja CeSID-a, kao i drugih istraživačkih agencija, iz novembra–decembra 2006. pokazala su da se efekti ovog udruživanja kreću u granicama mehaničkog zbira, bez značajnijih sinergetskih pozitivnih efekata, pre svega zbog nedovoljno vidljive, prepoznatljive zajedničke terenske kampanje.

Svih preostalih deset „koalicionih” lista bilo je usmereno ka preskakanju izbornog cenzusa kao osnovnom cilju. Taj cilj ostvarile su sve manjinske koalicije, sem Mađarske sloge i samo Koalicija LDP–LSV–SDU–GSS od koalicija na „nacionalnom nivou”. Ključna dva koaliciona igrača unutar ove koalicije značajnim organizacijskim resursima LDP-a i LSV-a Nenada Čanka vodila su odvojene terenske i medijske kampanje. Očekivano, nakon izbora oni su podelili većinu (10 od 15) poslaničkih mesta, pri čemu je LSV formirao i poseban klub vojvođanskih poslanika. Ostali akteri dobili su mesta samo za stranačke lidere, uključujući tu

i lidera DHSS-a Vladana Batića. Sve bliža saradnja LDP-a s „ostacima” GSS-a završila se njihovom postizbornom fuzijom.

Na drugoj strani, više taktičko nego profilisano povezivanje PUPS-a i Čovićevog SDP-a, sa dodatnim (prikrivenim) ciljem Koalicije da preotme glasove penzionera od SPS-a i tako ga izbací iz igre zamalo što nije uspelo. Činjenica da penzioneri čine čak približnu četvrtinu biračkog tela predstavlja ozbiljan razlog da se pozicija njihovog političkog reprezentanta i dalje smatra atraktivnom.

Povezivanje, gotovo u poslednji čas, SPO-a sa liberalima Srbije i građanskim udruženjima za povrćaj svojine nije donelo glasove neophodne za ulazak u parlament. Aktuelni kapacitet i izborni uticaj SPO-a nakon 2000. (2%–4%) čini ga zanimljivim koalicionim partnerom, ali ne i stožerom efektivnog koalicionog okupljanja.

Stvoreni (pred)izborni koalicioni aranžmani rezultirali su na kraju činjenicom da su u parlament na 11 izbornih lista ušli predstavnici čak 20 partija – sedam više nego nakon prethodnih izbora decembra 2003. Postojanje relativno visokog cenzusa (5%) uz fragmentiranu partijsku scenu na kojoj samo tri stranke mogu sa sigurnošću računati na parlamentarni status (SRS, DS, DSS) činiće predizborno udruživanje i nadalje poželjnom strategijom.

Postizborne koalicije

U većini zemalja pluralističke, višepartijske demokratije glasači nemaju poslednju reć kada je u pitanju formiranje vlade. O tome se nakon završetka izborne trke obično odlučuje pregovorima lidera partija koje su ušle u parlament. Gotovo sve jednopartijske većinske vlade zapravo su kreacije većinskog izbornog sistema, pre svega onog s relativnom većinom koji daje parlamentarnu većinu partijama koje dobijaju manje od 50% glasova.

Istraživanja pokazuju da su sve ređi slučajevi da jedna partija osvoji većinu u parlamentu koja bi joj bila dovoljna da samostalno formira vladu. Naprotiv, koalicione vlade postaju sasvim uobičajena pojava. Tako je u evropskim razvijenim demokratijama u periodu od 1945. do kraja veka čak 68% vlada bilo koalicionog karaktera. Od toga 27% su bile minimalne koalicije, 32% većinske, a 9% manjinske koalicije. U svega 15% slučajeva vladu je formirala jedna partija koja je osvojila većinu, dok je jednopartijska manjinska vlada formirana u 17% slučajeva (Gallagher, Mair, Laver, 1995: 143).

Osnov za razvrstavanje postizbornih aranžmana očito predstavljaju sastav vlade i karakter podrške (većinska – manjinska) koju partija/koalicija na vlasti ima u parlamentu.

Po sastavu, vlade možemo podeliti na jednopartijske i koalicione, a i jedne i druge mogu biti manjinske i većinske. Većina može biti minimalna, ali nisu retki ni slučajevi takozvanog viška većine, odnosno širokih vladavinskih koalicija.

Što se manjinske vlade tiče, sam pojam izgleda kao paradoks jer podrazumeva postojanje opozicione većine u zakonodavnom telu koja svakog časa može smeniti vladu.

Manjinska vlada, međutim, neretko uspeva da sačuva stabilnost bazirajući svoj opstanak upravo na podeli opozicije. Manjinske vlade zapravo su vlade koje najčešće nakon neuspehlikih pokušaja aranžiranja većine (zbog sukoba suprotstavljenih, a relativno po snazi izjednačenih stranaka) formira relativno najuticajnija partija/koalicija. Iza ove vlade ne stoji parlamentarna većina pa je ona suočena s permanentnim rizikom gubitka poverenja. No i ove vlade, u situacijama krupnih antagonizama unutar parlamentarne opozicione većine, često ostanu na vlasti do kraja mandata. Neretko i svojim umećem proizvođenja dodatnih linija sukoba između parlamentarnih opozicionih stranaka.

Od prethodne treba razlikovati situaciju u kojoj iza manjinske vlade stoji neformalna parlamentarna koalicija koju čine stranke vlade i neka od stranaka „opozicije” koja pruža podršku vladi ali, iz različitih razloga, ne ulazi u njen sastav. Radikali su tako kod nas i pre svog ulaska u vladu 1998, u periodu 1992–1993. bili u takvoj prećutnoj parlamentarnoj, ali ne (još) i vladavinskoj koaliciji sa socijalistima. Istu vrstu podrške socijalisti su 2004. pružili manjinskoj koalicionalnoj vladi predvođenoj DSS-om.

Razlog za neulazak u vladu često su rezerve partnera i negativne reakcije u javnosti. Motiv za pružanje spoljne podrške nalazi se u kompenzacijama dobijenim u vidu programskih ustupaka ili „selektivnih podsticaja“ i pristupa funkcijama i položajima.

Glavni razlog zbog kojeg manjinske vlade nisu neuobičajena posledica izbornih takmičenja ima veze s partijskom politikom. Naime, političari koji teže osvajanju vlasti ponekad biraju odlazak u opoziciju zbog okolnosti u kojima je određene političke ciljeve bolje servirati iz opozicionih klupa nego iz pozicije delimične i ograničene vlasti.

Kao što manjinske vlade opstaju i bez parlamentarne većine, tako neke vlade u svoj sastav mogu uključiti i stranke čiji glasovi u parlamentu nisu bitni za obezbeđivanje proste većine.

Postoji nekoliko razloga za formiranje vlada sa „viškom većine”, odnosno široke koalicije (*large coalition*). Tako su, na primer, odmah po završetku Drugog svetskog rata u mnogim evropskim zemljama formirane vlade nacionalnog jedinstva s ciljem da uključe sve delove društva u posao posleratne obnove zemlje. Na drugoj strani, vladavina širokih saveza i foruma brojnih demokratskih stranaka i grupa, poput DOS-a u Srbiji, izraz je nestabilnih političkih prilika nakon započinjanja tranzicionih promena.

Drugi razlog za formiranje ovakvih vlada može biti ustavne prirode. U većini zemalja postoje zakonske odredbe po kojima je za promenu ustava potrebna dvotrećinska većina u parlamentu.

Laver i Šipsl tvrde dalje da neka partija može biti suštinski bitna za stabilnost vlade jer se samim njenim prisustvom u vladi šalju određeni signali u vezi s nekim bitnim aspektima vladine politike. Na primer, ako neka partija ima tvrd stav prema smanjenju javne potrošnje onda javnost smatra da cela vlada ima takav stav (Gallagher, Laver, Mair, 1995: 310).

Najzad, „velike koalicije” obrazuju, u situaciji izborne pat-pozicije i nemogućnosti da sa slabijim partnerima formiraju svoje uže koalicione vlade, sami ključni politički rivali – poput aktuelne koalicije CDU–CSU sa SDP-om, predvođene kancelarkom Merkel u Nemačkoj.

Pregovaračke logike i taktike

Sklapanje i raspad koalicija i posledične izmene odnosa snaga u parlamentu jesu ono što dinamizira politički život i čini ga na prvi pogled gotovo nepredvidivim. No, iza koprene prividnih, ispolitiziranih argumenata i razloga, logika borbe za vlast omogućuje otkrivanje nemalog broja pravilnosti u ponašanju političkih aktera.

Prvo, da se sastav izbornih i vladavinskih koalicija može u značajnoj meri razlikovati, odnosno da je uobičajena praksa da se, zavisno od izbornih rezultata, dojučerašnji konkurenti udružuju kako bi formirali vladu. Pri tom nisu retki slučajevi prebega iz jedne (opozicione) u drugu, postizbornu pobjedničku koaliciju. U situaciji ravnoteže snaga i male partije mogu imati značajan koalicioni i upravljački potencijal (Sartori) jer je koaliciona upotrebljivost malih partija političkog centra veća od one koju imaju velike partije s polova političkog spektra.

Različiti koalicioni sastav i primenjene taktike u igrama oko vlasti uslovljene su, dakle, odnosom snaga i logikom usaglašavanja različitih interesnih računica potencijalnih partnera u vlasti.

Prvu idealtipsku situaciju čini postojanje dominantne, stožerne stranke iza koje se kao lokomotive grupišu manji „koalicioni vagoni”. Najjači partner, po pravilu, teži da sačuva u svojim rukama dizgine vlasti, odnosno da pruži samo onoliko ustupaka koliko se ne može izbeći. Zato često pregovara istovremeno s više manjih partnera kako bi ih uzajamno suprotstavio i spustio njihovu cenu za ulazak u vladu.

Na drugoj strani, slabiji akteri podizanjem svog uloga žele da naplate „uslugu”, odnosno da se osiguraju od opasnosti da posluže kao otirač vlasti, što bi po njih imalo ozbiljne političke posledice.

U ovoj igri unakrsnih pritisaka Labebert tvrdi da jasne beneficije, posebno za dominantnu partiju, mogu dolaziti od „prolaznika” u koalicionim vladama. Zato jake partije mogu izabrati da se okruže, kao štitom, slabijim „putnicima” kako nijedna od manjih partija ne bi mogla po formiranju vlade imati ozbiljne zahteve, jer je svaka od njih potrošna, zamenljiva (Gallagher, Laver, Mair, 1995: 310-311).

Drugu idealtipsku situaciju čini model relativne ravnoteže snaga. Osnovna pretpostavka za nastanak ove situacije najčešće je faktičko postizborno stanje u kome nijedna pojedinačna stranka (ili koalicija) ne raspolože natpolovičnim udelom u onom broju poslaničkih mandata koji omogućuje stvaranje vlade i nametanje interesa vezanih za njen sastav.

Suprotno ranijem optiranju stožerne stranke za šire koalicije, relativno uravnotežen uticaj i snaga potencijalnih koalicionih partnera, po pravilu, vode formiranju koalicionih *vlada minimalne pobe* (*minimal winning coalition*) ili *vlada minimalne koalicione veličine* (*minimum size coalition*).

Osnovna pretpostavka ovih koalicija jeste da su stranke gotovo isključivo zainteresovane za maksimalizovanje svoje vlasti, odnosno za što više pozicija u kabinetu. Te stranke će se protiviti ulasku u koaliciju bilo koje druge stranke koja nije neophodna, jer bi to značilo smanjenje njihovog uloga. Posebno je to interes relativno najjače stranke u koaliciji koja bi njenim širenjem ojačala potencijalnu „unutarkoalicionu” opoziciju i ušla u rizik da ostane u manjini.

Ako političke partije, dakle, žele da sačuvaju što veći deo vlasti za sebe, odnosno teže maksimiranju vlasti, onda je sledeći teoriju koalicije minimalne pobe realno očekivati da vlada bude formirana na najužoj mogućoj parlamentarnoj većini.

Pri tom postoji prirodna težnja da se koalicije minimalne pobe oforme od najmanjeg broja stranaka, jer bi se time pregovori oko stvaranja koalicije lakše i brže završili, a i samu formiranu koaliciju bilo bi lakše

održati. Idealan model ove teorije, *teorija koalicije s najmanjim brojem stranaka*, jeste zato koalicija koja uključuje samo dve stranke.

Teorija koalicije minimalnog opsega polazi dalje od stanovišta da je, pored što manjeg broja partija, mnogo lakše i logičnije stvoriti i održati koaliciju između političkih partija koje imaju bliske programske ideje i ciljeve, nego između stranaka koje se razlikuju u osnovnim stavovima.

Sličnu poziciju sadrži *teorija koalicije minimalne povezane pobjede*. Osnovna pretpostavka ove teorije jeste da stranke prvo pokušavaju da se povežu u najkraćem nizu (*minimal range coalition*), odnosno udruže unutar iste političke familije sa svojim neposrednim političkim susedima. Tek zatim postoji mogućnost da se i druge obližnje stranke priključuju dok se ne formira većinska koalicija.

Posebno su, međutim, interesantne, čak dramatične, situacije u kojima izborni rezultat omogućuje istovremeno sklapanje različitih dobitnih kombinacija, i u kojima su različite frakcije i koalicije unutar partije pre za saradnju s jednom ili drugom nego s ostalim partijama u igri. Tada i interesi domaćih interesnih grupa, ali i uticajnih spoljnih aktera, mogu u velikoj meri favorizovati određenu postizbornu koaliciju.

Spoljne determinante izbora koalicionih strategija i partnera

Čak i vrsni analitičari često tretiraju partije koje učestvuju u formiranju vlada kao igrače na koje se ne vrši nikakav pritisak. Suprotno tome, aktuelne koalicione varijante često su određene institucionalnim i vaninstitucionalnim dogovorima i ranije preuzetim obavezama. Ponekad i mali broj pritisaka može dramatično redukovati raspon opcija za partijske saveze i dovesti do preraspodele pregovaračke moći među strankama. Pritisci se odražavaju na mnoge aspekte političkih koalicija kao što su formiranje vlade, dodeljivanje portfelja, koaliciona ograničenja, kao i na sam proces koalicionog upravljanja.

„Pritisak na koalicione pregovore može se definisati kao bilo koje ograničenje koje se odražava na koalicione partnere, a van je njihovog uticaja” (Strom, Budge, Laver, 1994: 308).

Ograničenja se, krajnje načelno, mogu podeliti na institucionalna, odnosno zakonska i proceduralna pravila igre, na jednoj strani, i vanparlamentarne i izvan institucionalne pritiske moćnih veto grupa, na drugoj.

Političke partije takođe mogu utvrditi i različita unutrašnja ograničenja kako bi što bolje učvrstile polaznu poziciju za pregovore. Primer

samonametnutih ograničenja predstavljaju kako vladajuće koalicije koje se obavezuju da nastave s radom sve dok na novim izborima ne obnove svoju parlamentarnu većinu, tako i partije koje su se obavezale da nikad ne uđu u koaliciju s određenim rivalom. Ova ograničenja partije sebi postavljaju iz taktičkih razloga, ali ipak ona nisu ništa slabije restrikcije za moguće koalicije.

Pri tom neke partije zbog svog izrazito antisistemskeg stava mogu biti izbačene iz kombinacija za bilo koju potencijalnu vladu. U suprotnom, to može dovesti do sukoba s političkim obavezama potencijalnih koalicionih partnera. Osim antisistemskih, i partije koje asociraju na ranije režime, naročito one nedemokratske, takođe su neprihvatljive kad su u pitanju koalicije, što je slučaj s bivšim vladajućim partijama u brojnim zemljama u tranziciji.

Pritisci zapravo često odražavaju ograničenja nametnuta od igrača izvan parlamentarne arene, kao što su to, recimo, uticajne strane vlade. Postoje i određene institucije i organizacije (biznis, finansije, crkve, sindikati, vojska, univerziteti) koje mogu održavati veze samo s malim brojem poslanika u parlamentu, a da se bez njihovog odobrenja i podrške ne mogu doneti ili sprovesti neke odluke. Njih nazivamo *spoljnim veto igračima* (Strom, Budge, Laver, 1994: 319).

Pritisci (ograničenja) mogu biti *tvrdi* i oni potpuno eliminišu pojedine partijske koalicije, i *meki*, koji prosto čine određene koalicije više mogućim. Tvrdi ograničenja moraju biti ujedno i specifična, mora se jasno precizirati koje su koalicije dopustive, a koje nisu. Ona moraju istovremeno biti podržana odgovarajućim mehanizmom prinude.

Tok i efekti pregovora o Vladi Srbije

Nakon januarskih izbora i verifikacije njihovih rezultata počeo je da teče zakonski rok od 90 dana u kome je, najkasnije do 15. maja 2007. trebalo konstituisati parlament, izabrati njegovog predsednika i potpredsednike, doneti zakon o ministarstvima i, nakon konsultacija unutar formirane parlamentarne većine i na predlog predsednika Srbije, izabrati premijera i Vladu.

Izborni rezultati su, bar hipotetički, pružili mogućnost za nekoliko scenarija – najizgledniju koalicionu većinsku vladu demokratskog bloka, većinsku vladu SRS-a i DSS-a, kao i za njihove varijacije u obliku manjinskih vlada koje uživaju spoljnu parlamentarnu podršku političkih partnera.

Teorijski gledano, najjednostavnija, kao vlada sastavljena od samo dva aktera s koliko-toliko konvergentnih političkih polja, jeste većinska koaliciona vlada SRS-a i DSS-a. Istovremeno, i jednom i drugom akteru ona širi polje političkog manevra. Radikale ona izvodi iz političke izolacije čineći ih bar drugim, rezervnim izborom za stranke nacionaltradicijskog desnog centra, dok za DSS ima značenje praktične potvrde posedovanja, kao stranke sa središnjeg dela političkog spektra, natproporcionalnog koalicionog potencijala. Tri ključna razloga čine, međutim, ovu kombinaciju malo verovatnom.

Prvi predstavlja još uvek prisutna i snažna politička vododelnica na stranke starog i novog režima čije prelaženje za DSS nosi realni rizik od gubitka statusa stranke demokratskog bloka. Posledično, to bi sve dok SRS predvođena haškim optuženikom ima imidž i reputaciju ekstremne nacionalističke stranke stvaralo nemale probleme DSS-u u međunarodnom okruženju, uključujući i kritičke reakcije iz evropske političke familije narodnih i konzervativnih partija čiji je DSS član. Najзад, većina članova i glasača DSS-a je za saradnju sa strankama demokratskog bloka. Polazna pretpostavka da SRS nije spreman da u situaciji rešavanja statusa Kosova direktno ulazi u vlast i preuzima odgovornost, odnosno da za DSS (in)direktna koalicija s radikalima ima, kao i u prethodnom slučaju spoljne parlamentarne podrške SPS-a manjinskoj koalicionoj vladi predvođenoj DSS-om, karakter iznuđene rezervne taktičke varijante, konačno je i praktično potvrđena. Kratkotrajna epizoda s podrškom DSS-a izboru zamenika predsednika SRS-a, Tomislava Nikolića, za predsednika parlamenta i povlačenjem te podrške dobro ilustruje dokle, za sada, njihova saradnja može ići.

Drugu opciju predstavlja koalicija stranaka demokratskog bloka koja, bar posredno, uključuje i predstavnike nacionalnih manjina – neka vrsta reformulisanog DOS-a. Ova prenaseljena, široka (153 od 250 poslanika u parlamentu) „nisko isplativa” i teško održiva koalicija, pre svega zbog izrazitog animoziteta na relaciji DSS – LDP, figurirala je tek kao teoretska mogućnost. Minimum programske koherencije bilo bi takođe nemoguće obezbediti uz prisustvo u vladi koalicije oko LDP-a koju (samo)identifikuje stav o (nevoljnom) priznavanju nezavisnosti Kosova. Rukovodstvo ove koalicije, koje mahom čine visoki funkcioneri – „tvrdo krilo” iz perioda Đinđićeve vlasti, s dugom predistorijom sukoba sa DSS-om i Koštunicom, radije se opredelilo za objektivno isplativiju poziciju kritičkog korektiva vlasti, uz izraženu spremnost da uđe u širi demokratski aranžman čim iz njega izađu, ili budu istisnuti, DSS i Vojislav Koštunica.

Na političkom meniju je, već nakon početnog prvog kruga formalnih konsultacija predsjednika Tadića s predstavnicima svih parlamentarnih stranaka, ostala praktično samo vladavska politička kombinacija koja uključuje DS, DSS–NS i G17 PLUS. Radi se, saglasno teorijskom modelu strateške interakcije, o dovoljno nosivom (podrška 130 poslanika u parlamentu) koalicionom aranžmanu s kontrolabilnim ne preterano velikim brojem koalicionih partnera među kojima ipak prevladavaju tangenti i konvergentni nad divergentnim interesima. Principijelno, bar je moguće koalicione „rogove u vreći” održavati u ravnoteži. Strah od rizika i neizvesnosti ulaznja u sve dublju zonu socijalnog i političkog rizika koju svakako donosi krah pregovora i raspisivanje novih izbora, u tom okviru ima značajno amalgamirajuće dejstvo. Rivalitet DS-a i DSS-a već dugo karakteriše krilatica: teško mogu zajedno, još teže jedni bez drugih. Pošto je koalicioni aranžman „prepoznat” trebalo je „samo” odrediti formulu raspodele, uključujući ličnost mandataru i nosilaca ključnih resora i formulisati koliko-toliko koherentnu platformu buduće vlade. Dosta je jasna bila i početna formula za raspodelu pozicija 50 (DS) : 35 (DSS–NS) : 15 (G17 PLUS). No, upravo je nepostojanje dominantnog stožernog igrača i uspostavljeno stanje relativnog balansa (ravnoteže straha i uslovljavanja) dovelo do teškog procesa pregovaranja i dogovora postignutog bukvalno u poslednji minut.

Da bi se podigao sopstveni ulog, a smanjio ulog potencijalnih partnera, vreme je nepotrebno trošeno na neformalne kontakte, kojima su sledili brojni bilateralni susreti pregovaračkih timova. Konačno, pregovori su ušli u završnu fazu kada se sa susreta svakoga sa svakim u pregovaračkom trouglu prešlo na direktne trostrane pregovore. Sve vreme faze u kojima se pregovaralo bile su praćene periodima u kojima je dolazilo do prekida kontakata, bar onih oficijelnih. Konstruktivan, dijaloški pregovarački ton i stil garniran je suprotstavljenim izjavama stranačkih jastrebova plasiranim u medijima i javnosti.

U fokusu rasprava i sukoba bilo je određivanje ličnosti premijera. Tadić i DS izašli su sa kandidaturom Božidara Đelića, što je izazvalo oštro suprotstavljanje predstavnika DSS-a, ali i krajnje suzdržanu, čak rezervisanu, reakciju trećeg, najslabijeg aktera, G17 PLUS i njenog lidera, Mlađana Dinkića. U javnosti se licitiralo da li će DS istrajati na Đelićevoj kandidaturi ili će na kraju ipak prihvatiti Koštunicu kao premijera. Javnost je zapravo polarizovana oko pitanja da li Koštunica može i treba da bude stari–novi premijer, bez obzira na skroman izborni rezultat narodnjačke koalicije, odnosno da li treći po snazi izborni akter treba da dobije ključnu

poziciju. Tek s dogovorom oko ličnosti premijera moglo se pristupiti „razvijanju čitavog paketa vlasti”, ponderisanju pozicija i dobiti i formiranju vlade. Drugu, značajniju liniju sporenja činila je raspodela i ravnoteža vlasti u domenu ekonomije, finansija i investicija i, posebno, ministarstava sile – policije, bezbednosti i odbrane. Unutar njih trebalo je obezbediti dovoljno atraktivna mesta za partijske čelnike, miljenike, ali i za koalicijske partnere. Tek u trećem krugu bila su sva ostala „obična” ministarstva, za koja su personalna rešenja pronalazena u poslednjem trenutku. Dosta rano bilo je jasno da će Vlada biti brojna i imati 23 do 25 članova, što bi, naravno, olakšalo namirivanje računa i zadovoljenje apetita.

Iz blokade pregovora nastojalo se izaći dogovornim definisanjem drugog važnog segmenta – programske platforme Vlade. Relativno lako i brzo došlo se do, bar načelnog, određenja pet ključnih programskih prioriteta i ciljeva buduće vlade.

Prvi princip čini opredeljenje da Kosovo i Metohija ne mogu dobiti nezavisnost i da strane u potpunosti podržavaju rad državnog pregovaračkog tima i sve skupštinske deklaracije i dokumenta o Kosovu i Metohiji.

Drugi prioritet predstavlja ubrzanje evropskih integracija, što podrazumeva nastavak pregovora i zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, što brže dobijanje statusa zemlje kandidata za članstvo u EU, kao i stavljanje Srbije na belu šengensku listu.

Treći, prethodnim ciljem uslovljen, prioritet jeste ispunjenje međunarodnih obaveza zemlje, pre svega odlučno preduzimanje mera da se u najkraćem roku okonča saradnja s Haškim tribunalom.

Četvrto, unutar ekonomske politike Vlade prioriteti su povećanje zaposlenosti, suzbijanje siromaštva, povećanje investicija i ulaganja u infrastrukturu, završetak privatizacije i rezultirajuće podizanje životnog standarda građana.

Peti princip i cilj predstavlja nastavljnje i proširenje borbe protiv svih vidova kriminala i korupcije (*Vreme*, 8. mart 2007).

No, prilično veliku pometnju uveo je tzv. šesti princip, odnosno stav o potrebi zajedničkog preuzimanja odgovornosti za upravljanje državom. Iza ovog „principa” zapravo je stajalo opredeljenje Koalicije DSS–NS i G17 PLUS da DS, iako najjači partner, ne može dobiti obe ključne pozicije – i mesto premijera i mesto predsednika Srbije.

Iz DS-a je odmah reagovano isticanjem prethodnog „nultog” principa, odnosno stava da se akteri pregovora moraju prethodno obavezati da

na svim nivoima vlasti budu u koalicijama saglasnim onoj koja se uspostavlja na republičkom nivou.

Definisanjem „šestog” i „nultog” principa uobličene su, konačno, pregovaračke pozicije. Na testu su se našle unutarstranačka homogenost i čvrstina svakog od aktera, tako da će u daljem toku pregovora (cenkanja) na težini sve više dobijati odnosi vođe i rukovodećeg kruga date stranke, kao i psihološke predispozicije lidera i priroda njihovih međusobnih odnosa.

Zašlo se, međutim, duboko u mart a dogovora nije bilo ni na vidiku. Investicije su zamrle, isticalo je vreme za donošenje novog budžeta, a Srbija i dalje je imala staru „tehničku” vladu i tek delimično konstituisanu Skupštinu, bez izabranog predsednika. Domaća javnost bila je sve nervoznija – jovanjdanski izbori nisu dali očekivano ishodište kroz formiranje nove, recimo „uskršnje vlade”. Mogućnost, neželjena i razvojno rizična i skupa, raspisivanja novih izbora postajala je sve izglednija solucija. U javnosti je sve prisutnije bilo mišljenje da političke elite i ne žele da formiraju vladu pre donošenja nove rezolucije Saveta bezbednosti o Kosovu. Sa svoje strane, ključni predstavnici međunarodne zajednice su sve neuvijene upućivali poruku da Srbija što pre mora dobiti stabilnu vladu demokratskog bloka. Do kraja zaoštreno formulisana je dilema: ili vlada ili novi izbori. Vreme je neumitno isticalo i morala se konačno usaglasiti i „maksimirati politička koherentnost” (De Svan) ili se razići.

U finalnu fazu se najzad ušlo dogovorom da Vojislav Koštunica bude premijer a da većinu ministarskih mesta (13 od 25) dobije DS, pri čemu bi ministarstva sile bila pod zajedničkom kontrolom i ključem. Za 7. maj zakazana je i sednica parlamenta. I kada se činilo da je sve gotovo pregovori su dramatično prekinuti – „puklo je zbog BIA i policije”.

Filmskom brzinom odvijale su se sekvence poput „nespretni i neodmereni” izjave Havijera Solane da Tadić treba da zadrži kontrolu nad ministarstvima sile, krajnje rizičnog manevra (da li samo taktičkog) DSS-a da podrži izbor patriote Nikolića za predsednika parlamenta, odnosno da uđe u, neodrživ i nespojiv, dvostruki politički aranžman i s radikalima i s demokratama, frontalnih sukoba na maratonskim, noćnim zasedanjima parlamenta, panične, na sreću kratkotrajne, reakcije na berzi i menjačnicama, kombinovanih poruka upozorenja i obećanja međunarodnih zvaničnika, ekspresnog razrešenja Tomislava Nikolića...

Epilog – u vremenskom stampedu, nesposredno pred isticanje poslednjeg roka – u ponoć 15. maja 2007. formirana je nova vlada. Otvoreno je

pitanje koliko će ona potrajati, tj. koliko će nužnost da Srbija, suočena s brojnim i teškim izazovima, ima stabilnu i relativno trajnu Vladu biti dovoljan razlog da rogovi ostanu u vreći.

Zaključak: izborne koalicije u Srbiji

Svu dinamiku i unutrašnju logiku političkog života najbolje iskazuju brojna međustranačka, ali i unutarstranačka približavanja i udaljavanja, ujedinjavanja i (ponovna) razilaženja i rascepi. U manje od dve decenije dugoj istoriji višepartizma u Srbiji gotovo da nije preostao nijedan primer odsustva različitih oblika saradnje, na brojnim nivoima organizovanja vlasti, između stranaka sa čak krajnjih, suprotstavljenih političkih pozicija. U kratkom – ali dramatičnim, istorijskim menama natopljenom i nabije- nom – intervalu suočili smo se sa gotovo nebrojenim, izbornim i postiz- bornim, opozicionim i vladavinskim koalicijama. One su formirane kao programske koalicije srodnih stranaka i stranačkih familija, ali i kao široke taktičke koalicije usmerene ka (jednokratnom) preuzimanju vlasti.

Posledično, Srbija uz iskustvo jednostranačke, većinske (1990) i ma- njinske (1992) vlade, poseduje iskustvo brojnih koalicionih kako većin- skih vlada (vlade minimalne većine – 1993. i ponovo 2007, ili široke vla- dajuće koalicije – 2001), tako i manjinske koalicione vlade (2004).

Posebno su interesantna iskustva vlade i „sistema bez opozicije” nastala usled bojkota izbora iz 1997. od strane većine opozicionih partija, kao i kratkotrajne, prelazne vlade koministara iz redova socijalista, SPO-a i DOS-a, s kraja 2000.

Sve ove vlade i koalicije formirane su ili rasturane iza kulisa – izvan osvetljene političke pozornice. Vođenim pregovorima i postignutim do- govorima neretko su bili zatečeni simpatizeri i glasači, ali i aktivisti i niži i srednji ešelon partijskih rukovodstava.

Logično se postavlja pitanje ima li u tom (prividnom) haosu i ludilu nekog sistema, odnosno postoje li neke pravilnosti i logika u međustranačkom i unutarstranačkom pregrupisanju?

Prvi, vidljiv i jasan, preduslov čini sama logika brojeva i ostvarenih iz- bornih rezultata, odnosno izborima formiranog rasporeda političkih snaga. Osnovni imperativ je domoći se parlamentarne većine i namiriti i uskladiti uže stranačke interese i „kreirati” vladu većine. U suprotnom, ostaje moguć- nost da formirana manjinska vlada funkcioniše – „pluta” na osnovu spora- zuma o spoljnoj, parlamentarnoj podršci neke od (polu)opozicionih partija.

Prethodno, eventualno, formiranje predizbornih koalicija rezultat je procene pretpostavljenih, pozitivnih (sinergetskih) efekata udruživanja, odnosno same (ne)mogućnosti da se preskoči izborni prag ili ostvari većina.

Postojeće izborni zakonodavstvo, kao i raspored političkih snaga samo su, dakle, preduslov za izgradnju razvijene izborne strategije i razumevanje dinamike političkog života.

Ostvareni izborni rezultati, međutim, često omogućuju različite post-izborne kombinacije i razne scenarije. Početno se, po pravilu, problem obezbeđenja parlamentarnog statusa ili parlamentarne većine nastoji da reši udruživanjem s programski bliskim strankama. Ukoliko to nije dovoljno ide se na udruživanje sa strankama iz drugog kruga, na odabir *second-choice* partnera. Tek ako su ove mogućnosti iscrpene, eventualno se pristaje na aranžman s programski daljim strankama.

Ovo načelno pravilo u praksi, međutim, ima brojne izuzetke i odstupanja. Često, posebno u uslovima fragmentirane partijske scene, logika žestoke borbe za istu izbornu klijentelu dovodi do sukoba i razlaza programski najbližih stranaka. Posledično, one neretko koalicione partnere potraže izvan sopstvene političke familije.

I logika međupartijske surevnjivosti oko preuzimanja kontrolnog paketa akcija vlasti vodi brojnim situacijama u kojima se teško uđe, ili se čak izade iz, na prvi pogled, krajnje logične kombinacije. Ako međusobna razmena argumenata (i ucena) rezultira neuspehom pregovora, preostali partner(i) posegne(u) za podrškom stranke koja trenutno reši problem, ali trajno ostaje osnov za potrese i sukobe. Ukupna istorija odnosa DS-a i DSS-a samo je jedan od brojnih atipičnih primera i situacija.

Nisu retke stranke, posebno one male s političkog centra, sa zavidnim natproporcionalnim koalicionim potencijalom koje se ponašaju po pravilu – ko da više.

Radikali su, čak i nakon petodnevne epizode u kojoj je Tomislav Nikolić, glasovima radikala, socijalista, ali i narodnjačke koalicije, privremeno predsedavao Skupštinom, gotovo školski primer stranke sa, za sada, krajnje ograničenim koalicionim, ali velikim ucenjivačkim potencijalom. S njima gotovo niko neće, sem u krajnjem slučaju, u (centralnu) vlast, ali zato oni defanzivno – snagom i brojem osvojenih poslaničkih mesta – praktično određuju ko će sve morati da se udruži da bi je formirao.

U praksi, neretko, na sudbinu očekivanog i poželjnog stranačkog udruživanja odlučujuće ne utiču ni programske, kao ni taktičke razlike i sporovi, već personalni sukobi i (ne)realizovane ambicije i sujete stranačkih lidera.

Najzad, odlučujući uticaj na politički život nemaju samo stranačka rukovodstva i prvaci. Izvan političke arene na smer i sadržaj politike i, planirane i ostvarene, političke aranžmane svojom podrškom ili suprotstavljanjem utiču i spoljni igrači.

Predstavnici ključnih organizovanih interesnih grupa i asocijacija – poslodavaca, sindikata, nevladinih organizacija, profesionalnih udruženja ili pak crkve, vojske ili univerziteta, lobiraju za svoje zahteve i za uzvrat nude, prikrivenu ili otvorenu, podršku. Nezadovoljni političkom ponudom i velikim transakcionim troškovima u razmeni glasovi za podršku, civilni akteri mogu se odlučiti i na ulazak u polje politike kroz direktni, politički i izborni angažman (G17 PLUS, Otpor, Pokret Snaga Srbije).

U zemljama kao što je Srbija izuzetno značajnu ulogu igraju i inostrani veto igrači, poput visokih predstavnika međunarodnih ekonomskih i političkih asocijacija, vlada, poslovnih udruženja ključnih država, nadnacionalnih stranačkih federacija. Oni mogu (in)direktno favorizovati ili defavorizovati određena rešenja i pojedine stranke, koalicije i lidere. Njihovo „mešanje” za rezultat može imati i proizvođenje (ne)planiranih kontraefekata. Uzrok „nesporazuma” često leži u nepoznavanju ili pak ignorisanju mentaliteta i „političkog ukusa” političkih aktera i ukupnog biračkog tela Srbije.

LITERATURA

- Gallagher, Tom, Michael Laver, Peter Mair. 1995. *Representative Government in Modern Europe*. New York: Mc Graw-Hill.
- Goati, Vladimir. 2006. „Izbori i partijske koalicije”. *Izbori i izborne koalicije*, Bjeljina: IDES.
- Lajphart, Arent. 2003. *Modeli demokratija*, Beograd: Službeni list SCG – Podgorica: CID.
- Riker, William. 1962. *The Theory of Political Coalition*, New Haven: Yale University Press.
- Stojiljković, Zoran. 2006. *Partijski sistem Srbije*, Beograd: JP Službeni glasnik.
- Strom, Kaare, Ian Budge, Michael Laver. 1994. „Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies”. *American Journal of Political Science*, 38, 2.

STJEPAN GREDELJ

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd

Marginalije o predizbornoj kampanji

Predizborna kampanja bila je duga i dosadna. Mediji su se ponašali uglavnom objektivistički, faktografski, podjednako elektronski kao i štampani: 78% praćenja kampanje sastojalo se od vesti i izveštaja. Bilo je malo ili nimalo istraživačkog novinarstva, reportaža, komentara, intervjua.

Kampanja je, napokon, bila i veoma skupa. Možda se nikada neće saznati prava cena, ali se procene kreću u neverovatnom rasponu od 19 miliona do 96 miliona evra (samo za medijske promocije). Ako se za predračun prihvati minimum troškova (i to prosečno istih za sve aktere) refundiranih iz budžeta države *nakon* izbora, proizlazi da se za četiri petine nadoknade troškova kampanje ne znaju izvori. Toliko o transparentnosti i obaveznoj dostupnosti informacija od javnog interesa.

Tokom ove kampanje bila je uobičajena frekvencija istraživanja javnog mnjenja (s uobičajenim prognostičkim promašajima). Relativnu novost predstavljalo je „metastaziranje” paraprofesije „političkih analitičara” – najčešće neutemeljeno samouverenih i prepotentnih neznalica opšte prakse.

Ključne reči: predizborna kampanja, populizam, mediji, objektivizam, istraživanja javnog mnjenja, troškovi kampanje.

Predizborna kampanja bila je veoma duga – trajala je zvanično dva meseca i nedelju dana, od datuma raspisivanja izbora (11. novembra) do predizborne tišine (18. januara). Nezvanično, kampanja praktično i nije prestajala i nastavila se na predreferendumsku kampanju za novi Ustav, naročito onih stranaka koje su se gorljivo angažovale u toj kampanji.

Kampanja je po mnogim procenama bila – duga i dosadna. A kva i može biti „trakavica” od zvaničnih devet nedelja (ni blizu čuvenom filmu, bez obzira na manjak od samo pola nedelje!), sa uglavnom istim

likovima (a godine idu...),¹ u istim pozama i s istim skarednim klicanjima. Avaj, da je bar bilo neke skarednosti, posmatraču gotovo dođe da nostalgичno zažali za dobrim starim vremenima, recimo kampanje pred izbore dvehiljadite, kada je sve ključalo od vrcavosti aktera, neviđenih duhovitosti, nemogućih obećanja (recimo, nezaboravnog Ivana Markovića i njegove „najave” Miloševićeve pobjede na predsjedničkim izborima 2000. sa 100 : 0%) ... ali i sočnog rečnika.

Dosadnosti ove kampanje zajednički su doprineli svi akteri – od stranaka/koalicija pretendena na izborima, preko medija kao posrednih aktera, pa do institucija koje kontrolišu regularnost izbornog procesa.

Kampanja je, po običaju, obilovala većim brojem obećanja nego što će ih biti moguće ostvariti. Praktično, svi neposredni akteri služili su se tehnikom populističke mobilizacije, svi su se pozivali na nešto što je „dobro za narod”. I akteri „negativne” kampanje pojavljivali su se u prevashodno populističkom ozračju, uz neizbežne „sudbinske” natruhe: sadašnji izbori najbitniji su za Srbiju, „sudbonosni”, pred Srbijom su odluke o kojima samo „oni” mogu dati suštinski doprinos jer u Srbiji je „sve loše”, u njoj se nikad gore nije živelo, a biće i gore ako „oni” ne uvedu besplatno školstvo i zdravstvo, ne „uvedu Srbiju u Evropu i svet”.

Mediji su se ponašali uglavnom objektivistički, faktografski, podjednako elektronski kao i štampani (78% vesti i izveštaja). Malo ili nimalo istraživačkog novinarstva, reportaža, komentara, intervjua, s ponekim izuzecima, o kojima će biti reči.

Objektivizam nije značio i punu objektivnost, tj. ravnomernu medijsku zastupljenost svih neposrednih aktera;² naime, mediji (osobito štampani) vodili su računa o „relevantnosti” pojedinih stranaka ili koalicija – dakle, ipak se rutinska pokrivenost neproporcionalno delila na „jednake” i „jednakije”.

1 Jedan neutralan „autsajderski” analitičar opisao je to na sledeći način: „Kada bi čovek (birač) razmišljao o tome koji su to političari (na trpezi), šta oni mogu novo doneti, onda bismo mogli reći da je ova garnitura kandidata uglavnom, čast izuzecima, već istrošena, potrošena i u tom smislu ne može dati ništa novo što bi bilo kompatibilno s izazovima savremenog sveta.” (Rudi Meršak, politički analitičar LEX Public Relations, Ljubljana; *Danas*, 18. januar 2007, str. XX.)

2 „Bilo je i u ovoj predizbornoj kampanji liderčica koji su se žalili na ‘medijski mrak’ koji se, tobože, isprečio između njihove svetle mesijanske uloge i običnih građana, ali takve opaske nisu bile ništa drugo do neukusno cepidlačenje koje otkriva alavost. Mediji su položili ispit. Svako ko je relevantan imao je i relevantan prostor za promociju. Oni marginalni ipak nisu imali marginalni prostor, a oni opskurni takođe su mogli, bez stida, da predstave svoju opskurnost.” (Redakcijski komentar „Lepota kampanje”, *Danas*, 22. januar. 2007, str. 9.)

Prema nalazima direktora Medijske dokumentacije Ebart, Velimira Ćurguza Kazimira, „relevantni” neposredni akteri izbora imali su sledeći raspored publiciteta u ukupnom broju novinskih napisa o kampanji: Demokratska stranka Srbije 34%, Demokratska stranka 25%, Srpska radikalna stranka 22% i G17 PLUS 18%

Kako je to izgledalo u praksi pojedinih štampanih medija moglo se saznati iz izveštaja o posmatranju izbora međunarodne misije OEBS-a. List *Večernje novosti* najviše prostora posvetio je Demokratskoj stranci (42%) a u manjem stepenu Demokratskoj stranci Srbije (20%). List *Blic* izveštavao je blago u korist Demokratske stranke i G17 PLUS (38% i 24%), dok je sa 22% bila pokrivena Demokratska stranka Srbije, ali zato Srpska radikalna stranka sa samo 3%. Glavni i odgovorni urednik *Blica*, Veselin Simonović, objasnio je ovo na sledeći način: ovaj dnevnik tokom predizborne kampanje „nikome nije odmagao”, ali je promovisao demokratske snage da bi svima u državi bilo bolje. *Politika* je donekle favorizovala Demokratsku stranku (31%), dok je *Danas* imao generalno izbalansirano izveštavanje o kampanji.

Ovi su podaci značajni ukoliko se uzmu u obzir podaci istraživanja o čitanosti štampe koje je krajem novembra 2006. sproveo Stratedžik marketing. Po nalazima ovog istraživanja lideri na tržištu dnevne štampe upravo su *Večernje novosti* i *Blic*, a slede ih *Kurir* i *Politika*. Istina, svega 29% ispitanika u ovom istraživanju izjavilo je da redovno prati dnevne novine (naspram 91% koji svakodnevno gledaju televizijske programe), ali je 56% njih ustvrdilo da na štampu najviše utiču političari.

S obzirom na ovoliko značajnost koju ima televizija u informisanosti građana, nije čudno što je budna paska aktuelnog „ministarstva istine i ljubavi” (Republičke radiodifuzne agencije) bila posvećena upravo ovom mediju, naročito tzv. javnom servisu (ma šta to u našim okolnostima stvarno značilo). O tome svedoči i vrlo striktno Uputstvo emiterima o ponašanju u kampanji za parlamentarne izbore: „Radiodifuzne ustanove Srbije i Vojvodine i RTV stanice lokalnih i regionalnih zajednica dužne su da tokom predizborne kampanje, bez diskriminacije, obezbede besplatno i ravnomerno emitovanje promocija stranaka, koalicija i kandidata čije su izborne liste prihvaćene. Radio-televizija Srbije i Radio-televizija Novi Sad neće moći da emituju plaćene predizborne promocije. Komercijalne stanice imaju pravo da same odrede način i obim programa koji će posvetiti predizbornoj kampanji, a izveštavanje treba da bude u skladu s njihovom uredivačkom politikom, programskim interesom i interesom šire javnosti.”

U Uputstvu se navodi da stanice koje odluče da deo programa besplatno ustupe kandidatima na parlamentarnim izborima moraju ravnomerno raspodeliti termine svim listama, bez diskriminacije. Izveštaji o predizbornim aktivnostima u dnevnoinformativnim emisijama svih elektronskih medija moraju da budu zasnovani na načelima objektivnosti, ravnomernosti i zaštite javnog interesa i jednako dostupni svim etničkim zajednicama. Sve predizborne emisije, izveštaji i slično moraju biti posebno obeleženi kao predizborni program, a plaćeni termini moraju biti neprekidno obeleženi u programu.

„Izveštaji agencija koje ispituju javno mnjenje mogu biti objavljivani uz uslov da se imenuju naručilac ankete, uzorak na kom je obavljeno ispitivanje, način i vreme trajanja istraživanja. Takvi izveštaji ne mogu biti objavljeni u udarnim terminima informativnih emisija. Tokom predizborne kampanje, emiteri iz programa treba da isključe dokumentarne, igrane emisije i filmove u kojima se pojavljuju kandidati sa izbornih lista i da izbegavaju druge oblike indirektno političke propagande u redovnim emisijama.”

„Javni servis” se, naravno, striktno, koliko je to bilo moguće, držao navedenih ograničenja. Besplatne, tj. obavezne termine za predstavljanje izbornih lista „do balčaka” je ispoštovao Prvi program Radio Beograda: u nedelji između 11. i 18. januara 2007. radijski popodnevni *prime time* (16 do 18 sati) imao je 22 sata samopromocije *svih* pretendenata na vlast. Televizijski večernji *prime time* na Drugom programu TV Beograd (20 do 22 sata) u istom periodu iskoristila je tek polovina izbornih lista. Ostale verovatno nisu imale čime da ispune 60 minuta programa, makar i u „sopstvenoj produkciji”.³ S druge strane, prilozi o predizbornim aktivnostima kandidata na izborima u redovnim informativnim emisijama imali su nešto drugačiji tretman na javnom servisu i na komercijalnim programima. Na javnom servisu gotovo „apotekarskim terazijama” odmeravane su doze informacija o kampanjama izbornih lista, pa se čak išlo dotle da tzv. izborni blokovi informacija uvek počinju drugom izbornom listom! Kakogod, i ovde je „relevantnost” uticala na publicitet. Prema navedenom izveštaju misije OEBS-a, Demokratska stranka imala je najveću pokrivenost – 21% svih priloga, Srpska radikalna stranka 18%, Demokratska stranka Srbije 16%, Srpski pokret obnove 16%, Socijalistička partija Srbije 9%, G17 PLUS 8% i koalicija oko Liberalno demokratske partije 5%. Isti izveštaj

3 „Mediji su partijama prepustili prostor da ga same uređuju (Snježana Milivojević). Saša Mirković (B92) naglasio je da su pojedine političke partije same organizovala snimanja.” („Partije kao urednici”, *Danas*, 6. februar 2007, str. 4.)

konstatuje da je ton medijskog izveštavanja bio „pretežno pozitivan” (72%) ili neutralan (17%). Pošto se u Betinom tekstu eksplicitno ne navodi, može se pretpostaviti da je bilo i 11% negativnih „tonova”, no onda pomalo zbunjuje nalaz da je izveštavanje o SPS-u „bilo u negativnom tonu” u obimu od 30%. Da li to znači da je SPS izazivao trostruko veći medijski odijum od proseka ostalih predizbornih lista, uključujući i Srpsku radikalnu stranku?! Ostaje takođe nejasno da li je „negativnost” pripisana *načinu* ili *sadržaju* izveštavanja. Ukoliko se radi o prvom, onda se to može pripisati *stavu* medija. Ako je pak reč o uglavnom *faktografski* prenetom sadržaju pasivnog predstavljanja SPS-a u kampanji ostalih neposrednih aktera na negativan način, onda je ipak reč o „neutralnom” tonu.⁴

Komercijalne TV stanice Uputstvom su bile obavezane na nešto labavije i fleksibilnije standarde („izveštavanje treba da bude u skladu s njihovom uredivačkom politikom, programskim interesom i interesom šire javnosti”; „izveštaji o predizbornim aktivnostima u dnevno-informativnim emisijama svih elektronskih medija moraju da budu zasnovani na načelima objektivnosti, ravnomernosti i zaštite javnog interesa”; „tokom predizborne kampanje, emiteri iz programa treba da isključe dokumentarne, igrane emisije i filmove u kojima se pojavljuju kandidati sa izbornih lista i da izbegavaju druge oblike indirektno političke propagande u redovnim emisijama”).

Pošto je javnom servisu bilo uskraćeno prikazivanje (i naplaćivanje) plaćenih termina, ovaj unosni „kajmak” pobrale su komercijalne TV stanice (o mirisu novca nešto kasnije). Najviše plaćenog TV vremena potrošeno je, zanimljivo, na (beo)gradskoj TV stanici Studio B – 53 sata (42% ukupnog plaćenog vremena), zatim na TV Pink – 36 sati (29%), na TV B92 – 16 sati (13%), na TV Avali – 12 sati (9%) i na TV Fox – 9 sati (7%). Kako se reklamno TV vreme obračunava u sekundama, onda

4 Problem s „tonom”, intonacijom i slično izveštavanja kao kategorijom u analizi medijskog izveštavanja najčešće je u pogrešnom definisanju ove kategorije. Semantički je najpreciznija definicija da se radi o *vrednosnoj oceni*, odnosno o vrednosnoj *konotaciji* koja se vezuje uz aktere kampanje. Da bi se ona pravilno primenila, potrebno je utvrditi koja su retorička *sredstva* u upotrebi (afirmativna, neutralna ili negatorska retorika), odnosno kako su ona uklopljena u *retoričke strategije* medija u njihovom izveštavanju. Pojmovi retoričkih sredstava i retoričkih strategija određeni su i primenjeni najpre u medijskim projektima Agencije Argument, naročito u projektima objavljenim u studijama *Rat je počeo u Maksimiru* (1996), odnosno u međunarodnoj studiji *Mediji i rat* (1998), tj. *Media & War* (Beograd–Zagreb, 2000). Od 2000. ovu kategoriju primenjivao sam u projektima predizbornih monitoringa medija za potrebe CeSID-a.

su plaćeni termini na navedenih pet TV stanica zauzeli 453.600 sekundi. Računato drugačije, za vreme trajanja kampanje emitovano je 6.237 spotova (izvor: Darko Bročić, AGB Nilsen media research), što čini 93 spota dnevno, ili skoro 20 spotova po mediju dnevno. Rekord u predizbornom zagušenju publike bio je svakako TV Pink, na kojem je 65% predizbornih termina odlazilo na plaćene termine i reklamne spotove izbornih lista. Ova TV stanica je, inače, poslovično poznata po nepridržavanju sopstvene programske sheme, ali je tokom predizborne kampanje prevazišla samu sebe. Po proceni sistematično sprovedenog monitoringa medija, odstupanja od najavljene programske sheme bila su i po sat vremena.

Kako se u ovakvoj kakofoniji mogao osećati prosečan TV gledalac, dakle i potencijalni birač?

„Zahvaljujući” apostrofiranoj širini, fleksibilnosti, odnosno nepreciznosti zadatih kriterijuma, ponašanja komercijalnih medija u kampanji mogla su takođe da budu fleksibilna i da zaobilaze, odnosno ignorišu pojedine aspekte Uputstva – naročito „zaštitu interesa šire javnosti i javnog interesa”, ali i načela „objektivnosti” i „ravnornosti”.

O potonjem govore podaci iz izveštaja misije OEBS-a. Najpre o „ravnornosti”: TV B92 posvetila je najviše prostora Demokratskoj stranci (25%), potom Demokratskoj stranci Srbije (19%). „Trudili smo se da relevantne partije budu u informativnim programima” – objasnio je Saša Marković sa B92. Svaka čast na dobroj proceni (anticipaciji) (ne)relevantnosti pojedinih stranaka/koalicija/lista, kao i na činjenici da je ukupan „ton” bio pozitivan (64%) ili neutralan (23%). Znači, doduše, i u 13% slučajeva – negativan. Naročito je medijska pokrivenost SRS-a i SPS-a bila u negativnom tonu u obimu od 28%. (Opet zagonetne brojke?!)

Čisto radi „ravnoteže” (čitaj: ravnopravnosti) „TV Pink je izveštavala o Srpskoj radikalnoj stranci u 24% vremena, o Demokratskoj stranci Srbije u 21%, a o Demokratskoj stranci u 20% vremena, a ton je bio generalno pozitivan.”

Posebno praktičnom ignorisanju, ponekad i podsmehu i izrugivanju, bilo je izloženo načelo isključivanja predizborne tematike iz zabavnih i sličnih programa. Svemu uprkos, predstavljanje predizbornih stranaka pomerenom je sa centralnih informativnih emisija na političke *talk show* programe, plaćene termine i reklamne blokove. Ako su u okviru plaćenih termina i reklamnih blokova pojedine izborne liste (nisu *baš sve* mogle da snime ovakve „komade” – blokove, niti da plate „termine”) bile same sebi krive za, pokazaće se, nizak efekat predstavljanja (ali i za potrošene

pare), neplaćena (nekažnjena) predizborna „život” šaptom je premeštena iz manje-više „smarajućih”, dosadnih i slabo praćenih informativnih programa u *talk show*.⁵ Da se, valjda, „strogi *curatores morum*” (*zvezdočaci iz Star Chamber* – RRA) ne dosete. A i ako se dosete (u šta treba sumnjati), *who cares* ko, eventualno, uzima u obzir njihov „glas nepoverenja” (*vote of censure*)? To jest, koja bi bila moguća sankcija? Ova žanrovska inovacija je u navedenom izveštaju domišljato nazvana kovanicom *infotainment*, svojevrsnim „drvenim gvožđem”, „pakovanjem političkih sadržaja u programe zabavnog formata” (koji je podjednako zabranjen i Zakonom o izboru narodnih poslanika kao i obavezujućim Uputstvom RRA – stvarno?!), sve garnirano lepim, dugim nogama, dubokim izrezima i „dubokim” mislima prononsiranih *talk show* zvezda-vodilja opšte prakse. Smiješano najlakše se pije. Najbanalniji primer primene ovog „žanra”, doveden do potpune („gole”) transparentnosti, bio je prenos na TV Pink „opštenarodnog slavlja povodom proslave srpske Nove godine sa Trga Nikole Pašića u Beogradu, 13. januara 2007”, nedelju dana pred izbore. Kvaka je bila, naravno, u tome da je „opštenarodnost” bila svedena na pristalice, podržavaoce i (estradne) „svaštare” (svakom služim za dobru lovu) vladajuće koalicije oko DSS-a. „Opštenarodna” je bila samo *cena* dodatnog čerupanja državnog budžeta (navodno, nekoliko miliona evra) i opštenarodni prostakluk omiljenog donedavnog savetnika ministra kulture u tehnički „otišloj” vladi i pilatovsko „preporučavam se” „ucveljene kraljice/udovice srpske estradne scene”.⁶

Daleko opasnije od ovog estradnog „ekscesa” koji, dakako, niti je bio sankcionisan, niti mu je bar „priprećeno prstom” od strane strogog etičarskog kluba (ili lobija) unutar i na čelu RRA, jeste njegovo potpuno ignorisanje užasnih medijskih nepodopština jednog medija (Radio Fokus) kojem je upravo ta RRA na svom konkursu dodelila za narednih osam godina trajnu

5 „Građani koji su se oslanjali samo na informativne programe nisu bili odgovarajuće informisani o opcijama koje nude različite izborne liste. Funkcija informativnih programa je obesmišljena, a politički izbor je izjednačen sa izborom proizvoda široke potrošnje, te je i kampanja umnogome podsećala na reklame za higijenske proizvode.” (Okrugli sto i prezentacija istraživanja NUNS-a i Medija centra *Ponašanje i uloga medija u predizbornoj kampanji*, Medija centar, 5. februar 2007; štampani materijal, str. 18.)

6 „Pokušano je da se prenos kroz program provuče kao prikaz opštenarodnog slavlja, uz ignorisanje činjenice da je organizator koalicija koja učestvuje na izborima. Režiser prenosa, međutim, nije ignorisao tu činjenicu, jer je pokazao obilje kadrova u kojima se vide čelnici DSS-a i Nove Srbije. U direktnom prenosu su se mogle čuti i vulgarne pošalice Bore Đorđevića na račun lidera LDP-a Čedomira Jovanovića ali i predizborne parole, za koje je bila zadužena Svetlana Ceca Ražnatović.” (*Ponašanje i uloga medija u predizbornoj kampanji*, 2007, str. 19.)

nacionalnu frekvenciju, dakle, osmogodišnju opštu čujnost u svim delovima Srbije! Ovde nisu čak toliki problem uglavnom mržnjoslovne i vredajuće „diskurzivne strategije” voditelja *talk show* i kontakt programa ovog opskurnog korisnika opštenarodnog dobra, parčeta etra, koji samom sebi tepa da je „nacionalni radio na srpskom jeziku”; nisu toliki problem ni konzumenti i pasionirani i oduševljeni *on-line* participanti njegovog ful-kontakt „kruvalovanja” – kakav (hm!) medij, kakvi voditelji, takvi i slušaoci i učesnici. Ta, odavno je rečeno: blago nišćim duhom, njihovo je carstvo nebesko! Ozbiljan problem u celoj priči je jedino i isključivo državni i od građana kroz punjenje budžeta (bogato) finansirani organ – RRA, pogotovo njegov debelo preplaćeni Savet. Institucija koja je za svoga dosadašnjeg vakta izazvala više kontroverzi i konflikata no što je donela suvislih i prihvatljivih odluka, još jednom je „afirmisala” sopstvenu nebuloznost i razlog za – nepostojanje. Niko od profesionalnih „etičara” nije ni trepnuo na izglasavanje („legalizaciju”) ovakve očigledne „greške u etru”, kakav je Radio Fokus, a kamoli da je ijedan išta prozborio o posledicama neetičnosti sopstvene odluke da se u „nacionalni” etar neodgovorno pripusti ovlašćeni *glasnogovornik* jedne ultradesničarske političke stranke, inače najviše znane po (ne)etičnosti i (ne)toleranciji. Koja, doduše, kako stvari stoje, za osam godina (možda i ranije?!) može biti i udobno razbaškarena na vlasti, pa je, verovatno, i o tome valjalo voditi računa. No, kada se već profesionalni čuvari „etike etra” ne mešaju previše u svoj posao i *etičarski poziv*, zašto očekivati da bi se u svoj posao eventualno spontano umešao, recimo, javni tužilac, makar i po službenoj dužnosti, moguće preslabog želuca da „svari” i nesvarljivo (tj. normalnom razumu neshvatljivo).⁷ A ako je i na to imun, ne nagoni li ga na akciju, možebiti, službena obaveza da zaštiti od permanentnih i brutalnih vredanja nosioce javnih funkcija, ako ih već od uvreda i kleveta ne štiti kao obične *građane*: „lopova Đelića”, „kriminalca Dinkića”, „prevaranta Tadića”, „lopžu Ljajića”? Šta tek da očekuju stvarno obični građani?

Dakako da ova „diskurzivna (de)formacija” u etru zavređuje dublju analizu, makar u smislu pripreme građana za mentalnu dekontaminaciju, ako već ne i za „socijalno učenje” za građansko vaspitanje (i ponašanje). Dok ne postane kasno.

7 „Tadić je predsednik koji se rukuje s Čekuom”; „Ove partije Roma jedna, druga – očekivao sam i partije otpuštenih, razočaranih, sve samo da bi se razvodnili glasovi”; „Da je Ibrahim Rugova živ, video bi da je najveći borac za šiptarska prava Koštunica”; „Dinkić je žuti Hrvat, pa je normalno da mrzi Srbe”; „Đelić je arlekin, Miki Maus...” (Svi citati su iz programa Radio Fokusa, navedeni prema izveštaju *Ponašanje i uloga medija u predizbornoj kampanji*, str. 30.)

Miris novca: tooliko para – koliko muzike? Može i: veliki promet – mala zarada?

Vratimo se na onih 453.600 sekundi izarčenog reklamnog prostora na elektronskim medijima.⁸ Ako se prihvate neke računice po kojima je jedan sekund u TV *prime time* terminima mogao da košta *prosečno* 17.000 dinara, teorijski moguć saldo potencijalne zarade medija, odnosno potencijalnih troškova pretendena na vlast zapanjujući je: 7.711.200.000,00 (slovima: sedam milijardi i 711 miliona + sitnina dinara). Ako je lakše za čitanje, to je ± 96 i po miliona evra. Mnoogo, i za znatno bogatiju zemlju i poreske obveznike, ali i stranke (bar za većinu od njih). Ali, ovde se retko pita šta „bahanalije” koštaju, pogotovo ako jedan pije, a drugi to plaća.

Naravno da je ovo *idealna* zarada i *idealni* trošak. S realnim procenama se još uvek muče institucije kojima je u opisu posla da „uhvate” koliko su stranke/koalicije platile, a koliko su medijske kuće zaradile. I jedna i druga strana ovih transakcija krije realne brojeve kao zmija noge, odnosno svi lažu. Strankama je navodni Damoklov mač nad glavom Zakon o finansiranju političkih stranaka, koji ih (hajde, recimo, mada u to veruje još samo Rodoljub Šabić) obavezuje na transparentnost i javnu dostupnost informacija o prihodima i rashodima u izbornoj kampanji. Medijima je nad glavom Poreska uprava, pred kojom se oni, je l’ da, „tresu od straha”.

No, ponovo o *verovatnim realnim* transakcijama. Većina posmatrača slaže se da su stranke/koalicije/liste plaćale troškove promovisanja preko različitih marketinških agencija, koje s medijima imaju dugoročne ugovore o saradnji po drugim osnovama, pa na jednokratnom političkom marketingu imaju solidan *discount*. Procenjuje se da on može iznositi i do 80%, što znači da se gornja idealna aproksimacija može svesti i na 20% realne tržišne cene. To, ukratko, znači da je prosečna cena jedne promotivne sekunde u ovoj kampanji bila 3.400 dinara. No, ni to nije zanemarljivo kada se uporede mogući prihodi i mogući rashodi.

Za rashode postoje kakvi-takvi realni parametri. Recimo, Srpska radikalna stranka angažovala je 44 sata plaćenih termina (najviše od svih „relevantnih” izbornih lista); Demokratska stranka 40 sati; Demokratska stranka Srbije 24 sata i G17 PLUS 17 sati. Primenom gornje formule proizlazi da bi za svoje iznajmljene termine SRS trebalo da plati minimalno

8 Ostaćemo kod ovog broja, mada je Darko Bročić (AGB Nilsen media research) precizno proračunao da su razni plaćeni termini ukupno trajali šest dana, 15 sati i 37 minuta. Navodno je više stranačkih spotova emitovano samo pred izbore 2000. („Kampanja – siva zona finansiranja”, *Danas*, 23. januar 2007.)

538 miliona dinara, ili 6.700.000 evra, DS 489 miliona dinara (6.120.000 evra), DSS \approx 294 miliona dinara (3.762.000 evra), a G17 PLUS samo „skromnih” 208 miliona dinara (2.600.000 evra). Dakle, u ovoj najskromnijoj verziji „najrelevantnije” stranke morale su da izdvoje samo za medijsku promociju preko milijardu i po dinara ili, jednostavnije rečeno, više od 19 miliona evra. Ovde se, dakako, ne računaju ostali troškovi: iznajmljivanje prostora i bilborda, plakati, logistika (ishrana, gorivo, transport, obezbeđenje mitinga) i sl. Odakle njima, sirotima, tolike pare? Od države, tj. iz budžeta? Hm... za malo muzike. Od dobrih donatorskih duša? Hm... verovatnije, za one prave predizborne rapsodije.

Za ove izbore strankama su iz budžeta namenjena 323 miliona dinara (nešto preko 4 miliona evra), a svaka stranka je od privatnih i pravnih lica mogla da sakupi još oko 70 miliona dinara. Da to pretvorimo u „domaću” valutu: teorijski, svaka od 20 prijavljenih stranaka, odnosno koalicija bi, u ravnomernoj raspodeli, iz budžeta dobila nešto iznad 16 miliona dinara, odnosno oko 200.000 evra. (Zanemarićemo ovde neegalitarnu raspodelu budžetskog kolača, bar zasad.) Ako je tačno tumačenje da je svaka stranka/koalicija mogla samoinicijativno da namakne još četiri i po puta više para nego što dobija iz budžeta, to onda iznosi dodatnih 875.000 evra. Dakle, u zbiru oko milion i nešto „sitnine” u evrima *per* izborni subjekt. Praktično, međutim, nije bilo tako, najpre zato što se iz budžeta nisu *odmah* dobijala toliko sredstva već samo zakonska „sitnina” u iznosu od 20% ukupne sume predviđene za jednu izbornu listu, koliko im je isplaćeno kada je 10. januara Republička izborna komisija utvrdila konačnu listu učesnika na izborima. Preostalih 80% trebalo je da bude uplaćeno u roku od deset dana od proglašenja konačnih izbornih rezultata onim izbornim listama koje su ušle u parlament, naravno, srazmerno broju osvojenih mandata. Tu je prestajala svaka jednakost.

Što je za svaku pohvalu „domaćinskog” ponašanja države. Ne može država da, recimo, podjednako finansira troškove političke promocije Srpske radikalne stranke (81 mandat) i Koalicije Albanaca Preševske doline (jedan osvojen mandat na osnovu „prirodnog” praga, valjda novo ime za „pozitivnu diskriminaciju”?). Da ne zamaramo suvišnim brojevima, izgleda da je potonja lista iz budžeta mogla da dobije oko 32 puta manje od SRS-a, što je, „budimo realni”, adekvatno troškovima u njihovim kampanjama. Ono što u ovoj računici „devojci sreću kviri” jeste pitanje *odakle* je SRS finansirao svoju skupu kampanju *pre* nego što država isplati ovoooliki ostatak subvencija? Na veresiju? Moguće. No, zašto onda tako velikodušni „poverioci”, „donatori” („darodavci”), simpatizeri i ostali nisu uredno (transparentno) popisani i

sve po spisku dostavljeni *tamo gde treba* (ovaj put Republičkoj izbornoj komisiji)?⁹ Da nije u pitanju nelagodnost zbog ovolikog troška, a gotovo nikakvog (dobro, minornog) efekta, tj. slabe delotvornosti kampanje?

Naime, već navođeni „autsajderski” analitičar srpske predizborne scene Rudi Meršak, postavljajući sebi zadatak da utvrdi koliko će skupe i raskošne kampanje imati uticaja na birače i njihovo političko opredeljenje na izborima, došao je do sledećih nalaza:

- 33,5% birača sigurno je da na njihov stav za koga će glasati kampanja neće imati uticaja;
- 21,5% birače tvrdi da kampanja verovatno neće imati uticaja;
- 17,2% birača o kampanji nema nikakav stav;
- 19,3% birača misli da je kampanja na njih imala uticaja, a
- 8,5% birača sigurno je da je kampanja uticala na njihov stav i političku opredeljenost.¹⁰

Posredni akteri izbora¹¹

Politički pluralizam i postsocijalistička tranzicija, i uopšte intenziviranje političkih i društvenih procesa tokom poslednje decenije i po, iznedrili su čitav niz novih profesija, odnosno zanimanja (ili amaterskih zanimacija): PR, projekt menadžer, portparol i druga. Jedno od ovih novih zanimanja je ipak specifično po svojoj artifizijelnosti i načinu nastanka – pravi *creatio ex nihilo*. To je zanimanje političkog analitičara koje je tokom poslednje decenije u Srbiji naprosto metastaziralo u smislu permanentnog porasta broja „izvršitelja”. Za razliku od većine pravih zanimanja, za ovo ne postoji

9 Do 31. januara u RIK su stigli izveštaji o prikupljenim (i utrošenim) sredstvima za izbornu kampanju 11 lista: Koalicija Vojvodanske partije – Igor Kurjački, Zato što mora bolje – Branko Pavlović, Socijalistička partija Srbije, Reformistička partija – dr Aleksandar Višnjjić, Demokratska zajednica Srbije – Obren Joksimović, Socijaldemokratija – Nenad Vukasović, Romska partija – Srđan Šajn, Srpski pokret obnove, G17 PLUS, Koalicija DSS i NS i Partija ujedinjenih penzionera Srbije i SDP (Krkobabić – Čović). To pokriva nešto više od trećine osvojenih glasova (1.490.761, tj. 37%), odnosno 83 mandata.

10 Rudi Meršak, „Kampanja neće imati uticaj na skoro dve trećine birača”, *Danas*, 18. januar 2007, str XX.

11 U ovoj analizi neće, nažalost, biti reči o brojnim istraživanjima javnog mnjenja, bez obzira što su se profesionalni istraživači *vox populi* tokom ove kampanje dosta trudili a mediji to marljivo pratili i beležili. Autoru su, istina, bili dostupni izveštaji o medijskoj prezentaciji ovih istraživanja, ali zbog nerešenih autorskih prava nije bio ovlašćen i da ih koristi.

nosilac profesionalne edukacije (obrazovna institucija) koji obezbeđuje kompetentnost, kredibilnost i ekskluzivnost profesionalne ekspertize. Politički analitičari su, naprotiv, uglavnom samouki i uglavnom renegati sopstvenih profesija i obrazovnih profila. Većina njih, zanimljivo, nisu profesionalni politikolozi niti empirijski istraživači javnog mnjenja, ali o svemu tome a i drugim stvarima glasno „misle”, kompetentno dakako, kao „stručnjaci opšte prakse”. Da samo „misle”, ni po jada, no nas, nažalost, krajnje uporno i nesebično počastvuju često banalnim sadržajima tih svojih mentalnih izlučevina.¹² Politički analitičar je čedo, zapravo bastard, uglavnom štampanih stvari koje sebi tepaju da su mediji. Oni su plod protivprirodnog bluda između žute štampe i vlastite profesionalne nedorečenosti, sterilnosti i neostvarenih ili promašenih, prevashodno akademskih ambicija. Oni su „medijima” zamena, surogat, za istraživačko i analitičko novinarstvo, a sebi samima surogat za normalnu profesionalnu uzlaznu pokretljivost. Tako lepo i jednima i drugima. Žuti „novinari” ne moraju da smišljaju tekstove, komentare i kolumne, a ipak dobijaju plate kao da su ih sami napisali. Analitičari su strašno važni sebi samima i užoj familiji koja im secka *press-clipping* (valjaće jednog dana za autobiografije), a pri tome su taaako pametni, mudri i dalekovidni, što je najvažnije – „nezavisni”: oni ni za koga ne rade niti navijaju, osim, avaj, „za javnost”. I to toliko dosledno da je nesumnjiva prva zvezda, štaviše rodonadželnik analitičarske kaste u kuloarima stekao pomalo pogrdni autoritet „najnezavisnijeg analitičara DSS-a”.

Omiljene teme analitičarskih ezoterija tokom ovogodišnje predizborne kampanje bile su, u fazi zagrevanja kampanje, koalicijske kombinatorike, tj. gatanja o izbornim i postizbornim koalicijama,¹³ a kada su izbor-

12 Navešću samo nekoliko nasumično izabranih primera: „Na osnovu iskustva odrani- je, sigurno je da će se birači i ovog puta više opredeljivati za one koji dobijaju, nego za stranke koje su, prema svim istraživanjima, gubitničke”; „Izbacivanje konkretnih imena budućih ministara, premijera i predsednika ne znači ništa drugo do puštanje probnih balona. To je obično fingiranje, pravljenje dimnih zavesa i pokušaj da se javnost pripremi za sastavljanje ovakve vlade”; „Građani medijima daleko više veruju nego političarima”; „Ostati u opoziciji nije nužno profit, više je to kapital u izbornoj kampanji nego u toku trajanja vlasti”; „On je očigledno otvorio dilemu biračkog tela u Srbiji – da li apstinirati ili participirati”.

13 „Inače, jedan analitičar koji je želeo da ostane anoniman tvrdi da neki podaci kojima raspolaže već pokazuju da ni DS ni DSS ne mogu da računaju na veliku dobit od svojih predizbornih koalicija, jer ‘DSS i NS nemaju sinergiju’, a ‘za DS ne postoji nijedna koalicija koja bi im donela više nego što sami mogu da osvoje’; „DSS ovim potezom želi na napravi koaliciju koja će biti jača od DS-a. Postavlja se i pitanje da li je njima važnije da potuku protivnika ili da budu ‘čisti’, odnosno da li baš žele da budu u koaliciji sa radikalima”.

ne liste proglašene i oglašene – izlaznost birača i njihov uticaj na izborne rezultate. E, tu je vrvelo od „kompetentnih” nadgornjavanja i pogrešnih procena,¹⁴ no nikom ništa, bez obzira na bolje prognostičke rezultate sportskih kladionica. Gotovo svi analitičari izređali su se u postizbornoj noći i svi su, skoro bez izuzetka, tvrdili da se na izborima dogodilo upravo ono što su oni „predviđali” od samoh početka – od izlaznosti do konačne raspodele mandata.

E pa, do viđenja do sledećih izbora, pošto politički „narod” ionako pamti kao kokoška – osam minuta.

14 „Problem takozvanog demokratskog bloka nije u tome što birači neće glasati na izborima, već u tome za koga će tačno od tih demokratskih stranaka da glasaju. Imate mnogo bliskih stranaka iz demokratskog korpusa koji se bore za isto biračko telo”; „Bio bi fantastičan uspeh kada bi na izbore izašlo oko četiri miliona birača, što je oko 60 odsto”; „Od ukupno 6,6 miliona birača, kako mnoga istraživanja javnog mnjenja pokazuju, na izbore će sigurno da izade svega dva miliona”; „Na republičke parlamentarne izbore će izaći oko 46 odsto građana Srbije”; „Istraživanja agencija za ispitivanje javnog mnjenja tvrde da ni ovoga puta na birališta neće izaći skoro polovina građana”; „Mišljenja političkih analitičara se prilično razilaze. Dok pojedini tvrde da će na birališta izaći tek nešto više od 40 odsto biračkog tela, drugi se nadaju da bi mogli da budu ponovljeni rezultati parlamentarnih izbora iz 2003. godine, kada je na glasanje izašlo skoro 60 odsto birača”; „Očekivana izlaznost je 50–55 odsto”; „Očekujemo da će izlaznost biti više od 40 odsto. Koliko tačno, teško je reći, ali ne verujem da će biti više od 45 odsto. Najverovatnije oko 42.”

Izborne ponude

*Samo jedna stvar više šteti društvu od one
kada izabrani predstavnik zaboravi na
obećanja koja je dao, a to je kada ih ne zaboravi.*
John McCarthy

Predizborne kampanje predstavljaju poligon na kome se političke stranke utrkuju sa svojim obećanjima i ponudama boljeg života. Ni izborna trka 2006/2007, koja je trajala duže no što smo navikli, nije bila izuzetak.

Prvo opšte zapažanje odnosi se na trajanje izborne trke i rani i kasni start pojedinih političkih stranaka. Naime, vidljivo je bilo da su prvi u borbu za mesta u parlamentu krenuli „mali”, tj. stranke G17 PLUS i Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV s obzirom da je trebalo preći cenzus od 5%; stranke sa ne tako sigurnim „prolazom” morale su da porane ukoliko su želele da učestvuju u podeli skupštinskih mandata. S druge strane, „veliki” – SRS, DS i Koalicija DSS–NS krenuli su u bitku malo kasnije (da li zato što su bili sigurni u broj glasova koje će dobiti ili da ne bi „umorili” birače).

Drugo opšte zapažanje jeste da smo i dalje suočeni s velikom brojem izbornih takmaca. Iako se godinama unazad govori o takozvanom ukрупnjavanju političke scene u Srbiji, politička realnost daje nam drugu sliku. Na izborima 2003. „na 19 menija je gotovo bezbroj jela, ne zna se koje je bolje... (*Oko izbora*, 2004: 32), a na izborima 2007. građanima Srbije ponuđeno je 20 lista.¹ Toliko o ukрупnjavanju ...

1 Izborne liste sa po 250 kandidata objavili su DS, G17 PLUS, Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV, SRS, DSS, PSS, SPO, SVM, PUPS i SPS. Unija Roma Srbije podnela je listu sa 249 kandidata, Vojvođanske partije sa 209 kandidata, Demokratska zajednica Srbije imala je 207 kandidata na svojoj izbornoj listi, Romska partija predložila je 167 kandidata, dok je Socijaldemokratija objavila izbornu listu sa 166 kandidata. Izborne liste drugih stranaka imale su manje od 100 kandidata, tako je Reformistička stranka imala 94 kandidata na svojoj listi, Koalicija Mađarska sloga 92 kandidata, lista „Zato što mora bolje” 80 kandidata, Koalicija za Sandžak 25 kandidata, dok je Koalicija Albanaca Preševske doline objavila listu sa 10 kandidata.

Treće zapažanje je da su stranke postale mnogo opreznije u davanju obećanja. Naime, i dalje se pričalo o podizanju životnog standarda, boljem obrazovanju, višim platama i penzijama; ipak, za razliku od izbora ranijih godina „kada su građani mogli da čuju obećanja o švedskom standardu i prosečnim primanjima od 10.000 dolara godišnje po glavi stanovnika (SPS 1990. godine) ili o penzijama od hiljadu maraka (DOS 2000. godine)”,² ili o hlebu za 3 dinara (SRS 2003. godine), pred izbore 2007. predstavnici političkih stranaka bili su mnogo uzdržaniji u davanju obećanja.

Četvrto zapažanje odnosi se na vrstu kampanje koju su političke stranke vodile u predizbornim mesecima. Iako je trajala skoro tri meseca, kampanja gotovo svih političkih stranaka pozitivno je ocenjena, što znači da „su ranije kampanje bile jako dinamične, naročito negativne kampanje, kojih je bilo pregršt u prošlosti”,³ „Kampanje su bile u daleko većoj meri fokusirane na biračko telo, svaka partija na svoje biračko telo, nego što je to ranije bio slučaj. Ranije su se partije više bavile jedna drugom nego što su radile ono što zaista treba da rade.”⁴ Naime, od uvođenja višepartizma u Srbiju 1990. stranke su pokušavale da pridobiju glasače tako što će putem medija u javnost iznositi „prljavi veš” svojih političkih protivnika. Kampanje i izborni mitinzi svodili su se na blaćenje „onih drugih”, a stranački programi, sopstvena dostignuća i planovi padali su u drugi plan. Ipak, ove godine, čini se da su stranke u Srbiji sazele bar po pitanju vođenja kampanja. Po prvi put stranke su se okrenule svojim biračima i same sebi, a uvrede i polemisanje o tome šta rade drugi marginalizovani su.

Skoro svaka stranka imala je prepoznatljiv slogan i reklamu koja je prati, a lideri stranaka iako državni funkcioneri redovno su bili deo političkog karavana svoje stranke. Ali da se vratimo na kreativnost i šarenilo izborne ponude. Moto DS-a bio je „Zato što život ne može da čeka”. G17 PLUS, koji je i ovom prilikom isticao važnost ekonomije i ekonomskih reformi, išao je sa sloganom „Stručnost ispred politike”. Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV zalagala se za ponovnu pobeđu ideja 5. oktobra sloganom „Od nas zavisi”. Srpska radikalna stranka je svoju izbornu ponudu predstavljala sloganom „50% PLUS tvoj glas”. Takozvana narodnjačka koalicija u kojoj se pored DSS-a i NS-a našla i stranka Dragana Markovića Palme, a koja je propagirala nastavak rada Vlade iz 2003, išla je pod

2 B. Čpajak, „Niko ne pominje švedski standard”, *Politika*, 9. januar 2007.

3 „Predizborna kampanja“, www.b92.net/info/emisije/kaziprst, 18. januar 2007.

4 *Ibid.*

sloganom „Živela Srbija”. Za socijalno pravednu državu zalagao se PSS, a moto im je bio „Srbija ima snage”. Srpski pokret obnove vodio je kampa-
nju pod sloganom „Vredi se boriti”, dok je u pozadini uvek bio propr-
ćen slikama uličnih borbi i protesta koje je lider ove stranke predvodio
devedesetih godina. Lista PUPS–SDU izašla je pred građane sa sloganom
„Zato što mora bolje”, a moto SPS-a bio je „Srbijo glavu gore”. Manjinske
stranke nisu imale prepoznatljive slogane, ali su ipak bile prisutne u me-
dijima i široj javnosti.

Peto zapažanje je da su ovoga puta gotovo sve stranke (osim Koalicije
LDP/GSS/SDU/LSV) koje su učestvovala u izbornoj trci imale isti stav o
jednom pitanju – a to je status Kosova. Iako ga nisu isticale u prvi plan,
kao što je to bio slučaj pred referendum o novom Ustavu (oktobra 2006),
stranački predstavnici naglašavali su da je Kosovo neotuđivi deo Srbije
(što su Ustavom i želeli da potvrde) i kako će tako uvek i ostati. Kako oni
nikada neće prihvatiti nezavisnost Kosova, jer je to u suprotnosti sa svim
domaćim i međunarodnim dokumentima.

I dok su se stranački lideri i njihovi pratioci trudili da pridobiju naj-
više glasača, posete najveći broj sela, razgovaraju s najviše studenata, obe-
ćaju nagrade najboljima i pomoć najugroženijima, asfaltiraju još koji put
do 21. januara 2007, građani su ovoga puta imali čak tri godine da se
uvere u (ne)spособnost i (ne)odgovornost tih istih dušebrižnika kojima je
najvažnije blagostanje građana Srbije. Na osnovu svojih zapažanja, isku-
stava, problema i onoga što se nalazi u izbornoj ponudi stranaka, građani
Srbije bili su spremni da se odluče za „dobro”, za „manje od dva zla” ili za
one „druge”.

Šta je ko i kako obećao? „Milion nezaposlenih u Srbiji su prošlost.
Korupcije se više niko i ne seća jer je nema. Mala i srednja preduzeća cveta-
ju. Akcije NIS-a, EPS-a, „Telekoma” kupili su obični građani. U državnoj
upravi je minimalan broj zaposlenih. U Srbiji je asfaltiran put do svake
seoske udžerice, a uveden je i plin. Profitabilne industrijske zone su svugde
oko nas i ne zagađuju okolinu. Srbija je članica Evropske unije, njeni gra-
đani imaju šengensku vizu. Srbija je država blagostanja.”⁵ Zvuči poznato?
Sve su to obećanja koja smo do sada slušali i koja su političari davali i kada
su na vlasti i kada kao opozicija kritikuju vlast. Da pogledamo malo bliže
šta je građanima Srbije obećavano pred izbore 21. januara 2007.

5 Željka Jevtić, „Obećanja koje nije moguće ispuniti”, *Blic*, 15. decembar 2006.

Nacionalni ciljevi

Većina političkih stranaka, tj. njihovi predstavnici saglasni su u jednom – od nacionalnog interesa je očuvati teritorijalni integritet i suverenitet Srbije. To u stvari znači da su svi političari u svojim kampanjama obećali da neće prihvatiti nezavisnost južne srpske pokrajine i da će zahtevati da se poštuju principi međunarodnog javnog prava. Kao pitanja od nacionalnog interesa, stranke DS, G17 PLUS, Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV, spominju poboljšanje životnog standarda, nastavak pregovora s EU, izvršavanje preostalih obaveza prema Tribunalu u Hagu, razvoj demokratskih institucija i demokratske svesti. Koalicija DSS–NS takođe podržava ove vrednosti, ali je akcenat stavljen na očuvanje Kosova i približavanje Republici Srpskoj. U ovoj kampanji SPO je kao jedno od najvažnijih pitanja istakao vraćanje oduzete, nacionalizovane imovine građanima Srbije. Kao najvažniji nacionalni cilj SPS je isticao očuvanje Kosova u Srbiji, a SRS je bio najglasniji po pitanju očuvanja Kosova u Srbiji, kao i mnogo godina unazad, i po zalaganju za „stvarnje jedinstvenog srpskog etničkog i ekonomskog prostora na teritoriji bivše SFRJ” (*Oko izbora*, 2004: 38).

Kosovo i Metohija

Kao što smo već rekli, većina stranaka zalaže se i obećava da će Kosovo ostati sastavni deo Srbije. Ipak, stranke na različite načine pokušavaju da se izbore s ovim pitanjem. S jedne strane tu su DS, G17 PLUS, DSS–NS i SPO koji ističu da se do rešenja o konačnom statusu Kosova mora doći putem dogovora i kompromisa. Takođe ih odlikuje i konstantno pozivanje na Rezoluciju 1244, načela međunarodnog javnog prava, nepromenljivosti međunarodno priznatih granica i osnovnih načela UN. Na Kosovo SPS gleda kao na „krštenicu Srbije” i zalaže se za najveći stepen autonomije Kosova u okviru Srbije. S druge strane su srpski radikali koji smatraju da Srbija ne treba ni sa kim da razgovara i pregovara o pitanju Kosova, a tu je i ponovno pominjanje nereda, sukoba pa i rata⁶ ukoliko dođe do neželjenog predloga međunarodne zajednice. Na trećoj strani je Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV koja smatra da je pitanje Kosova odavno rešeno i da je za Srbiju bolje da se pomiri sa činjenicom da je Kosovo nezavisno još

6 Zamenik predsednika Srpske radikalne stranke, Tomislav Nikolić, izjavio je da će se ta stranka u slučaju nasilnog otimanja Kosova i Metohije „braniti diplomatijom do samog kraja” i da je, ukoliko to ne uspe, spremna na oružani sukob da bi povratila južnu srpsku pokrajinu (četvrtak, 27. jul 2006, 23.33 RTS).

od 1998. i da je zajedničku budućnost Srbije i Kosova moguće ostvariti isključivo zajedničkim članstvom ove dve države u EU.

Ekonomski razvoj

Po već starom dobrom receptu i ovoga puta sve političke partije u svojim izbornim ponudama isticale su ekonomski razvoj kao jedno od najvažnijih pitanja. Sve se one slažu da treba povećati plate zaposlenima, smanjiti nezaposlenost, pokrenuti fabrike, ali su davale različite puteve do istog cilja.

Demokratska stranka zalaže se za ravnomeran regionalni razvoj, povećanje izvoza koje je, po njima, osnova privrednog rasta. Kao osnovni trougao ekonomskog razvoja navode spoljnu trgovinu, strane direktne investicije i ekonomski rast.

G17 PLUS u prvi red ističe sprovođenje nacionalnog investicionog plana, koji je po njihovom mišljenju najbolji put ekonomskog razvoja. Razvoj nacionalne privrede, po navodima ove stranke, treba da bude zasnovan na stabilnom dinaru i niskoj inflaciji; stimulativnim porezima i odgovornim javnim finansijama; snažnom bankarskom sistemu i jakom privatnom sektoru; slobodnoj konkurenciji bez monopola, uz ograničenu državnu intervenciju radi otklanjanja defekata tržišta. Siguran ekonomski rast i razvoj ostvariv je prvenstveno radom na tehničkoj obnovi, otvaranju novih radnih mesta, povećanju proizvodnje i izvoza.

Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV smatra da je za ekonomski razvoj neophodna preraspodela javne i privatne potrošnje – višegodišnja strategija javnih finansija kako bi se uklonila diskreciona moć ministra finansija; decentralizovan fiskalni sistem kako kada je reč o izvorima prihoda, tako i o potrošnji javnih sredstava na pokrajinskom i lokalnom nivou; društveni ugovor o strukturi javne potrošnje kao temelj socijalne pravde; liberalizacija cena, trgovačkih i finansijskih odnosa sa svetom – kako bi se povećala konkurentnost; otvaranja novih preduzeća i gašenja neuspešnih – efikasna primena antimonopolskih i zakona o bankrotstvu.

Srpska radikalna stranka promovisala je ideje devedesetih godina. Radikali se zalažu za aktivnu ulogu države koja će učestvovati u promociji novih, posebno izvoznih sektora. Ti sektori morali bi da ostanu u većinskom vlasništvu države, koja bi ih pomagala. U ovoj ponudi pomoć se odnosi na uvozni protekcionizam, preferencijalne kredite, poreske olakšice i subvencije. Kao jedan od najvažnijih vidova ekonomskog razvoja radikali

vide uspeh malih i srednjih preduzeća u koja bi oni, ukoliko bi došli na vlast, najviše ulagali.

Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija u prvi plan ističu sve ekonomske poteze koje je Vlada Republike Srbije povukla u poslednje tri godine. Kao put daljeg ekonomskog razvoja ne navode, kao ostali, specifične poteze već ističu nastavak započetog puta, veličajući do sada učinjeno. Najviše se govori o infrastrukturi, obnovljenim putevima i tunelima, što nazivaju prvom fazom ekonomskog rasta. Kao sledeći korak, tj. druga faza, jedino što se ističe jeste ulaganje i podržavanje razvoja malih i srednjih preduzeća.

Socijalistička partija Srbije smatra da je za ekonomski razvoj Srbije najvažnije stimulisati strana ulaganja kroz direktne investicije, koncesije, zajednička ulaganja i obezbediti njihovu pravnu sigurnost.

Pokret Snaga Srbije pokušao je iz prikrajka da se nametne biračima. Sa već poznatim kidanjem katanaca i zelenom salatom, ovog puta stranka se zalaže za ukidanje monopola i otvoreno i slobodno tržište.

Privatizacija

Evo pitanja oko koga se i van predizbornih kampanja vode oštre polemike. Stranke koje učestvuju u sprovođenju privatizacije, tačnije one koje u datom momentu čine vladu, smatraju da se sve odvija po zakonu i bez malverzacija. Ipak, stranke koje ostanu bez svog „dela kolača” obično kude proces privatizacije smatrajući da se sve odvija iza zatvorenih vrata, preko ličnih dogovora i usluga uz, naravno, veliku novčanu satisfakciju. I u ovoj predizbornoj kampanji o pitanju privatizacije stranke imaju različite stavove. Ipak, većina stranaka je odobrava i podržava, ali svako ima svoje zamerke na sam tok privatizacije, kao i predloge za njeno uspešnije realizovanje. Tako DS smatra da je privatizacija u potpunosti pokazala dobre rezultate i obećava da će se kao stranka zalagati za nesmetano završavanje procesa privatizacije koji će ubrzati ekonomski razvoj Srbije. G17 PLUS smatra da je neophodna rigorozna kontrola svih faza privatizacije. Ona mora biti isključivo u funkciji razvoja i povećanja efikasnosti domaće privrede. Privatizacioni prihodi treba da budu plasirani u razvojne projekte umesto u potrošnju. Predstavnici ove stranke smatraju da je veoma važno sprečiti namerno obezvređivanje društvenog kapitala od strane različitih interesnih grupa kako bi se onemogućilo nezasluženo i nekontrolisano bogaćenje pojedinaca.

Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV smatra da je neophodna privatizacija državnih preduzeća, posebno takozvanih velikih sistema, i povećana konkurencija u oblastima gde ima elemenata prirodnog monopola. Ova koalicija ističe i značaj povećane uloge berze i drugih finansijskih tržišta.

Koalicija DSS–NS ističe da je proces privatizacije tekao manje-više glatko i da s tim treba nastaviti. Bez ulaženja u detalje, predstavnici ove koalicije isticali su samo usvojene strategije razvoja do 2012.

Srpska radikalna stranka smatra da se privatizacija od samog početka odvija tamnim kanalima i procedurama, što je dovelo do niza spornih slučajeva i obilja korupcije. Radikali tako obećavaju detaljnu proveru dosadašnje privatizacije i da će ona biti poništena ukoliko se dođe do zaključka da su učinjene povrede zakona. Takođe, SRS smatra da privatizaciju treba nastaviti, ali da se u domenu kao što su Elektroprivreda i naftna industrija ona mora ograničiti. Stav SRS-a je da većinski deo ovih industrija mora ostati u vlasništvu države.

Standard

Od prethodnih izbora, kao i mnogo godina pre toga, većina političkih aktera vezivala je životni standard za ekonomski rast i privredni razvoj. Ta slika je nepromenjena i danas, a najglasniji u smeru ekonomskog razvoja i privrednog prosperiteta su, nekada ekspertska grupa, a danas parlamentarna stranka G17 PLUS. Oni su za vreme svog mandata usvojili Nacionalni investicioni plan, koji ima za cilj upravo podizanje životnog standarda građana Srbije na viši nivo.

Socijalna politika

Sve stranke ponudile su u svojim programima i program socijalne politike i naglasile potrebu pomoći socijalno ugroženom stanovništvu. Iako se čini da se ova priča ponavlja od izbora do izbora, u Srbiji i dalje imamo visok procenat nezaposlnih,⁷ veliki broj izbeglica, onih koji su izgubili izbeglički status, a licima s invaliditetom i dalje nije omogućena potpuna integracija u društvo.

Neke stranke, kao Koalicija DSS–NS, samo navode ciljeve buduće vlade i postojanje politike koja će dovesti do smanjenja nezaposlenosti

7 Podaci Republičkog zavoda za statistiku iz septembra 2006. govore da je u Srbiji nezaposleno 26,6% stanovništva.

i obračuna sa siromaštvom. Koalicija okupljena oko LDP-a daje okvirne navode postojanja problema, ali i okvirna rešenja ovog problema. Socijalistička partija Srbije smatra da se merama socijalne politike i materijalnom podrškom porodicama sa decom može povećati natalitet u Srbiji. Socijalisti smatraju zaustavljanje pada nataliteta sastavnim delom uspešnog razvoja Srbije i zalažu se da populaciona politika ima prioritet najvišeg ranga. Oni su izneli i predlog o donošenju zakona za sprečavanje zloupotrebe mladih u bilo koje svrhe. A spremni su da iniciraju izmenu zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju, kojim, između ostalog, penzija ne bi iznosila manje od 80% prosečne plate. Radikali misle da i u ovom slučaju država treba da odigra najvažniju ulogu, tako što će podići nivo investicija i podizanjem konkurentnosti privrede rešiti problem nezaposlenih. Takođe, radikali daju predlog reforme penzionog sistema kao i predlog zakona o penzijskom i zdravstvenom osiguranju. G17 PLUS smatra da uloga države u oblasti socijalne zaštite treba da se razvija u pravcu od organizatora i davaoca socijalnih usluga ka stvaranju i određivanju okvira, uslova, standarda i nadzora pružanja usluga. Možda najkompletniji program socijalne politike ponudio je DS i on se odnosi na pomoć porodicama, invalidima, starima, siromašnima, nezaposlenima i deci.

Zdravstvo

U svojim predizbornim programima stranke su još jednom naišle na tačku spajanja – zdravstvo. Sve stranke slažu se da je zdravstvo jedan od najvažnijih sektora društva, kao i da je neophodna njegova reforma ali i modernizacija. S programima reforme i uvođenja novih tehnologija prednjače programi stranaka DS, Koalicije LDP/GSS/SDU/LSV, dok G17 PLUS još ističe neophodnost unapređenja kvaliteta rada i usluga, kao i obezbeđenje pravičnosti u korišćenju i finansiranju zdravstvene zaštite, finansijsku i institucionalnu održivost sistema. Za besplatnu osnovnu zdravstvenu zaštitu zalažu se SPS i SRS, dok radikali idu korak dalje i traže izjednačavanje privatnog i državnog zdravstvenog sektora u pogledu svih prava i obaveza.

Obrazovanje

I dok prosvetari često stupaju u štrajk nezadovoljni uslovima rada, a studenti protestuju tražeći poboljšanje uslova studiranja, manje školarine i modernizovanje obrazovnih ustanova, političari se diče, hvale obrazovni sistem Srbije, ali se sredstva teško nalaze i studentima i đacima se vrlo

retko izlazi u susret. Ipak, pred izbore obrazovanje je još jedna tema o kojoj se glasno govori i predstavlja sponu za većinu političkih stranaka. U mesecima pred izbore političari užurbano posećuju sve vrste obrazovnih ustanova, od vrtića do fakulteta, i čini se da najviše među studentima traže podršku za svoje političke programe i pokušavaju da ih pridobiju.

I u ovoj kampanji sve političke stranke smatraju da Srbija ima dobar obrazovni sistem, koji se mora reformisati, unaprediti i dovesti u sklad s obrazovnim sistemima u EU i svetu. Stranke takođe dele mišljenje da se moraju povećati budžetska izdvajanja za ovaj sektor društva, kako bi došlo do neophodnog osavremenjivanja udžbenika, nastavnih planova i programa. Ipak, tačka razlaza stranaka je pitanje finansiranja obrazovanja. I dok stranke demokratskog bloka spominju stipendije za najbolje učenike i studente, kao i povoljne studentske kredite, SPS i SRS zalažu se za besplatno obrazovanje koje mora biti dostupno svima i ne sme biti privilegija bogatih.

Pravosuđe

Kao i o mnogim prethodnim pitanjima, i o pitanju pravosuđa postoji konsenzus da je neophodno napraviti reformu pravosudnog sistema. Sve stranke glasno ističu kako je od krucijalnog značaja da sudstvo i sudije budu u potpunosti nezavisni, ali i mnogo efikasniji, kako bi se rešili nagomilani slučajevi u poslednjih petnaest i više godina. Ipak, stranke daju i posebne predloge koji bi ubrzali reforme i doveli do smanjenja korupcije, koje ima u svim porama društva pa i u pravosuđu. Tako DS predlaže formiranje nezavisnog tela koje bi kreiralo antikorupcijsku politiku i sprovodilo preventivne mere, i zalaže se za uvođenje novih garancija sudske nezavisnosti a naročito sudske, samostalnog budžeta. U prvi plan LDP ističe neophodnost zaštite Specijalnog suda. Ipak čini se da priče o reformi pravosudnog sistema slušamo od 2000. a ništa se ne dešava. Građani se žale na sporost sudova i sudija, nerešenih slučajeva je sve više, a korupcija sudija je javna tajna. Ako dosadašnje vlade nisu ništa uradile za rešavanje ovog problema – zašto bi birači verovali u bilo koje od obećanja dato u vezi s pravosuđem?

Spoljna politika Srbije

Kada govorimo o spoljnoj politici Srbije, najčešće mislimo na pitanja saradnje Srbije s Tribunalom u Hagu, priključivanje EU i ulazak u NATO. Većina stranaka pozdravila je ulazak Srbije u Partnerstvo za mir, ali ne

i SRS i SPS. U nastavku teksta videćemo da li se i po ostalim stavovima ove dve stranke razlikuju od stranaka manjina i tzv. demokratskog bloka.

Saradnja s Tribunalom u Hagu

U izbornim programima skoro sve stranke, na jasan ili manje jasan način, pokazale su želju da sarađuju s Tribunalom u Hagu. Da budemo precizni, to je obaveza koja se mora ispuniti i tako je neki i navode (SPO, DS, DSS–NS). Predstavnici političkih stranaka demokratskog bloka na ovo pitanje gledaju kao na stepenik koji nas vodi korak dalje ka približavanju EU. Mnogo puta isticano je da su pregovori Srbije o stabilizaciji i pridruživanju upravo i prekinuti zbog nesaradnje s Tribunalom. I dok DSS smatra da većina optuženih treba dobrovoljno da se preda i da država mora da učini sve da im pomogne, predstavnici LDP-a smatraju da optužene treba izručiti Tribunalu i tako ukloniti kočnicu Srbiji. Ipak, nakon sedam godina od demokratskih promena i 5. oktobra, pitanje saradnje s Tribunalom i izručivanje optuženih Hagu i dalje je „na stolu”. I čini se da se sve vrti u nedogled, a stranke demokratskog bloka ne menjaju priču i još uvek ubeđuju građane (ili same sebe) da će izaći u susret zahtevima i olakšati nastavak pregovora Srbije sa EU.

S druge strane nalaze se većiti protivnici saradnje s Tribunalom – SRS i SPS. Još od stvaranja tog suda bili su glasni zagovornici otpora ovoj međunarodnoj instituciji i tako je ostalo i pred ove izbore.

Evropska unija

Pridruživanje Evropskoj uniji ili bar nastavak pregovora o stabilizaciji i pridruživanju EU, lideri većine partija ističu kao jedan od glavnih ciljeva svoje politike. Neke partije (G17 PLUS, DS,⁸ LDP/GSS/SDU/LSV, SPO) uvrstile su ovaj cilj i među nacionalne interese (pitanja od najvećeg značaja za Srbiju) koje propagira ta stranka. Partije nacionalnih manjina takođe u svojim programima ističu važnost ovog pitanja. U svojim programima DSS–NS i SPS ovo pitanje postavili su kao jedno od važnijih, ali

8 „Predsednik Demokratske stranke Boris Tadić poručio je večeras da će ta stranka uvesti Srbiju u Evropsku uniju i istakao da je to krajnji cilj DS-a. Tadić je na konvenciji DS u Beogradskoj areni rekao da ta stranka želi da ljudi žive mnogo bolje i da svaki čovek ima koristi od članstva Srbije u EU” (Beograd, 18. januar 2007, TANJUG).

ipak daleko od toga da je to prioritet.⁹ Međutim, svi ističu beneficije i napredak koji će imati Srbija kada se nastave pregovori i dođe do potpisivanja Sporazuma. Odskače samo SRS koji u svojoj ponudi navodi troškove i posledice koje će loše uticati na Srbiju ukoliko dođe do pristupanja naše zemlje EU. Ipak, i radikali su ovog puta malo omekšali svoj stav o ulasu u EU i na neki način ga vezali za status Kosova i Metohije. Naime, zamenik predsednika SRS-a, Tomislav Nikolić, izjavio je da: „Ukoliko Evropska unija zaštiti teritorijalni integritet Republike Srbije i doprinese opstanku Kosova i Metohije u srpskim granicama, Srpska radikalna stranka predvoditi kolonu političkih stranaka koje žele ulazak u Evropsku ulogu. Međutim, ukoliko Evropska unija bude učestvovala u otimanju Kosova i Metohije iz državno-pravnog sistema Srbije, svaki dalji razgovor o ulasku naše zemlje u Evropsku uniju postaje bespredmetan i besmislen.”¹⁰

NATO

Što se ovog pitanja tiče, moglo bi se reći da dolazimo do sličnih stranačkih stavova kao kada je reč o pristupanju EU. Partije demokratskog bloka, koje su raširenih ruku dočekale članstvo u Partnerstvu za mir, pa se čak i sporile oko toga ko je najzaslužniji za to, podržavaju ideju pristupanja Srbije NATO-u i ističu značaj tog čina. S druge strane, ovoga puta imamo SRS i SPS koji i dalje na NATO gledaju kao na agresora, „ne opraštaju” 1999. i vrlo jasno iznose svoje stavove protiv pristupanja ovoj međunarodnoj organizaciji.

* * *

Može se zaključiti da je u ovoj predizbornoj kampanji očigledan rast populizma koji se ogleda upravo u obećanjima. Daju se opšta obećanja. Kao što navodi Čedomir Čupić: „To su opšte fraze u kojima se kaže – poboljšaćemo, zaposlićemo. Svakoj grupaciji se obraćate tako što obećate ono što je za njih nedostatak, ili ono što je njihova potreba i interes. Kada

9 „Za DSS je evropsko pridruživanje najviši strateški cilj Srbije, rekao je Vojkan Tomić iz te stranke...”, „Socijalista Branko Ružić naveo je da se političke stranke uglavnom slažu oko evropske orijentacije Srbije, ali ne i oko načina na koji bi to bilo ostvareno“, „Ulazak u EU ne sme da bude aneksija Srbije i zbog neke 'Bele šengenske liste' ne sme se dozvoliti prodaja države” (Stranke o ulasku Srbije u EU, www.b92.net/info/vesti, 18. januar 2007).

10 Saopštenja SRS-a, www.skupstinskamreza.org.yu

skupite ta obećanja i sagledate realnost, uvidite da to uopšte nije realno, čak se nešto i kontra obećava. Jednima obećavate socijalnu pravdu, a drugima obećavate mogućnost da se još više ekonomski bogate. To pripada nečemu što je već viđeno i pripada populizmu.”¹¹

Činjenica je da ne postoji veliki broj stranaka koje predlažu radikalno drugačija rešenja ni u organizaciji društva, ni u organizaciji državne, ni u odnosu prema svetu. Čini se da se stranke najviše fokusiraju na to s kim će sutra morati u vladu, ili čak u manjinsku vladu.

Kao i u svakoj izbornoj kampanji do sada viđenoj u Srbiji slušali smo o boljem životu, višem standardu, lakšim putovanjima, otvaranju Srbije prema svetu, velikim stranim ulaganjima i investicijama... Ipak, čini se da se stranačka obećanja završavaju danom izbora. Nakon osvajanja glasova i mandata u parlamentu stranke se okreću same sebi i svojim interesima, a za sve što su izrekle i obećale u mesecima koji su prethodili izborima već će nekako pronaći izgovor.

11 Anatomija predizborne kampanje, www.danas.org.article, 13. januar 2007.

MARIJANA SIMIĆ
TANJA NAUPARAC
CeSID, Beograd

Civilno društvo i izborna kampanja

Do odgovorne politike kroz veće učešće građana

Istraživanja javnog mnjenja pokazuju da je u Srbiji sve veći obim i intenzitet političke apatije. Ova pojava je uslovljena, pre svega, činjenicom da građani imaju vrlo mali uticaj na vlasti i malu mogućnost da s njom razgovaraju o svojim problemima. S druge strane, ni kod političara ne postoji svest o potrebi da sa građanima i civilnim sektorom razgovaraju i da zajedničkim snagama rade na prevazilaženju problema i zadovoljavanju interesa i potreba građana. Komunikacija građana i političara završava se zaokruživanjem broja na glasačkom listiću prilikom izbora. Nakon toga komunikacija prestaje, političari se u velikoj meri otuđuju od birača, što doprinosi povećanju nezadovoljstva, nepoverenja i apatije građana.

Rešavanje ovih problema treba početi u trenutku izbora, kada političari imaju potrebu da građanima predstave svoje programe i obećanja. Jedan od načina za povećanje uticaja građana na svoje predstavnike i za smanjenje apatije i nepoverenja građana jeste omogućavanje šire i intenzivnije komunikacije između građana, njihovih udruženja i političkih predstavnika u predizbornom periodu.

Pokretanje javnih diskusija koje organizuju nevladine organizacija, na regionalnom i lokalnom nivou, omogućava predstavnicima političkih stranaka da oslušnu potrebe građana. Pokretanje javnih diskusija ima svoj osnov i u očekivanjima građana da se ovakve aktivnosti organizuju.¹

1 Istraživanje javnog mnjenja iz oktobra 2006. koje je sproveo CeSID pokazuje da većina građana žali što nije bilo mogućnosti njihovog uticaja povodom donošenja novog Ustava Srbije. Tako je 55% ispitanika odgovorilo da je građane trebalo pitati nešto i kada se sastavljao predlog novog Ustava, a ne samo u trenutku kada se glasa za njegovo usvajanje. (Istraživanje „Javno mnjenje Srbije – oktobar 2006.“ realizovano na reprezentativnom uzorku od 2.000 ispitanika na teritoriji Srbije, bez Kosova i Metohije, putem intervjua „licem u lice“, objavljeno u *Oko izbora 14 – Ustavni referendum 28. i 29. oktobra 2006.*, CeSID, 2007, Beograd.)

U isto vreme, ovo je dobar put da se građani i predstavnici civilnog sektora upoznaju s programima i predloženim rešenjima problema koja nude političke partije pred izbore i da na taj način racionalno donose svoje izborne odluke. Tako bi se smanjio i visok nivo izborne apstinencije (koja postoji pre svega među biračima stranaka demokratskog bloka).

Svojevremeno je CeSID inicirao osnivanje građanskih foruma, tj. lokalnih nevladinih organizacija koje su sposobne da se, zajedno sa CeSID-om, angažuju na organizovanju javnih diskusija širom Srbije. Na ovaj način podižu se kapaciteti lokalnih nevladinih organizacija i omogućuje se da zajedno sa građanima i predstavnicima drugih organizacija civilnog društva (sindikata, profesionalnih asocijacija, medija...) putem javnih diskusija utiču na predstavnike političkih stranaka i vlasti. Istovremeno, na ovaj način omogućava se i jednoj i drugoj strani da u međusobnoj komunikaciji dolaze do zajedničkih predloga za rešavanje problema, čime se smanjuje nepoverenje.

CeSID-ov projekat *Do odgovorne politike kroz veće učesće građana*

U sklopu predizbornih aktivnosti CeSID je, pored kampanje za veću izlaznost, organizovao i niz javnih rasprava koje su imale za cilj podsticanje većeg *uticaja predstavnika civilnog sektora na buduće odlučioce*, ali i upoznavanje građana i civilnog sektora s predizbornim programom koji se odnosi na svakodnevne probleme s kojima se građani susreću.²

Polazeći od činjenice da preko civilnog sektora građani artikulišu svoje interese i da on svojim akcijama može da pokrene političare na odgovornost, smatrali smo da bi upravo ove dve ciljne grupe bilo neophodno suočiti u toku izborne kampanje. Da bi šira javnost bila obaveštena o ovim događajima, neophodno je bilo i maksimalno uključivanje lokalnih medija – štampanih i elektronskih.

U periodu od 12. do 18. januara 2007, tj. u poslednjoj nedelji predizborne kampanje, održano je devet javnih rasprava³ u devet gradova Srbije, uključujući i Beograd.

2 Ove aktivnosti sprovedene su u okviru projekta *Do odgovorne politike kroz veće učesće građana* podržanog od strane Instituta za održive zajednice (Institute for Sustainable Communities – ISC).

3 Čačak – 12. januar, Bela Crkva – 13. januar, Subotica i Jagodina – 15. januar, Pančevo i Sombor – 16. januar, Beograd – 17. januar, Kraljevo i Zrenjanin – 18. januar.

Na rasprave su bili pozivani predstavnici demokratski orijentisanih stranaka koje su imale najveće šanse da dobiju mesta u repubičkom parlamentu: Demokratska stranka (DS), G17 PLUS, Koalicija LDP/GSS/SDU/LSV, Srpski pokret obnove (SPO), Koalicija Demokratska stranka Srbije–Nova Srbija (DSS/NS). Pored njih, na rasprave su pozvane i dve stranke nacionalnih manjina – Savez vojvođanskih Mađara (SVM) i Koalicija Mađarska sloga (KMS). Na saradnju su pristali DS, SPO, G17 PLUS, SVM, KMS i LDP/GSS/SDU/LSV.

Pored političkih partija javnim raspravama prisustvovali su predstavnici nevladinih organizacija, profesionalnih udruženja, sindikata, različitih ustanova od uticaja na lokalni život i medije, kao i aktivni pojedinci.

Diskusiju su moderirala po dva saradnika CeSID-a koji su stručnjaci ili istraživači u oblasti sociologije, političkih nauka i izborne problematike. Potrebno je još naglasiti da su se javne rasprave odigravale po tačno utvrđenim pravilima, a u cilju jednake zastupljenosti i jednakih šansi svih političkih partija učesnica.

Stranke su suočavale svoje platforme u oblastima koje su značajne za razvoj lokalnih zajednica:

- strategija privrednog razvoja,
- fiskalna i politička decentralizacija i ravnomerni ekonomski razvoj,
- strategije za smanjenje siromaštva,
- privatizacija javnih komunalnih preduzeća,
- prekogranična i regionalna saradnja,
- unapređenje kvaliteta životne sredine.⁴

Predstavnici Demokratske stranke, G17 PLUS, Koalicije LDP/GSS/SDU/LSV i Srpskog pokreta obnove bili su prisutni na svim raspravama. Savez vojvođanskih Mađara učestvovao je na javnim raspravama u Subotici, Zrenjaninu i Somboru, dok je Koalicija Mađarska sloga imala svoje predstavnike samo u publici i to u Zrenjaninu i Somboru. Predstavnici Koalicije DSS/NS učestvovali su samo na raspravama u Jagodini i Kraljevu.

Prva prepreka na koju smo naišli bila je *nespremnost Koalicije DSS/NS da se uključi u aktivnosti na projektu*. U predstavništvu ove koalicije rečeno nam je da oni nemaju ljudske kapacitete da se u tom trenutku uključe u aktivnosti na CeSID-ovom projektu zbog obaveza u vezi s kampanjom.

4 Prve tri teme bile su zastupljene na svim raspravama, dok je četvrta tema zavisila od opštine u kojoj se održavala javna rasprava (problemi s kojima se susreće, mogućnosti koje ima zahvaljujući svom geografskom položaju...).

Uprkos ovakvom stavu, stalnim pregovorima sa čelnicima ove koalicije postignuto je da se na dve od devet prezentacija ipak pojave predstavnici ove koalicije i vrlo konstruktivno učestvuju u raspravi.

Slična situacija desila se i s predstavnicima Koalicije Mađarska sloga. Oni su prilikom razgovora koordinatora projekta s njihovim predstavnicima pokazali spremnost da prisustvuju javnim raspravama u Subotici, Zrenjaninu i Somboru. Njihovi predstavnici se u Somboru i Subotici nisu pojavili, a u Zrenjaninu nisu želeli da izlažu svoju platformu, već su samo prisustvovali raspravi i postavljali pitanja.

Ovakav stav dve političke koalicije koje ozbiljno pretenduju na mesta u republičkom parlamentu nije u skladu s njihovim izjavama o spremnosti da komuniciraju s javnošću i informišu je o svojim planovima.

Iako medijska praćenost ovih događaja nije bila u skladu s planovima, ona je bila dobra. Tako su, na primer, integralni snimci s javnih rasprava u Subotici, Zrenjaninu i Beloj Crkvi bili emitovani na lokalnim radio-stanicama, odnosno lokalnim televizijama. U ostalim opštinama javnost je obaveštena o javnim raspravama putem izveštaja u informativnim emisijama i putem članaka u štampanim ili Internet izdanjima medija.

Kao što je navedeno, jedan od ciljeva ovog projekta bio je podsticanje većeg *uticaja predstavnika civilnog sektora na buduće odlučioce*. Učesnici na javnim raspravama prisutnim predstavnicima jasno su izlagali svoje probleme i tražili od kandidata za poslanike da predstave načine na koje će njihove stranke rešavati te probleme. Pored toga, na nekim raspravama učesnici su se obavezali da će više pažnje posvetiti pitanjima koja su otvorena na javnim raspravama (na primer, u Pančevu su se kandidati za poslanike obavezali da će se posebno baviti problemom zaštite životne sredine i zagađenjem).

Javne rasprave pokazale su se i kao pogodan *kanal komunikacije između građana i budućih vlasti*, jer su budućim poslanicima predočene i neke teme koje nisu bile u dovoljnoj meri obuhvaćene predizbornom ponudom, a kojima bi oni trebalo da posvete značajniju pažnju. Organizacije civilnog društva koje su učestvovala u javnim rasprava odlično poznaju lokalne prilike, tako da su one usmeravale javnu raspravu na specifične probleme lokalnih zajednica postavljajući pitanja i dajući komentare na predložena rešenja.

Imajući u vidu da je oblastima o kojima je bilo reči na raspravama posvećivana manja pažnja tokom kampanje, možemo reći da je zahvaljujući ovom projektu *pažnja javnosti skrenuta na teme koje su od značaja za lokal-*

nu sredinu. Na ovaj način je *veći broj građana informisan o rešenjima svakodnevnih problema* koje nude prodemokratski orijentisane političke opcije.

Jedan od ciljeva projekta bio je *povećanje izlaznosti građana na parlamentarne izbore.* Može se reći da je ovaj aspekt CeSID-ovih aktivnosti dao određeni doprinos povećanoj izlaznosti.

Nakon konstituisanja Narodne skupštine Republike Srbije utvrdili smo da su *pet učesnika javnih rasprava postali poslanici.* Uprkos činjenici da se oni nisu formalno obavezali da održe obećanja koja su dali pred izbore, može se očekivati da će oni nastojati da ostvare bar deo svojih predizbornih obećanja. Nažalost, CeSID nema mogućnosti da prati realizaciju datih obećanja. Tome doprinosi i jedan objektivni činilac – poslanici su zakonom obavezani da zastupaju interese svojih političkih stranaka, a ne sopstvene stavove. U svakom slučaju, važan je podatak da su učesnici javnih rasprava visoko rangirani političari u svojim strankama i da njihov uticaj nije zanemarljiv.

S druge strane, može se očekivati nastavak saradnje i komunikacije između predstavnika političkih partija i civilnog sektora i u budućnosti. Oni su započeli diskusiju, uspostavili kontakte i nadamo se da će civilni sektor koristiti ove kanale za komunikaciju da bi uticao na svoje izabrane predstavnike.

Umesto zaključka može se još jednom naglasiti potreba da svi akteri društvenog života budu uključeni u kreiranje politike koja će biti vođena do narednog izbornog ciklusa. Aktivnosti podsticanja komunikacije između civilnog sektora i političara započete pre izbora trebalo bi nastaviti i pošto izbori prođu. U tom smislu civilni sektor trebalo bi da nastavi edukaciju građana, javno vršenje pritiska na vlasti, dok bi političari, na drugoj strani, trebalo mnogo ozbiljnije da uzimaju u razmatranje predloge i sugestije koji dolaze od birača i predstavnika civilnog društva. Ovo je jedini put da se dođe do *jedne institucije koja stoji iza mnogih drugih i zove se poverenje.*⁵

Kampanje za izlaznost

U kampanji za parlamentarne izbore 2007. na osoben način učestvovala su i nevladine organizacije – kampanje za povećanje izlaznosti Centra za slobodne izbore i demokratiju (CeSID), Građanskih inicijativa i Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR).

5 Vojislav Stanovčić, „Kako rehabilitovati društvene institucije”, *Prizma – Mesečne političke analize*, Centar za liberalno-demokratske studije, jun 2002, Beograd.

Akcija Inicijativa mladih za ljudska prava

Početakom 2007. YIHR je krenuo u kampanju za izlaznost pod sloganom „Nisu svi isti“ i „Mobilizacija građanske Srbije“. Kampanja je u najvećoj meri bila fokusirana na mlade i pogotovo na građane/ke koji su po prvi put dobili pravo da izađu na izbore i glasaju. U svoju kampanju YIHR je uključio više hiljada mladih aktivista, kao i mnoge poznate ličnosti⁶ koji su tokom januara obilazili Srbiju i pozivali mlade ljude da izađu na izbore 21. januara 2007.

S obzirom da je kampanja bila namenjena mlađoj populaciji, centralni događaji bile su velike žurke i ulične akcije ove organizacije.⁷ Takođe, na ulicama su se mogli videti bilbordi sa sloganom kampanje, a kampanja je praćena i u štampanim i elektronskim medijima. Ipak, možda i najprepoznatljiviji deo ove kampanje bio je *veb glasač*. Budući da znatan broj mladih danas dosta vremena provodi za računarom, kao i da je Internet najveći „davalac“ informacija, vest o veb glasaču stigla je do mnogih, i kroz igru, odgovaranje na jednostavna pitanja i podržavanje/osporavanje određenih stavova, za samo nekoliko minuta, zainteresovani su mogli da vide koja im je politička opcija najbliža i s kojom dele iste stavove.

Akcija Građanskih inicijativa

Građanske inicijative odlučile su i pred parlamentarne izbore 2007. da pokušaju da utiču na građanski aktivizam i putem svoje kampanje povećaju izlaznost građana na izbore. Glavni cilj kampanje bio je da se utiče na sve glasače (posebno omladinu), tačnije da se podseti na važnost izbora, promociju građanskog aktivizma i da se motivišu glasači da izađu na izbore.

6 Uličnim akcijama i žurkama koje je organizovao YIHR prisustvovali su, između ostalih, i učesnik u TV emisiji „Veliki brat“ Miroslav Đuričić Miki, muzičari Marchelo, Vikler, Mistake Mistake, Hain Teny, kao i Sonja Biserko, Biljana Kovačević-Vučo i Ivana Dulić-Marković.

7 U januaru 2007. u Beogradu je održana ulična akcija na Trgu Nikole Pašića ispred „ledenog grada“ pod nazivom: „Ponuda meseca: Izbori!“ Aktivisti Inicijative mladih za ljudska prava slali su svojim sugrađanima poruku da su izbori najznačajnija ponuda meseca koju svi treba da iskoriste.

Promotivne žurke održane su tokom istog meseca u Beogradu u klubovima „Alijansa“, „Planet BIGZ“, „Plastic“.

U Novom Sadu održana je DJ žurka na trgu ispred Rektorata novosadskog Univerziteta, gde su bile emitovane neemitovane epizode serijala „Nikad izvini“ i promotivni video snimci kampanje. Žurke su organizovane i u kraljevačkom klubu „Status“, užičkom klubu „Vermer“, kao i na Trgu kralja Milana u Nišu.

Prvi segment aktivnosti upravo je bila kampanja *Glas može sve* koja je obuhvatala poruke i oglase na radiju, televiziji i u štampi, i dizajnirana je tako da podseti na značaj i snagu svakog glasa.

Slogani kampanje bili su: *Glas može sve, Iskoristi snagu svog glasa 21. januara, Zašto da drugi odlučuju umesto tebe!*

Građanske inicijative za ovu kampanju dizajnirale su i kreirale promotivni materijal (logo, TV spotove, radio-džinglove, postere, flajere i nalepnice).⁸ Distribuirale su štampani materijal na adrese 38 lokalnih nevladinih organizacija koje su zajedničkim radom i koordinacijom sprovodile aktivnosti kampanje u preko 30 gradova u Srbiji.

Akcija CeSID-a

Nakon izbora 2000. kada je vođena kampanja *1+1=2 i Priključiti se. Ako ti je stalo!*, parlamentarnih izbora 2003. kada je geslo kampanje bilo *Biram da glasam*, CeSID je i za parlamentarne izbore 2007. organizovao kampanju puta pod sloganom *Sa tobom ima smisla*. U do tada najveću kampanju za podsticanje građanskog aktivizma CeSID je krenuo 13. decembra 2006. Cilj kampanje bio je motivisanje birača da iskoriste pravo glasa. Kampanja se sastojala iz sledećih aktivnosti: pozivanja telefonom (*call centar*), direktne pošte i kampanje *od vrata do vrata*.

Prvo se krenulo s upućivanjem telefonskih poziva građanima Srbije. Ovaj posao obavljen je u naseljima koja imaju manje od 30.000 stanovnika.⁹ U CeSID-ovom *call centru* radilo je 60 aktivista, koji su u periodu od tri nedelje razgovarali sa preko 50.000 građana Srbije.

Drugi deo kampanje bio je *direktna pošta (Direct mail)*. Odabir adresa za ovaj aspekt kampanje bio je vezan za određene ciljne grupe. Pisma su slana potencijalnim apstinentima, manjinama i mladim glasačima. Za svaku od tri grupe građana postojao je primeren tekst. Tokom ovog aspekta kampanje koji se odvijao krajem 2006. i početkom 2007, uz pomoć

8 Ukupno 19.000 postera, 98.000 flajera i 60.000 nalepnica.

9 Na ovim biračkim mestima DS, DSS–NS, G17 PLUS, SPO i LDP osvojili su na januarskim izborima 36,97% glasova, dok su na istim biračkim mestima 2003. DS, DSS, G17 PLUS i SPO–NS osvojili 33,46%. Napredak na ovim biračkim mestima iznosi 3,51%, tako da možemo da zaključimo da su kampanje prodemokratskih partija na ovim teritorijama bile izuzetno uspešne i da su donele najbolje rezultate. I na ostalim biračkim mestima iz ovog skupa stranke su imale sjajne kampanje koje su za rezultat imale napredak ovih stranaka za 3,13%. (Zoran Lučić, Izveštaj „Izborni rezultati i kampanje”, januar 2007.)

50 CeSID-ovih aktivista, napisano je 1.500.000 pisama koja su u periodu od tri nedelje poslata na adrese preko 600.000 potencijalnih glasača.¹⁰

Treći deo kampanje *od vrata do vrata* (*Door to door campaign*) predstavljao je udarni deo kampanje. Naime, cilj je bio da se ostvari direktan kontakt sa glasačima kako bi se u razgovoru s njima video njihov stav prema izborima i da li će uopšte izaći na njih.

Ovaj deo kampanje sproveden je u tri najveća grada u Srbiji – Beogradu, Novom Sadu i Nišu. Ciljana su ona biračka mesta u ova tri grada na kojima su stranke koje su nekada činile DOS ili njihovi kandidati na parlamentarnim izborima 2003. i predsedničkim izborima 2004. imali natprosečno dobre rezultate.¹¹

U ova tri grada, 750 timova (1.500 aktivista) obilazilo je domove svojih sugrađana od 8. do 17. januara 2007. Timove su uglavnom činili po jedna aktivistkinja i jedan aktivista CeSID-a. Njihov zadatak bio je da postave građanima nekoliko jednostavnih pitanja o izborima i da podele promotivni materijal. Naime, CeSID je za ove izbore pripremio promotivni materijal, tako da su građani i oni koji nisu želeli da razgovaraju dobili flajer (sa ciljevima i planom kampanje, *slika 1*), kalendar (*slika 2*) i nalepnice (*slika 3*).

Slika 1

10 Prvi set od 300.000 pisama poslat je krajem decembra 2006. na imena i adrese glasača u regijama koje imaju veliki glasački potencijal. Drugi set od 600.000 pisama poslat je početkom januara 2007. na adrese potencijalnih glasača (300.000), manjina (150.000) i mladih glasača (150.000). Treći set od 600.000 pisama poslat je sredinom januara 2007. na adrese potencijalnih glasača u mestima s visokim glasačkim potencijalom (300.000), manjina (150.000) i mladih glasača (150.000). Razlog što se govori o 1.500.000 pisama a 600.000 adresa jeste taj što su postojale različite vrste teksta pisama namenjenih glasačima u mestima s visokim glasačkim potencijalom, takođe postojale su i po dve vrste teksta pisama koje su išle manjinama i dve vrste teksta pisama koja su slata mladim glasačima.

11 Na tim biračkim mestima DS, DSS–NS, G17 PLUS, SPO i LDP osvojili su 40,84% glasova, dok su na istim biračkim mestima 2003. DS, DSS, G17 PLUS i SPO–NS osvojili 40,06%. Napredak na ovim biračkim mestima je relativno mali, samo 0,78%, ali u ova tri grada prodemokratske stranke mnogo manje su napredovale na ovim izborima u odnosu na one iz 2003. nego u ostalim naseljima u Srbiji, tako da ovaj nalaz nije iznenađujući. (Zoran Lučić, Izveštaj „Izborni rezultati i kampanje“, januar 2007.)

Slika 2

Slika 3

U devet dana koliko je trajao ovaj aspekt kampanje, CeSID-ovi aktivisti razgovarali su sa više od 115.000 ljudi (oko 75.000 u Beogradu, 20.000 u Novom Sadu i 20.000 u Nišu).

MILOŠ HRNJAZ
CeSID, Beograd

Izborna participacija i apstinencija

Politička participacija i apstinencija predstavljaju dve strane iste medalje čije je otkrivanje izazov za svakog istraživača. U radu se pokazuje da je visoka participacija građana na parlamentarnim izborima u Srbiji održanim 21. januara 2007. u suprotnosti sa stavovima građana i o politici i o političarima. U analizi CeSID-ovih predizbornih istraživanja javnog mnjenja primećeno je da izborni apstinenci imaju neke slične sociodemografske karakteristike. Ovakvo objašnjenje izborne apstinencije ne pokazuje se, ipak, kao dovoljno. Pored njih, razlozi (ne)učeešća građana na izborima moraju se pre tražiti u njihovom nerazumevanju političkih događaja i osećanju sopstvene nemoći da se utiče na zbivanja u politici.

Ključne reči: izbori, izborna participacija i apstinencija, sociodemografske karakteristike apstinenata.

Jedno od najjednostavnijih pitanja na koje politikolozi pokušavaju da daju odgovor jeste *ko na izbore izlazi, a ko ne*. U isto vreme oni, zajedno sa sociolozima i socijalnim psiholozima, pokušavaju i da utvrde koji su to razlozi koji utiču na birače prilikom donošenja odluke o (ne)izlasku na izbore. U skladu s tim, nisko postavljen cilj naučnog istraživanja vezanog za problem izborne participacije i apstinencije zadovoljava se jednostavnim konstatovanjem broja onih koji su izašli na izbore; nešto viši cilj podrazumeva utvrđivanje sociodemografskih karakteristika onih koji su učestvovali na izborima, kao i onih koji nisu; najviši cilj pomenute vrste istraživanja podrazumeva interpretaciju uslova koji dovode do datog stanja, a takođe i predviđanje u kom pravcu bi posmatrana pojava mogla da ide u budućnosti.

U ovom tekstu daje se analiza izborne participacije i apstinencije na parlamentarnim izborima koji su održani 21. januara 2007. U analizi će se neki poznati teorijski modeli koji pokušavaju da rasvetle razloge

(ne)glasanja na izborima „propustiti kroz filter“ konkretnih društvenih prilika u Srbiji. Zaključak do koga se pri ovakvoj analizi dolazi jeste da su determinante izborne apstinencije i participacije na izborima u Srbiji veoma povezane s istorijskim i političkim determinantama srpskog društva u celini. U skladu s tim, poznati zapadni modeli se u nekim postavkama moraju donekle izmeniti ili dopuniti.

Ono što, takođe, na ovom mestu treba istaći jeste da ne postoji *a priori* odgovor na pitanje da li je visok nivo učešća na izborima povoljan ili nepovoljan po stanje demokratije u jednoj državi. Do sličnog zaključka dolazi i Lipset u knjizi *Politički čovek*: „... ni visok ni nizak stepen učešća na izborima nisu sami po sebi ni povoljni ni nepovoljni za demokratiju; stepen i prirodu ovog učešća odražavaju drugi činioci koji jednom sistemu daleko odlučnije određuju šanse za razvoj, odnosno opstanak” (1969: 268).¹ Analiza stavova građana koji, po pravilu, ne izlaze na izbore u Srbiji pokazuje njihovo nedovoljno prihvatanje demokratskih vrednosti. To, ipak, ne sme da dovede do zaključka da oni nisu „pogodni“ za učešće u izbornim procesima u Srbiji. Povećana participacija građana na izborima u Srbiji mora biti propraćena širim društvenim naporima da se oni dodatno edukuju (ili bar obaveste) o najznačajnijim prednostima demokratskog sistema vlasti.

Koliko je građana izašlo na izbore

Broj birača na izborima u Srbiji u periodu od 1990. do 2007. varirao je u znatnoj meri (videti Goati, 2001). Razlike su primetne kako u broju birača koji su bili upisani u birački spisak, tako i u broju onih koji su iskoristili biračko pravo.² Kao ilustracija mogu da posluže podaci (*tabela 1*) o broju upisanih i izašlih birača na parlamentarne izbore.

Kada je ispitanicima postavljeno pitanje zašto do sada nisu izlazili na izbore (ako nisu) najčešći odgovor bio je da *političari ništa ne urade od onoga što obećaju* – svaki treći ispitanik (videti o tome CeSID, JMS,

1 Lipset u ovoj knjizi navodi i zanimljive argumente autora poput V. B. Monroua i Herberta Tingstena o tome kako nizak nivo izlaska na izbore može da predstavlja pozitivan znak po stanje demokratije u društvu.

2 O razlikama koje se javljaju između broja birača koji „realno“ mogu da iskoriste svoje biračko pravo i broja koji je upisan u birački spisak govori se u tekstu Miloša Mojsilovića „Mnjenje građana o izborima”. U ovom tekstu će se broj građana izašlih na izbore analizirati u odnosu na „realan” broj birača u Srbiji koji CeSID procenjuje na 5.500.000.

8/06). S druge strane, podjednak broj ispitanika (po 20%) izjavio je da na izbore nije izlazio zbog toga što je nezainteresovan ili ima loše mišljenje o političarima. Svega 6% ispitanika navelo je kao razlog argument da izbori nemaju nikakvog smisla. Ovi podaci govore o tome da su građani u Srbiji u ogromnoj većini zainteresovani za politiku i da prihvataju izbore kao demokratski način njihovog predstavljanja (više o tome Mojsilović, 2007). U skladu s tim, kao glavni razlog njihove izborne apstinencije može se navesti nezadovoljstvo političarima na našoj političkoj sceni.

Tabela 1 Izborna participacija – parlamentarni izbori 1990–2007

Datum izbora	Broj upisanih birača	Broj izašlih birača	Procenat izašlih
9. 12. 1990.	7.044.797	5.034.613	71,5
20.12.1992.	6.774.995	4.723.711	69,7
19.12.1993.	7.010.389	4.300.440	61,3
21.9.1997.	7.210.386	4.139.080	57,4
23.12.2000.	6.508.856	3.752.170	57,6
28.12.2003.	6.511.450	3.825.471	58,7
21.1.2007.	6.653.811	4.033.586	60,6

Izvor: podaci su preuzeti sa sajta Republičkog zavoda za statistiku: <http://webzrzs.statserb.sr.gov.yu/axd/Izbori/izlaznost.htm>

Pred parlamentarne izbore 21. januara 2007. CeSID je sproveo više istraživanja javnog mnjenja u kojima je ispitanicima postavljeno i pitanje da li će izaći na izbore (*tabela 2*).

Tabela 2 Mnenje o izlasku na parlamentarne izbore 21. januara 2007. (u %)

Mnenje o izlasku	Novembar 2006. (CeSID, JMS, 6/06)	Decembar 2006. (CeSID, JMS, 7/06)	Januar 2007. (BI/07)
Sigurno izlazi	52	57	61
Verovatno izlazi	24	20	21
Verovatno ne izlazi	7	7	5
Sigurno ne izlazi	7	9	6
Ne zna	10	7	7
<i>Ukupno</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Kao što može da se primeti, procenat birača koji je rekao da će sigurno ili verovatno izaći na izbore postepeno je rastao kako su se izbori približavali. Na kraju je na izbore izašlo 4.033.586 birača od ukupno 6.653.851 birača koji je bio upisan u birački spisak (60,6%).

Sociodemografska obeležja apstinencija

Iz prethodnog dela teksta može se jasno videti da je izlaznost birača na izbore 21. januara bila dosta visoka. Sledeće pitanje koje se, međutim, postavlja jeste da li među biračima koji nisu izašli na izbore postoje neke zajedničke sociodemografske karakteristike. Drugim rečima, postavlja se pitanje mogu li se iz (ne)izlaska birača na pomenute izbore izvući neke pravilnosti o profilu ljudi koji ne izlaze na izbore (videti više u: Milošević-Đorđević, 2005: 137–157). Ukoliko je odgovor pozitivan, postavlja se pitanje poklapaju li se te pravilnosti s nekim teorijskim postavkama koje su ustanovljene još sredinom prošlog veka.³

Ono što smo odmah na početku pokušali da ustanovimo jeste da li postoje značajne razlike među starosnim kategorijama stanovništva po pitanju (ne)izlaska na izbore. Kao što može da se primeti u *tabeli 3*, ne postoji značajna veza između ove dve posmatrane kategorije.

Tabela 3 Mnenje o izlasku na izbore i starost ispitanika (u %)

Starost	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
18–29	50	25	10	5	10	100
30–39	48	27	6	7	12	100
40–49	55	23	8	5	9	100
50–59	53	25	6	9	7	100
60 i više	54	22	7	7	10	100
Prosek	52	24	7	7	10	100

Izvor: CeSID, JMS, novembar 2006.

Ovakav nalaz kosi se sa već uvreženim stavovima da u Srbiji mladi ljudi najčešće ne izlaze na glasanje. To, ipak, ne znači da (ne)glasanje mlađe populacije u Srbiji ne treba posvetiti posebnu pažnju. Istraživanja javnog mnjenja u većini zapadnih zemalja (u kojima, inače, u poslednjim decenijama sve više opada izlazak mladih na izbore) pokazuju da veliki broj mladih koji ne počnu s izlaženjem na izbore u ovom periodu života nastavljaju s tom praksom i kasnije. Ostaje, naravno, otvoreno pitanje da li je to posledica „neizgrađene navike“ ili je opisana pojava, jednostavno, posledica trajnih odlika karaktera jedne osobe koje se ne menjaju u značajnoj

3 „Ljudi glasaju više od žena; obrazovaniji više od manje obrazovanih; gradsko stanovništvo više od seoskog; oni između 35 i 55 godina starosti više od mlađih i starijih; oženjeni i udate više od neoženjenih i neudatih; oni sa višim društvenim statusom više od onih sa nižim; članovi organizacije više od onih koji to nisu” (Lipset, 1969: 225).

meri u odnosu na životnu dob. U svakom slučaju, period života od 18. do 30. godine jedan je od ključnih za formiranje velikog broja političkih stavova, od kojih je jedan vezan i za (ne)izlaženje na izbore. Što se tiče visoke izlaznosti građana starijih od 60 godina, čini se da je tu presudan faktor njihovo shvatanje da *izbori predstavljaju i pravo, ali i građansku obavezu*.

Tabela 4 Mnenje o izlasku na izbore i školska sprema ispitanika (u %)

Završena škola	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Osnovna škola	48	24	8	7	13	100
Radničke škole (2 ili 3 god.)	50	26	9	7	8	100
Srednje škole (4 god.)	53	23	7	8	9	100
Viša škola ili fakultet	58	24	6	6	6	100
Prosek	52	24	7	7	10	100

Izvor: CeSID, JMS, novembar 2006.

U većini država, pa i u Srbiji, *muškarci češće izlaze na izbore nego žene*. Pred januarske parlamentarne izbore oko 80% muškaraca izjavilo je da će sigurno ili verovatno izaći na izbore, dok je to isto izjavilo oko 72% žena.⁴ Postoje mnoga istraživanja u zapadnim zemljama koja pokušavaju da dođu do odgovora koji su osnovni razlozi za ovakvo stanje. Jedan od ponuđenih odgovora je da je manje izlaženje žena na izbore posledica njihovog nešto nižeg nivoa obrazovanja (kao što će se kasnije u tekstu videti, postoji povezanost nivoa obrazovanja i izlaska na izbore, *tabela 4*). U ovom odgovoru se, međutim, ne otkriva u potpunosti ova složena pojava. Naime, čak i u veoma razvijenim zemljama (npr. u SAD) u kojima je nivo obrazovanja žena jednak nivou obrazovanja muškaraca, žene i dalje nešto manje izlaze na izbore. Jedno od mogućih rešenja ove pojave jeste da politika i dalje predstavlja polje žestoke konkurencije i izrazitog takmičarskog naboja, što je ženama mnogo manje privlačno. Drugo nastaje u feminističkoj školi koja tvrdi da i pored formalno jednakog obrazovanja i dalje postoje skriveni obrasci predstava o „muškim i ženskim poslovima“ (tako se, na primer, muškarci u udžbenicima prikazuju kao ambiciozni, poslovni ljudi, a žene kao domaćice). U Srbiji se manje izlaženje žena na izbore (pored činjenice da je nešto veći broj žena sa završenom osnovnom školom)

⁴ Iako razlika izražena u procentima nije velika, trebalo bi imati u vidu da ove dve grupe polove biračko telo, te da razlika u apsolutnim brojevima nije zanemarljiva.

može tumačiti postojanjem patrijarhalnog društva (kao ilustracija može da posluži iskustvo CeSID-ovih anketara koji su često prisustvovali situacijama u kojima su žene, potencijalni ispitanici, odbijale da daju odgovore usmeravajući anketare na njihove supruge „koji to znaju mnogo bolje”).

Dobijeni podaci govore o postojanju jasne pravilnosti da *što je viši nivo formalnog obrazovanja, to je veći i izlazak na izbore* (blag linearni rast izlaska na izbore evidentan je, bez obzira na nizak nivo korelacije dva pitanja). Bogatija društvena interakcija (videti Vasović, 2000) i komunikativne veštine koje, po pravilu, poseduju građani s višim nivoom obrazovanja, kao i njihovo bolje razumevanje društvenih i političkih tokova predstavljaju moguća objašnjenja ovakvog nalaza.

Povezanost radno-svojinskog statusa ispitanika i njihove odluke da li izaći na izbore ili ne očigledna je i može se videti u *tabeli 5*.

Tabela 5 Mnenje o izlasku na izbore i radno-svojinski status ispitanika (u %)

Radno-svojinski status	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Vlasnik	54	31	5	3	7	100
Zaposlen kod privatnika	50	27	5	8	10	100
Zaposlen u državnom sektoru	57	27	6	6	4	100
Nezaposlen – traži posao	52	21	7	7	13	100
Penzioner	56	22	6	8	8	100
Poljoprivrednik	47	28	5	4	16	100
Domaćica	42	20	13	11	14	100
Učenik, student	47	26	13	6	8	100
<i>Prosek</i>	52	24	7	7	10	100

Izvor: CeSID, JMS, novembar 2006.

Najveći broj onih koji su rekli da će sigurno ili verovatno izaći na izbore se kreće od oko 62% u slučaju domaćica do oko 85% u slučaju privatnika. Zanimljivo je da i službenici u državnom sektoru u velikoj meri izlaze na izbore (oko 84%), dok je kod nezaposlenih i učenika i studenata ovaj procenat mnogo manji (73% i 74%). Pomenute podatke ne treba, naravno, tumačiti odvojeno od kategorija koje su veoma povezane s radno-svojinskim statusom, kao što je na primer nivo obrazovanja. Ono na šta treba skrenuti posebnu pažnju jeste činjenica da je među nižim slojevima stanovništva, po pravilu, mnogo veći procenat odgovora „ne zna“. Ovo je posledica činjenice da pomenuti slojevi stanovništva zaista nemaju

stav o određenim političkim pojavama, ali verovatno ima i onih koji usled manjka poverenja jednostavno ne žele da se izjasne.

Razlozi (ne)izlaska na izbore

Verovatnoća izlaska na izbore onih građana koji kvalitet svog života ocenjuju kao nepodnošljiv ili teško podnošljiv mnogo je manja u odnosu na one koji ga ocenjuju osrednjim ili dobrim (tabela 6).

Ovakvi rezultati mogu se samo donekle objasniti sociodemografskim obeležjima građana koji kvalitet svoga života ocenjuju niskom ocenom. Postavlja se pitanje – gde onda tražiti uzroke?

Jedan od razloga što građani ne izlaze na izbore mogao bi da se nalazi u tome što oni *nedovoljno poznaju politički život zajednice u kojoj žive*. To u njihovim glavama rađa osećaj zbunjenosti koji rezultira pasivnim ponašanjem i stavovima tipa „ma svi su oni isti”. Da bismo proverili ovu hipotezu od ispitanika smo tražili da ocene koliko im je jasno ono što se dešava na političkoj sceni (tabela 7).

Tabela 6 Mnenje o izlasku na izbore i ocene kvaliteta života (u %)

Kako se živi u vašem domaćinstvu?	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Dobro	73	11	4	7	5	100
Srednje	70	16	5	4	5	100
Podnošljivo	63	21	6	5	5	100
Teško podnošljivo	57	21	6	8	8	100
Nepodnošljivo	57	13	7	16	7	100
Ne zna	50	13	12	12	13	100
<i>Prosek</i>	<i>65</i>	<i>18</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>100</i>

Izvor: CeSID, JMS, 8/06.

Tabela 7 Mnenje o izlasku na izbore i ocene ispitanika o transparentnosti politike (u %)

„Da li je Vama jasno šta se sve dešava u oblasti politike?”	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Ništa mi nije jasno	43	20	11	11	15	100
Dosta tog mi nije jasno	48	30	8	6	8	100
Koliko mi je jasno toliko i nije	51	26	6	6	10	100
Uglavnom mi je jasno	63	26	3	4	4	100
Sve mi je jasno	72	11	4	9	4	100
<i>Prosek</i>	<i>52</i>	<i>24</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>10</i>	<i>100</i>

Izvor: CeSID, JMS, novembar 2006.

Tabela 8 Mnenje o izlasku na izbore i osećanje sigurnosti ispitanika (u %)

Osećanje (ne)sigurnosti?	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Veoma nesiguran	54	16	8	13	8	100
Nesiguran	54	26	7	7	7	100
Ni siguran, ni nesiguran	70	17	4	4	5	100
Siguran	71	16	4	4	5	100
Veoma siguran	74	12	4	7	4	100
<i>Prosek</i>	<i>65</i>	<i>18</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>100</i>

Izvor: CeSID, JMS, novembar 2006.

Oni koji kažu da im ništa nije jasno sigurno će ili verovatno izaći samo u 63% slučajeva, dok kod onih kojima je sve jasno taj procenat iznosi oko 83%! Razlog za ovakav nalaz može biti činjenica da nepoznavanje određene pojave može biti uzrok osećanja nesigurnosti, zbunjenosti ili, u blažem obliku, nezainteresovanosti. Kao dokaz ove tvrdnje mogu da posluže podaci dati u *tabeli 8* koji ukazuju na povezanost osećanja nesigurnosti kod ispitanika i mnjenja o izlasku na izbore.

Posebnu pažnju zaslužuje odnos ocene građana o njihovom uticaju na ono što se dešava u oblasti politike i izlaska na izbore, o čemu svedoče podaci u *tabeli 9*.

Tabela 9 Mnenje o izlasku na izbore i samoocene uticaja na dešavanja u politici (u %)

Ocena uticaja	Izlazi na izbore	Verovatno izlazi	Verovatno ne izlazi	Sigurno ne izlazi	Ne zna	Ukupno
Nikakav	48	23	9	10	11	100
Veoma mali	53	29	7	4	7	100
Mali	63	27	2	1	8	100
Osrednji	75	16	0	0	8	100
Veliki	83	17	0	0	0	100
<i>Prosek</i>	<i>52</i>	<i>24</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>10</i>	<i>100</i>

Izvor: CeSID, JMS, 8/06.

Više od 95% građana smatra da je njihov uticaj na ono što se dešava u politici mali, veoma mali ili nikakav! Ovo se svakako može istaći kao jedan od osnovnih razloga za izbornu apstinenciju. Nije, naime, ni logično očekivati da će građani trošiti svoju energiju na informisanje o strankama i izlasku na izbore ako procenjuju da samim činom glasanja ne ostvaruju nikakav uticaj u sferi politike. Činjenica da jednom u četiri godine građani

biraju svoje predstavnike u Narodnu skupštinu njima, očigledno, nije dovoljna da bi smatrali svoj uticaj na dešavanja u politici velikim. No, to nije neka specifičnost niti građana u Srbiji, niti samo zemalja u tranziciji. I u visokorazvijenim zemljama postoji sličan problem. Ono što je, ipak, prednost zapadnih zemalja jeste postojanje drugih kanala uticaja na celokupnu društvenu, pa i političku sferu koji smanjuju negativne posledice izborne apstinencije. Ovde, pre svega, mislimo na osnivanje raznih udruženja građana, među kojima ima i onih čiji je osnovni cilj uticaj na političke odlučioce u periodu između izbora. Takva udruženja, štaviše, legitimno lobiraju za svoje interese kod nadležnih institucija. Ono što može predstavljati problem za društvo u Srbiji jeste veoma mala angažovanost građana u pomenutim „alternativnim“ oblicima uticaja. Naime, gotovo *devet od deset građana nije član nijedne organizacije civilnog društva* (CeSID, JMS, 8/06).

Jedan od modela za objašnjenje izborne participacije jeste model *stranačke identifikacije* (više o tome videti u: Campbell, A., Converse, P., Miller, W., Stowes, D. 1960). Ovaj model kao odlučujući činilac izborne participacije određuje stranačku identifikaciju. Drugim rečima, što je veći procenat stranački identifikovanih birača, to je veći broj građana koji će izaći na izbore, i obratno. Veoma mali broj stranački identifikovanih građana – oko 45% (CeSID, JMS, 6/06) u odnosu na broj onih koji su rekli da će izaći na izbore, govori o tome da ovaj model nije dovoljan za objašnjenje izborne participacije i apstinencije na parlamentarnim izborima u Srbiji.

U predizbornim istraživanjima pokušali smo da utvrdimo i često iznošenu tezu o povezanosti praćenja izbornih kampanja i odluke o izlasku na izbore. Ono što je na prvi pogled primetno jeste da *što su građani pažljivije pratili kampanju, to je veći procenat njih odlučio da izađe na izbore* – Ck 0,44 (BI/07). Ostaje pitanje da li građani prvo odluče da će izaći na izbore, pa im kampanja posluži samo u smislu odabira stranke za koju će glasati ili i kampanja služi kao motivacioni faktor za izlazak na izbore. Istraživaču situaciju dodatno komplikuje činjenica da i sami građani često nisu do kraja svesni uticaja predizborne kampanje na njih, te je ocenjuju kao malo važnu. No bez obzira na to, skloni smo da verujemo da je predizborna kampanja važan faktor uticaja na odluku o (ne)izlasku na izbore. Jedan od dokaza za ovakvu tvrdnju jeste i činjenica da je u mnogim izbornim ciklusima jedan od ključnih faktora male izlaznosti birača na izbore bila upravo „prljava“ kampanja političkih stranaka.

Na kraju ne bi trebalo zaboraviti ni često spominjanu tezu o lošem vremenu na dan izbora kao mogućem razlogu za izbornu apstinenciju. Oko 19% ispitanika odgovorilo je da loše vreme može uticati na njih da ne izađu na izbore, što svakako nije mali broj (CeSID, JMS, 6/06). Ipak, trebalo bi reći da uticaj lošeg vremena na odluku građana o izlasku na izbore slabi ili jača u odnosu na neke druge, važnije faktore, kao što je, na primer, percepcija važnosti izbora.

Zaključak

Na početku ovog rada ukazali smo na to da je, imajući u vidu realan broj birača u Srbiji, izlaznost na izbore 21. januara 2007. bila dosta visoka. Ovako visoka izlaznost kontradiktorna je u odnosu na generalan negativan stav građana o politici, a naročito o političarima. Mogući ključ za razumevanje ove, pomalo paradoksalne, situacije predstavlja činjenica da većina građana, ipak, ima nadu da će sutra biti bolje. Tako 56 % građana ima veru da će uskoro biti bolje ili u tom smislu gaji nadu i optimizam ili ističe spremnost za učešće u promenama (CeSID, JMS, 6/06).⁵

Deo rada koji se bavio sociodemografskim karakteristikama izbornih apstinencija pokazao je da ne postoje značajna odstupanja (sem u slučaju starosti ispitanika) apstinencija u Srbiji od nekih već davno utvrđenih teorijskih pravilnosti. Tako su visokoobrazovani glasali češće od manje obrazovanih, muškarci češće od žena, a oni koji bolje žive češće od onih koji ocenjuju da žive teško ili veoma teško. Kada se, međutim, u obzir uzmu i nalazi o poznavanju politike, uticaju koji građani imaju na politička zbivanja u državi, kao i o velikom nezadovoljstvu zbog neispunjenih obećanja, dobijaju se veoma zabrinjavajući podaci. Oni bi mogli da posluže kao upozorenje da dosadašnje pozivanje građana da izađu na izbore jer su oni „od istorijske važnosti“ za „nacionalni interes Srbije“ ima svoj vek trajanja. Ako ovakve argumente ne zameni poboljšanje životnog standarda građana, bolje edukovanje mladih o demokratskim vrednostima, jasnije profilisanje stranaka i utemeljenje u konkretnim socijalnim slojevima, kao i odgovornije ponašanje političkih elita, ne treba da iznenadi pojava visoke apstinencije na nekim budućim, isto tako važnim, izborima.

5 S druge strane, 31% građana kao svoje dominantno raspoloženje ističe: nemoć i beznačajnost, bes i gnev, a 13% je ravnodušno ili je izjavilo da ne zna da odgovori na pitanje.

LITERATURA

- Goati, Vladimir. 2001. *Izbori u Srbiji od 1990. do 1998. Volja građana ili izborna manipulacija*. Beograd: CeSID.
- Campbell, A., Converse, P., Miller, W., Stowes, D. 1960. *The American Voter*, Chicago: The University of Chicago Press, John Wiley&Sons.
- Lipset, Sejmor Martin. 1969. *Politički čovek*. Beograd: Rad.
- Mihailović, Srećko (ur.). 2000. *Javno mnjenje Srbije: između razočarenja i nade*. Beograd: Centar za proučavanje alternativa, UGS „Nezavisnost“ i Udruženje za unapređivanje empirijskih istraživanja.
- Milošević-Đorđević, Jasna. 2005. „Činioci izborne apstinencije u Srbiji“. Zbornik *Političke stranke u Srbiji – struktura i funkcionisanje*. Beograd: Fridrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, str. 137–157.
- Mojsilović, Miloš. 2007. „Mnjenje građana o izborima“ (tekst u pripremi).
- Vasović, Mirjana. 2000. „Karakteristike grupnih identiteta i odnos prema društvenim promenama“. U: Mihailović, Srećko (ur.). *Javno mnjenje Srbije: između razočarenja i nade*. Beograd: Centar za proučavanje alternativa, UGS „Nezavisnost“ i Udruženje za unapređivanje empirijskih istraživanja.

Zapažanja o radu Republičke izborne komisije

Rešenjem Republičke izborne komisije, donetim na 99. sednici 26. novembra 2006, predstavnici CeSID-a dobili su ovlašćenja za posmatranje rada RIK-a. Od tog dana, posmatrači CeSID-a prisustvovali su sednicama ovog organa i pratili njegov rad. U postupku izbora narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Republike Srbije RIK je doneo odluke koje navodimo u daljem tekstu.

Utvrđivanje kandidatskih lista

Redni broj	Proglašene liste
1.	Demokratska stranka – Boris Tadić
2.	G17 PLUS – Mlađan Dinkić
3.	Liberalno demokratska partija – Građanski savez Srbije – Socijaldemokratska unija – Liga socijaldemokrata Vojvodine – Čedomir Jovanović
4.	Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj
5.	Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica
6.	Pokret snaga Srbije – Bogoljub Karić
7.	Srpski pokret obnove – Vuk Drašković
8.	Savez vojvođanskih Mađara – Jožef Kasa
9.	Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) – dr Jovan Krkobabić i Socijaldemokratska partija (SDP) – dr Nebojša Čović
10.	Koalicija Lista za Sandžak – dr Sulejman Ugljanin
11.	Socijalistička partija Srbije
12.	Branko Pavlović – „Zato što mora bolje“
13.	Koalicija „Vojvođanske partije“ – mr Igor Kurjački
14.	Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić
15.	Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić
16.	Demokratska zajednica Srbije – dr Obren Joksimović
17.	Koalicija Albanaca Preševske doline
18.	Socijaldemokratija – Nenad Vukasović
19.	Koalicija Mađarska sloga – Andraš Agošton – dr Pal Šandor
20.	Romska partija – Srđan Šajn

Izborne liste Koalicije „Radnici i seljaci – Ustani Srbijo” (koju čine koalicija političke organizacije Radnički otpor i Grupe građana „Ustani Srbijo”) kao i političke organizacije „Volja naroda” nisu proglašene, jer u zakonom predviđenom roku nisu ispravile nepravilnosti uočene prilikom predaje lista.

Sve proglašene izborne liste imale su pravo da delegiraju jednog člana i jednog zamenika u prošireni sastav RIK-a i biračkih odbora.

Jedinstveni birački spisak

Zakonom o izboru narodnih poslanika predviđeno je da je birački spisak u Republici Srbiji jedinstven i stalan, da predstavlja javnu ispravu i da se vodi po službenoj dužnosti. U Zakonu još stoji da se birački spisak kompjuterski vodi po opštinama kao deo jedinstvenog povezanog sistema. Međutim, do sada još nije izvršeno uspostavljanje takvog jedinstvenog, centralnog biračkog spiska, iako je Zakon donet još 2000. Rezultat nepostojanja jedinstvene baze podataka bio je da birači koji su se nalazili na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vežbi, birači iz inostranstva i birači koji su na odsluženju zatvorske kazne nisu mogli biti brisani iz spiska u korist njihovih redovnih biračkih mesta (za ova lica pravljani su posebni izvodi iz biračkog spiska). Ipak, smernicama Republičke izborne komisije obezbeđeno je da ovi dvostruki upisi ne budu uključeni u ukupan broj birača.

Određivanje biračkih mesta

Na 114. sednici Republičke izborne komisije, održanoj 29. decembra 2006, usvojeno je Rešenje o određivanju 8.531 biračkog mesta za glasanje na izborima za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije.

Utvrdjivanje broja birača

Republička izborna komisija je na 121. sednici, održanoj 8. januara 2007, objavila da pravo glasa ima 6.652.105 birača, da će pravo glasa u inostranstvu moći da ostvari 31.370 birača a da će u zavodima za izvršenje zavodskih sankcija pravo glasa moći da ostvare 7.082 birača. S obzirom da je rok za upis birača na osnovu odluke nadležnog suda bio 18. januar, Republička izborna komisija je na 128. sednici, održanoj 19. januara 2007,

donela Odluku kojom je utvrđeno da je konačni broj birača u Republici Srbiji 6.653.851, što predstavlja povećanje od 14.466 u odnosu na broj upisanih za referendum koji je održan u oktobru 2006.

Prigovori i žalbe

Prigovore koje su podnosile političke stranke, izborne liste i građani možemo razvrstati u tri kategorije: prigovori koji se odnose na predizborne aktivnosti Republičke izborne komisije; prigovori koji se odnose na nepravilnosti na biračkim mestima; prigovori koji se odnose na postizborne aktivnosti Republičke izborne komisije.

O prigovorima koji su upućeni Republičkoj izbornoj komisiji, sekretar, odnosno zamenik sekretara pripremiće za potrebe Komisije, najkasnije u roku od 24 časa, stručno mišljenje o načinu rešavanja prigovora i, na osnovu tog mišljenja, sačinije nacrt rešenja ili odluke. Stručno mišljenje obuhvata sadržinu prigovora, činjenično stanje, izlaganje odredaba na osnovu kojih se prigovor rešava i predlog kako ga treba rešiti. Rešenje po prigovoru Republička izborna komisija donosi u roku od 48 časova od časa prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora i svim podnosiocima izbornih lista, na adresu označenu u izbornoj listi. Kad je protiv rešenja Komisije podneta žalba, Republička izborna komisija dostavlja žalbu, zajedno s osporenim rešenjem i svim potrebnim spisima, Vrhovnom sudu Srbije, u roku od 24 časa od prijema žalbe.

Prigovori koji se odnose na predizborne aktivnosti Republičke izborne komisije

- Republička izborna komisija je na 108. sednici, 13. decembra 2006, odlučivala i donela Rešenje po prigovoru podnosioca Izborne liste broj 3 Liberalno demokratska partija – Građanski savez Srbije – Socijaldemokratska unija – Liga socijaldemokrata Vojvodine – Čedomir Jovanović, od 6. decembra 2006. Republička izborna komisija razmotrila je prigovor nakon što je Vrhovni sud uvažio žalbu podnosioca ove izborne liste i poništio Rešenje Republičke izborne komisije od 7. decembra 2006. Rešavajući u ponovnom postupku Komisija je donela Rešenje kojim se prigovor odbija kao neosnovan. Naime, iako je bilo neosporno da postoji problem na koji ukazuje podnosilac prigovora, a koji se sastoji u propuštanju nadležnih organa, ustanova i drugih subjekata da zaključe

sporazum iz člana 51. Zakona o izboru narodnih poslanika, odnosno obrazuju nadzorni odbor iz čl. 99. i 100. tog zakona, nije postojao nikakav pravni osnov za ono što je zahtevao podnosilac prigovora, odnosno da Republička izborna komisija uputi javni poziv nadležnim organima, ustanovama i drugim subjektima da bez odlaganja izvrše navedene zakonske obaveze pa, ukoliko to ne učine, da Republička izborna komisija sama utvrdi broj i trajanje emisija za ravnopravno predstavljanje podnosilaca izbornih lista. Štaviše, da je Republička izborna komisija postupila po zahtevu podnosioca prigovora i sama utvrdila broj i trajanje emisija za ravnopravno predstavljanje podnosilaca izbornih lista, uvažavanje tog zahteva predstavljalo bi akt protivpravne samovolje, budući da zakon nije predvideo mogućnost takvog oblika supstitucije, a utoliko pre što je supstitucija nadležnosti izričito zabranjena odredbom člana 19. stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku. Podnosilac prigovora je i na ovo rešenje uložio žalbu Vrhovnom sudu Srbije koji je na sednici veća održanoj 15. decembra 2006. doneo presudu da se žalba odbija. Vrhovni sud Srbije je u obrazloženju presude rekao da je Republička izborna komisija pravilno postupila kada je u ponovnom postupku odlučivanja, u izvršenju presude od 11. decembra 2006. odbila predlog žaliooca, dajući za svoju odluku pravilne i na zakonu zasnovane razloge koje je prihvatio i ovaj sud.

- Srpska radikalna stranka podnela je niz prigovora na rešenja o proglašenju izbornih lista stranaka nacionalnih manjina. U prigovorima stoji da je Republička izborna komisija donošenjem osporenih rešenja postupila protivno odredbama Zakona o izboru narodnih poslanika. Naime, prema članu 43. stav 1. Zakona o izboru narodnih poslanika, da bi Republička izborna komisija mogla da proglasi izbornu listu potrebno je da tu listu sudski overenim potpisima podrži najmanje 10.000 birača. Doduše, i sam podnosilac prigovora kaže da u članu 23. stav 1. tačka 8. Uputstva za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika, a koje je Republička izborna komisija donela na sednici 15. novembra 2006, stoji da se Republičkoj izornoj komisiji uz izbornu listu, između ostalog, obavezno prilaže i: „Najmanje 10.000 sudski overenih izjava birača koji podržavaju izbornu listu, složenih po azbučnom redu prezimena birača, odnosno najmanje 3.000 sudski overenih izjava birača ako izbornu listu podnosi politička stranka nacionalne manjine ili koalicija političkih stranaka nacionalnih manjina, na obrascu NP-8.” Međutim, kako navodi podnosilac prigovora, citirana odredba Uputstva u direktnoj je suprotnosti sa Zakonom o izboru narodnih poslanika. Nijedna odredba u Zakonu

o izboru narodnih poslanika, niti u nekom drugom zakonu, ne predviđa da je za utvrđivanje izborne liste stranaka nacionalnih manjina dovoljno da ta lista bude podržana od strane 3.000 birača. Podnosilac prigovora zauzeo je stav da je Republička izborna komisija dužna da se stara o zakonitom sprovođenju izbora i da u situaciji kada postoji nesklad između zakona i uputstva koje je donela Republička izborna komisija, prednost mora dati zakonu, a u skladu s principom zakonitosti i hijerarhije domaćih opštih pravnih akata koji je izražen u članu 195. stav 1. Ustava Republike Srbije. Na osnovu svega iznetog, Srpska radikalna stranka tražila je da Republička izborna komisija ukine rešenje o proglašenju lista stranaka i koalicija nacionalnih manjina koje su uz kandidaturu podnele manje od 10.000 sudskih overenih potpisa. Prigovore sa sličnom sadržinom podneli su još i Tomislav Nikolić iz Novog Beograda i Ivan Isakov iz Zrenjanina. Republička izborna komisija odbila je sve prigovore kao neosnovane. U obrazloženju je napisano kako je u Zakonu o izboru narodnih poslanika samo jednom opštom odredbom u članu 43. stav 1. predviđeno da je izborna lista potvrđena kad je svojim potpisima podrži najmanje 10.000 birača, ali nije propisan broj potpisa birača neophodan za utvrđivanje izborne liste nacionalne manjine. Republička izborna komisija ocenila je da bi broj od 10.000 potpisa birača, u smislu međunarodnih standarda ljudskih i manjinskih prava, predstavljao prepreku za efektivno ostvarivanje Ustavom zajamčenih manjinskih prava da budu birani u Narodnu skupštinu i da učestvuju u upravljanju javnim poslovima. Zbog toga je Republička izborna komisija tu pravnu prazninu popunila tako što je odredbom člana 23. stav 1. tačka 8. Uputstva za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika predvidela da je za izbornu listu nacionalne manjine neophodno 3.000 potpisa birača, što omogućava efektivno ostvarivanje zajamčenih prava.

- Podnet je veći broj prigovora u vezi sa sastavom radnih grupa i biračkih odbora. Prigovore su podneli Opštinski odbor Srpske radikalne stranke u Prokuplju, Opštinski odbori stranaka G17 PLUS, Demokratske stranke Srbije i Socijalističke partije Srbije u Lebanu, Opštinski odbor Socijalističke partije u Prokuplju, Opštinski odbor Demokratske stranke u Lipljanu. Sve prigovore Republička izborna komisija odbila je kao podnete od neovlašćenih lica. Naime, članom 95. stav 1. Zakona o izboru narodnih poslanika predviđeno je da svaki birač, kandidat i podnosilac izborne liste ima pravo da podnese prigovor Republičkoj izbornoj komisiji zbog povrede prava u toku izbora ili nepravilnosti u postupku predlaganja, odnosno izbora. Budući da su navedene prigovore podneli građani

u ime opštinskih odbora svojih stranaka i svoj potpis overili pečatom opštinskog odbora svoje stranke, Republička izborna komisija zaključila je da su prigovori podneti u ime podnosilaca izbornih lista. Međutim, svaka stranka je Republičkoj izbornoj komisiji dostavila imena lica koja su ovlašćena da u ime podnosilaca izborne liste preduzimaju sve radnje u postupku sprovođenja izbora, pa i da podnose prigovore u njihovo ime. Pošto potpisnici prigovora nisu lica koja su poznata kao ovlašćena lica pomenutih podnosilaca izbornih lista, a Republička izborna komisija nema podatak o tome da bi bilo ko drugi bio ovlašćen da podnosi prigovore u izbornom postupku, pa ni njihovi opštinski odbori, odnosno njihovi predstavnici, doneta su rešenja da se prigovori odbace kao podneti od neovlašćenih lica.

- Izborna lista „Radnici i seljaci – Ustani Srbijo” uložila je prigovor na rešenje Republičke izborne komisije kojim se odbija proglašenje izborne liste. Naime, Republička izborna komisija je na sednici koja je održana 6. januara 2007. donela Zaključak da izborna lista, u roku od 48 sati, dostavi još najmanje 4.642 sudski overene izjave birača na propisanom obrascu NP-8 koji svojim potpisima podržavaju Izbornu listu kandidata za narodne poslanike u Narodnoj skupštini kako bi se obezbedilo potrebnih 10.000 potpisa. Međutim, kako navodi podnosilac prigovora, oni nisu bili u mogućnosti da pribave nedostajući broj potpisa, ni tehnički ni fizički, jer su 6. i 7. januar bili neradni dani, a uz to i „najveći i najradosniji hrišćanski praznici Badnji dan i Božić”. Vanredno sudsko overavanje izjava birača bilo je moguće jedino u Kragujevcu, dok u drugim mestima overivače nije bilo moguće obezbediti. Republička izborna komisija, na sednici održanoj 10. januara 2007, rešavajući po prigovoru podnosioca izborne liste „Radnici i seljaci – Ustani Srbijo” donela je rešenje kojim se prigovor odbija kao neosnovan iz sledećih razloga: članom 91. stav 1. ZUP-a predviđeno je da početak i tok rokova ne sprečavaju nedelje i dani državnih praznika, a stavom 2. pomenutog člana da ako poslednji dan roka pada u nedelju ili dan državnog praznika ili u neki drugi dan kad organ pred kojim treba preduzeti radnju ne radi, rok ističe istekom prvog narednog radnog dana. Prema tome, imajući u vidu da je pomenuti zaključak dostavljen podnosiocu Izborne liste u subotu, 6. januara u 16.30 časova, to je rok od 48 časova za postupanje po Zaključku istekao u radni dan, odnosno ponedeljak, 8. januara u 16.30. Osim toga, kako se navodi u obrazloženju, podnosilac Izborne liste nije tek iz Zaključka Republičke izborne komisije od 6. januara saznao da je obavezan uslov za podnošenje Izborne liste 10.000 sudskih overenih izjava birača da podržavaju Izbornu

listu, jer je taj uslov propisan članom 43. stav 1. Zakona o izboru narodnih poslanika koji je na pravnoj snazi od 2000. Jedini izuzetak od ovog pravila predviđen je u članu 23. stav 1. Uputstva za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika. Prema tom članu, strankama ili koalicijama stranaka nacionalnih manjina omogućeno je da izborne liste predaju s najmanje 3.000 sudski overenih izjava birača, a kako kod podnosioca Izborne liste „Radnici i seljaci – Ustani Srbijo”, koju čine koalicija Političke organizacije Radnički otpor i Grupa građana Ustani Srbijo nijedan član nema položaj stranke nacionalne manjine, na nju se ne može primeniti pomenuti član Uputstva za sprovođenje zakona o izboru narodnih poslanika.

- Na 125. sednici Republičke izborne komisije koja je održana 13. januara 2007. razmotreno je i odbijeno nekoliko prigovora koje je podnela Srpska radikalna stranka na rešenja Republičke izborne komisije o obrazovanju biračkih odbora u stalnom sastavu u opštinama Bač, Titel i Lebane, kao i prigovor Socijalističke partije Srbije na obrazovanje biračkog odbora u opštini Lebane. Na ovoj sednici razmotren je prigovor Srpske radikalne stranke i prigovor Tomislava Nikolića iz Novog Beograda na Rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste koje je Republička izborna komisija donela na sednici održanoj 10. januara 2007. U prigovorima se ističe da je Republička izborna komisija napadnutim rešenjem utvrdila Zbirnu izbornu listu koja sadrži 20 izbornih lista, među kojima se nalaze i one koje ne ispunjavaju materijalni uslov da budu proglašene, to jest nemaju najmanje 10.000 potpisa birača, a to su izborne liste br. 14, 17, 19 i 20. Podnosioci prigovora predložili su da Republička izborna komisija usvoji prigovor i ukine Rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste od 10. januara 2007. i donese novo rešenje kojim će se sa Zbirne izborne liste izostaviti izborne liste 14, 17, 19 i 20. Republička izborna komisija našla je da je prigovor blagovremen i izjavljen od strane ovlašćenog podnosioca, ali da nije dopušten, pa ga iz tog razloga treba odbaciti. Naime, napadnuto rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste doneto je na osnovu prethodno donetih rešenja o proglašenju svake od 20 podnetih pojedinačnih lista, uključujući i četiri izborne liste koje podnosilac prigovora osporava. Prilikom proglašavanja svake od četiri osporene izborne liste podnosioci prigovora već su vodili postupak zaštite izbornog prava koji je pravnosnažno okončan. Zbog toga bi osporavanje Zbirne izborne liste iz razloga koji su već isticani u pravnosnažno okončanim postupcima vođenim prilikom proglašavanja pojedinih izbornih lista predstavljalo ponavljanje postupka koje nije dopušteno u izbornom postupku, s obzirom na njegovu hitnost i pravnu prirodu.

- Republička izborna komisija, na 126. sednici održanoj 15. januara 2007, odbila je kao neblagovremen prigovor podnosioca izborne liste „Radnici i seljaci – Ustani Srbijo” na rešenje Republičke izborne komisije o utvrđivanju Zbirne izborne liste za izbore za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije raspisane za 21. januar 2007. Prigovor je odbačen kao neblagovremen, jer nije podnet u propisanom roku od 24 časa. Zbirna lista proglašena je 10. januara, a prigovor je podnet 15. januara.

Prigovori koji se odnose na nepravilnosti na biračkim mestima

Republička izborna komisija je na 130. sednici, koja je održana 22. i 23. januara 2007, razmatrala prigovore koje su podneli građani, izborne liste i stranke. Republičkoj izbornoj komisiji dostavljeno je oko 70 prigovora na regularnost izbora na pojedinim biračkim mestima. Komisija je razmotrila i odbacila većinu prispelih prigovora. Navodimo usvojene prigovore.

- Stevica Deđanski iz Vršca podneo je prigovor na nepravilnosti na dva biračka mesta u opštini Vršac (biračka mesta br. 39 i 52). Budući da je primedba u zapisniku o radu biračkog odbora na jednom od dva sporna biračka mesta (biračko mesto 39) faktički potvrđivala postojanje nepravilnosti na koje se ukazuje prigovorom, ukazano je da se na osnovu navoda iz prigovora može zaključiti da postoje dokazi kojima bi se moglo doći do materijalne istine o događajima na ovom biračkom mestu. Republička izborna komisija usvojila je većinom glasova prigovor Stevice Deđanskog u delu koji se odnosi na nepravilnosti na biračkom mestu broj 39 u opštini Vršac, a odbila kao neosnovan njegov prigovor u delu koji se odnosi na nepravilnosti na biračkom mestu broj 52 u opštini Vršac.

- Momir Stanković i Vesna Ristić iz Knjaževca, odnosno Brankica Vasiljević i Dušica Grković takođe iz Knjaževca podneli su prigovor na nepravilnosti na biračkom mestu broj 6 u opštini Knjaževac. Pošto je priroda nepravilnosti bila takva da bi glasanje na predmetnom biračkom mestu trebalo da bude poništeno, odnosno ponovljeno, a birački odbor raspušten u skladu s imperativnim normama Zakona o izboru narodnih poslanika, Republička izborna komisija usvojila je prigovore koje su na nepravilnosti na biračkom mestu 6 u opštini Knjaževac podnela navedena lica.

- Povodom prigovora Ljubomira Krgovića na nepravilnosti na biračkim mestima 7 i 17 u opštini Lipljan, Milinko Bajčeta, koordinator Republičke izborne komisije za Kosovskomitrovački okrug, istakao je da su navodi iz prigovora tačni i da isto lice jeste upisano dva puta u izvod iz

biračkog spiska i da jeste dva puta glasalo, pa je predložio da se prigovor usvoji. Republička izborna komisija usvojila je većinom glasova prigovore Ljubomira Krgovića na nepravilnosti na biračkim mestima 7 i 17 u opštini Lipljan.

- Republička izborna komisija zaključila je većinom glasova da se usvaja prigovor podnosioca Izborne liste Pokret Snaga Srbije – Bogoljub Karić na nepravilnosti u sastavu biračkog odbora na biračkom mestu 22 u opštini Šabac.

- Republička izborna komisija većinom glasova zaključila je da se usvaja prigovor Kajari Ilone iz Sente na nepravilnosti u sastavu biračkog odbora na biračkom mestu 15 u opštini Senta.

Prigovori koji se odnose na postizborne aktivnosti Republičke izborne komisije

- Na 133. sednici Republičke izborne komisije koja je održana 25. januara 2007. razmatran je prigovor podnosioca Izborne liste Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica na Rešenje Republičke izborne komisije o poništavanju izbora na određenim biračkim mestima za izbor narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Republike Srbije. U toku diskusije izneto je tumačenje da iz odredaba Zakona o izboru narodnih poslanika ne proizlazi ovlašćenje Republičkoj izbornoj komisiji da se po službenoj dužnosti stara o zakonitosti izbornog procesa i da bez prigovora ovlašćenog podnosioca poništava glasanje na pojedinim biračkim mestima. U skladu s tim, izneto je mišljenje da je Republička izborna komisija donošenjem osporenog rešenja prekršila Zakon o izboru narodnih poslanika u tom smislu što je neovlašćeno poništila glasanje na osam biračkih mesta iako na tok i rezultate glasanja, odnosno rad biračkih odbora na tim mestima nije podnet nijedan prigovor, čak ni od strane samih članova biračkih odbora. S druge strane, istaknuto je da je članom 34. Zakona o izboru narodnih poslanika kao prva nadležnost Komisije navedeno staranje o zakonitom sprovođenju izbora, što predstavlja opšti interes, a ne pojedinačni, niti interes određene grupacije. Ponovljeno je da se prigovor zahteva samo u slučaju relativno bitnih povreda, a da u slučaju apsolutno bitnih povreda, zbog znatno veće društvene opasnosti, Komisija mora da deluje po službenoj dužnosti, jer bi, u suprotnom, bilo povređeno načelo zakonitosti. Nakon diskusije, Republička izborna komisija zaključila je većinom glasova da se usvoji prigovor podnosioca Izborne liste Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica.

• Srpska radikalna stranka podnela je prigovor na Izveštaj o rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije koje je Republička izborna komisija donela 25. januara 2007. Prigovor na Izveštaj o rezultatima izbora podnela je i Koalicija Mađarska sloga – Andraš Agošton – dr Pal Šandor. Na 135. sednici, održanoj 28. januara 2007, Komisija, većinom glasova, nije usvojila podnete prigovore. Podnosioci prigovora uložili su žalbu Vrhovnom sudu Srbije na rešenja Republičke izborne komisije doneta 28. januara 2007. U žalbi se, između ostalog, navodi da su na parlamentarnim izborima održanim 21. januara 2007. građani Srbije glasali na 8.539 biračkih mesta, ali je sporan Izveštaj sačinjen na osnovu rezultata sa 8.525 biračkih mesta, što iznosi 99,84% od ukupnog broja biračkih mesta. Republička izborna komisija prilikom utvrđivanja rezultata izbora nije uzela u obzir 6 biračkih mesta na kojima je po prigovorima glasanje poništeno, ali glasanje nije ponovljeno, iako je to moralo biti učinjeno najkasnije u roku od 7 dana od poništenja izbora na određenom biračkom mestu. Navedeno je takođe da rezultati izbora nisu utvrđeni ni za osam biračkih mesta zbog, kako stoji u zapisniku o radu Republičke izborne komisije, „tehničkih manjkavosti utvrđenih na dokumentaciji”. Osim toga, pri utvrđivanju rezultata nije uzet u obzir ni neregularno sastavljen zapisnik o radu biračkog odbora na biračkom mestu broj 2 u opštini Obilić. Na nejavnoj sednici veća održanoj 31. januara 2007. Vrhovni sud Srbije doneo je presudu da se žalbe Srpske radikalne stranke i Koalicije Mađarska sloga – Andraš Agošton – dr Pal Šandor uvažavaju i poništeno je Rešenje Republičke izborne komisije od 28. januara 2007. Republička izborna komisija, na sednici održanoj 1. februara 2007, rešavajući u ponovnom postupku po prigovorima Srpske radikalne stranke i Koalicije Mađarska sloga – Andraš Agošton – dr Pal Šandor, donela je rešenje kojim se prigovor delimično usvaja. Postupajući po nalogu Vrhovnog suda Srbije, Republička izborna komisija donela je rešenje kojim se stavlja van snage Izveštaj o rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održanim 21. januara 2007. i određuje da se ponovi glasanje, raspuste birački odbori i imenuju novi birački odbori na šest biračkih mesta na kojima je Republička izborna komisija poništila glasanje pojedinačnim rešenjima donetim po prigovorima, i to: na biračkom mestu broj 39 u opštini Vršac, na biračkom mestu broj 22 u opštini Šabac, na biračkom mestu broj 15 u opštini Senta, na biračkom mestu broj 6 u opštini Knjaževac i na biračkim mestima broj 7 i 17 u opštini Lipljan. U ostalom delu prigovor je odbijen kao neosnovan. Na istoj sednici doneto je rešenje da će ponovno glasanje biti održano u četvrtak, 8 februara 2007.

ZORAN LUČIĆ
CeSID, Beograd

Pogled na izborne rezultate

Parlamentarni izbori, januar 2007.

Na prvi pogled reklo bi se da su januarski izbori 2007. pokazali da je u Srbiji, u odnosu na izbore iz 2003, došlo do bitnih promena u biračkom telu Srbije. Srpska radikalna stranka osvojila je 160.000 glasova više, Demokratska stranka je gotovo udvostručila broj osvojenih glasova, Koalicija Liberalno demokratske partije pojavila se prvi put samostalno na izborima i uspela da premaši izborni prag, Demokratska stranka Srbije je u koaliciji sa Novom Srbijom osvojila onoliko glasova koliko je osvojila samostalno 2003, G17 PLUS je gotovo prepolovio broj osvojenih glasova, Srpski pokret obnove nije uspeo da premaši izborni prag, itd. Ipak, ponešto se u ponašanju biračkog tela Srbije nije menjalo. Cilj ovog članka je da se utvrdi šta je u izbornim rezultatima 2007. ostalo manje-više nepromenjeno u odnosu na rezultate izbora iz 2003.

Ključne reči: izbori u Srbiji, političke stranke, koalicije, migracije biračkog tela, birački spiskovi, odziv, osvojeni glasovi, mandati.

Birački spiskovi

Na parlamentarnim izborima održanim 21. januara 2007. u biračke spiskove bio je upisan 6.653.851 birač, što je za 142.401 više nego na prethodnim parlamentarnim izborima održanim 28. decembra 2003, kada je ukupan broj birača s pravom glasa u Republici Srbiji bio 6.511.450.

Sudeći prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, broj birača koji su u poslednje tri godine upisani u matične knjige umrlih bio je za 20.000 veći od priliva birača u biračke spiskove u istom periodu. Preciznije, ukupan broj rođenih 1986–1988. koji su stekli pravo glasa između izbora u prethodne tri godine bio je malo veći od 295.000, a tokom 2004–2006. umrlo je oko 315.000 osoba s pravom glasa u Srbiji. Uvećanje biračkog spiska za preko 140.000 birača na izborima u januaru 2007. manjim delom posledica je lošeg vođenja biračkih spiskova koji,

po svemu sudeći, nisu redovno bili ažurirani podacima iz matičnih knjiga umrlih, a većim delom ubrzanog sticanja državljanstva nekadašnjih izbeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Na nekim biračkim mestima broj upisanih u biračke spiskove je uvećan, a na nekima umanjen. Na onim mestima na kojima je uvećan (takvih biračkih mesta bilo je 4.205), uvećan je za 270.056 birača, a na onim mestima na kojima je umanjen (takvih biračkih mesta je 4.227), umanjeње je za 143.409 birača. Treba imati na umu i to da je promena broja upisanih u biračke spiskove posledica ne samo prirodnih demografskih promena i sticanja državljanstva već i migracija stanovništva, tako da je prirodno očekivati da je ona proporcionalno najveća u Beogradu.

Zaista, u Beogradu je odnos broja birača na biračkim mestima na kojima je njihov broj povećan prema broju birača na mestima na kojima je umanjen 85.870 : 26.993, u centralnoj Srbiji bez Beograda odnos je 96.564 : 82.193, u Vojvodini on je 75.688 : 21.975, a na Kosovu 11.934 : 12.248. Odnosi u Beogradu i Vojvodini najveći su i ne mogu biti posledica prirodnih demografskih promena, već pre svega doseljavanja stanovništva iz ratom pogođenih krajeva koje je sa državljanstvom Srbije steklo i pravo glasa.

Treba znati da je glasanje na prethodnim izborima bilo organizovano i u našim diplomatskim predstavništvima u inostranstvu, na ukupno 57 biračkih mesta, gde su u biračke spiskove bila upisana 31.334 birača. Ovi birači su se prijavljivali diplomatskim predstavništvima da bi van svog poslednjeg prebivališta u Srbiji bili upisani u biračke spiskove. Njihova imena nisu bila brisana iz biračkih spiskova u zemlji, tako da je bar 31.000 birača ovom prilikom bila dvostruko upisana.

Međutim, budući da je izbornim zakonom predviđeno da se na svim izborima u Srbiji koriste sprej i čitač, te je zbog toga onemogućeno višestruko glasanje, i da nije potrebno preći bilo kakav prag odziva da bi izbori bili uspešni kao što je to bilo ranije na predsedničkim izborima – ovaj podatak o neažurnosti biračkih spiskova nije od značaja za ishod izbora.

Odziv

Prema zvaničnim rezultatima koje je objavila Republička izborna komisija, na izborima 21. januara ove godine glasala su 4.028.492 birača. Imajući u vidu da je na prethodnim parlamentarnim izborima, sudeći prema zvaničnim izbornim rezultatima, glasao 3.825.471 birač, možemo da primetimo da je odziv na poslednjim izborima bio veći za preko 200.000 birača. Dakle, u odnosu na izbore iz decembra 2003. bio je veći za oko 5%.

Treba imati na umu da je odziv na nekim biračkim mestima uvećan, a na nekima umanjen. Na onim mestima na kojima je uvećan (takvih biračkih mesta bilo je 5.647), uvećan je za oko 280.000 birača, a na onima na kojima je smanjen (takvih biračkih mesta je 2.704), smanjenje je za oko 80.000 birača, tako da se može zaključiti da je broj birača koji su glasali 2007, a nisu 2003, bar 280.000, a da je u međuvremenu njih bar 80.000 otišlo u apstinenciju. Razume se, treba uzeti u obzir da postoji deo biračkog tela koji je promenio prebivalište između izbora, pa stoga ti birači nisu glasali na istom biračkom mestu. Međutim, procenat takvih birača u Srbiji je relativno mali, a u proceni da je bar 280.000 birača pristiglo iz apstinencije nismo uzeli u obzir promene u izbornom ponašanju biračkog tela unutar biračkih mesta, tako da je sasvim prihvatljivo ostati pri prethodnoj proceni.

U Vojvodini odziv je uvećan na 1.364 biračka mesta, a smanjen je samo na 392. U Beogradu taj odnos je 751 : 366, a u centralnoj Srbiji 3.402 : 1.880. Ukupno uvećanje odziva u Vojvodini je oko 6,5%. Ono je u ovoj pokrajini proporcionalno najveće i iznosi oko 65.000 birača. U centralnoj Srbiji bez Beograda odziv u odnosu na 2003. povećan je za oko 4% ili 80.000 birača, a u Beogradu je povećanje malo veće od 5% ili oko 45.000 birača.

Ko je imao najviše koristi od uvećanja odziva?

Budući da je priliv „novih birača“ koji dolaze iz apstinencije s parlamentarnih izbora održanih u decembru 2003, na januarskim parlamentarnim izborima bio bar 280.000, postavlja se pitanje kojoj stranci su se privoleli oni birači koji su glasali na poslednjim izborima, a nisu glasali na prethodnim. Razume se, svaka stranka imala je birače iz ove skupine, neka manje, neka više.

Međutim, budući da su dve bliske stranke – Srpska radikalna stranka i Socijalistička partija Srbije – u zbiru osvojile 2007. približno jednak broj glasova kao i 2003. (malo manje od 1,4 miliona), a da su Demokratska stranka, Koalicija Demokratske stranke Srbije i Nove Srbije, G17 PLUS, Srpski pokret obnove i Koalicija Liberalno demokratske partije, Građanskog saveza Srbije, Socijaldemokratske unije i Lige socijaldemokrata Vovodine 2007. osvojile u zbiru oko 300.000 glasova više nego Demokratska stranka Srbije, Demokratska stranka, G17 PLUS i Srpski pokret obnove u koaliciji sa Novom Srbijom 2003, prirodno je očekivati da se većina novopridošlih glasača opredelila za neku od stranaka iz prodemokratskog bloka.

Migracija glasova iz apstinencije prema pojedinim strankama

Treba imati na umu da su smanjenja i povećanja broja glasalih za pojedine stranke (ili kandidate) na raznim izborima delom posledica migracije između apstinenata i date stranke, a delom direktna migracija između stranaka. Razumno je pretpostaviti da je veći deo promena posledica migracija kroz apstinate, a manji deo direktna migracija, ali analizom izbornih rezultata na bilo kom nivou osim na nivou pojedinog glasača (što je, razume se, neizvodljivo) nemoguće je sasvim tačno odrediti tip i obim migracije bez dodatnih pretpostavki. Međutim, analiza izbornih rezultata po biračkim mestima može dati jasniju sliku migracija unutar biračkog tela budući da se „spuštanjem” s nivoa Republike gde je u biračke spiskove upisano oko 6,6 miliona birača, na nivo biračkog mesta gde je u biračke spiskove upisano između 100 i 2.500 birača, bitno profinjuje slika izbornih rezultata.

Budući da je donja granica priliva novih birača iz apstinencije procenjena na 280.000, postavlja se pitanje da li možemo da procenimo koja je gornja granica migracije kroz apstinenciju i, ako možemo, kolika je ona.

Imajući na umu da je ukupan broj birača u Srbiji upisanih u biračke spiskove oko 6,6 miliona, a da su procene da je više od milion birača odsutno, neki na stalnom radu u inostranstvu, neki privremeno, neki sa dvojnim državljanstvom itd., a uzmemo li u obzir i već pomenutu neažurnost biračkih spiskova, preostaje oko 5,5 miliona potencijalnih birača na izborima u Srbiji. Međutim, budući da je, prema istraživanjima javnog mnjenja, bar pola miliona birača u Srbiji apolitično i da ni na koji način ne učestvuje u političkom životu Republike te, sledstveno, nikada ne glasa, preostaje oko 5 miliona potencijalnih birača u Republici. Ovaj zaključak je u potpunosti u skladu sa činjenicom da je na predsedničkim izborima u septembru 2000, kada je odziv bio ekstremno visok zbog važnost izbora, prema zvaničnim rezultatima glasalo 4,7 miliona birača (s mnoštvom biračkih mesta na kojima su izbori bili poništeni).

Stoga možemo reći da je ukupan broj potencijalnih birača koji su apstinirali 2003. oko 1,2 miliona i da, zato, celokupna migracija od stranke do stranke preko skupa apstinenata iz 2003. koja je svojim učestvom uticala na izborne rezultate u januaru 2007. ne prevazilazi 1,2 miliona birača ili oko 25% potencijalnog biračkog tela. Razume se, nisu svi glasači mogli iz apstinencije 2003. ući u izbornu trku 2007. već su, naprotiv, neki od apstinenata iz 2003. ostali u apstinenciji i 2007. Zbog toga je, najverovatnije, opravdano pretpostaviti da svaka pojedinačna stranka u Srbiji koja je

učestvovala na parlamentarnim izborima 2003, pogotovu ako je jedna od onih koje su bile veoma uspešne na izborima i osvojile mnoštvo glasova, nije u januaru 2007. mogla „izvući“ iz apstinencije više od 20% do 30% „svojih“ birača.

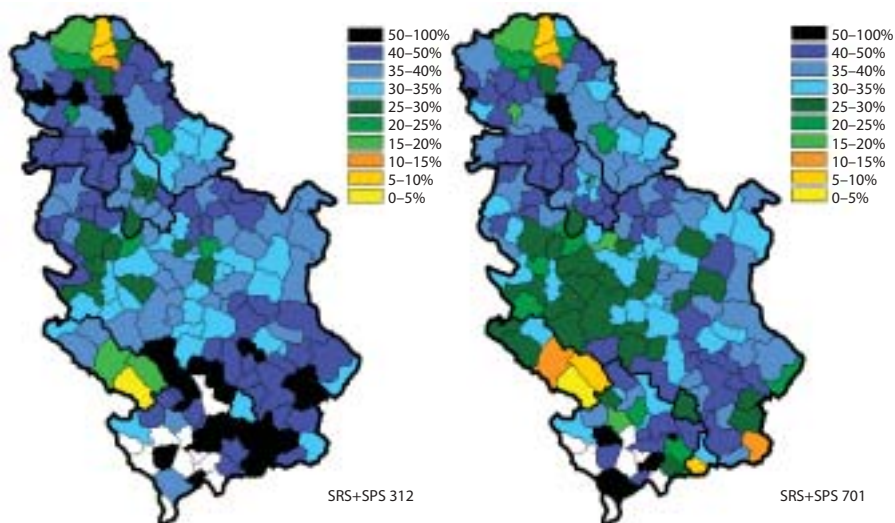
Primeru radi, napomenimo da je Srpska radikalna stranka na poslednjim parlamentarnim izborima napredovala u podršci biračkog tela za malo manje od 100.000 glasova, ali da je ona na ovim izborima, u odnosu na prethodne, nazadovala na čak 3.448 biračkih mesta u Srbiji i na njima osvojila blizu 70.000 glasova manje nego na parlamentarnim izborima 2003. te da je, sledstveno, priliv „novih“ birača ove stranke bio ne 100.000 nego bar 160.000. Ako je ispravna procena da priliv iz apstinencije ovoj stranci ne prevazilazi 30% glasova s izbora 2003, to znači da je „novih“ birača ove stranke bilo između već pomenutih 160.000 i 340.000. Čini se da je malo verovatno da gornja granica priliva prevazilazi impozantnih 340.000, jer se tada mora pretpostaviti da je od ove stranke ka apstinenciji ili kojoj drugoj stranci migriralo preko 240.000 birača. Pre će biti da je broj novopridošlih glasova bivših apstinenata SRS-u bliži donjoj granici (160.000) nego gornjoj (340.000).

Razume se, ako je neka od stranaka s velikom podrškom u biračkom telu dosegla gornju granicu prelivanja glasova preko apstinencije, onda ostale stranke to nisu sve mogle dostići. Kod manjih stranaka, pogotovo onih koje su ispod praga od 5%, veća je verovatnoća da se tako nešto dogodi jer je apsolutni iznos njihovih birača relativno mali.

Stranke socijalnog radikalizma

Budući da su Srpska radikalna stranka i Socijalistička partija Srbije dve bliske stranke čiji birači dele veoma sličan sistem vrednosti i da one već godinama u zbiru osvajaju približno isti broj glasova, zanimljivo je utvrditi kako se u zbiru ponašaju birači ovih dveju partija.

Stranke socijalnog radikalizma, Socijalistička partija Srbije i Srpska radikalna stranka, osvojile su 2003. oko 1,35 miliona glasova u zbiru, a 2007. nešto više, oko 1,38 miliona glasova. Njihov napredak je veoma mali u odnosu na povećanje odziva, samo 2,2% ili tridesetak hiljada glasova. Ako tome dodamo da je njihov kandidat Tomislav Nikolić u drugom krugu predsedničkih izbora održanih 27. juna 2004. osvojio 1,43 miliona glasova, onda moramo primetiti da se ponašanje biračkog tela Srbije prema strankama socijalnog radikalizma manje-više ne menja već godinama i da je, grubo govoreći, već dosta dugo njihov ostvarivi potencijal oko 1,4 miliona glasova.

Slika 1 Mape opština: izborni rezultati Srpske radikalne stranke i Socijalističke partije Srbije u zbiru na izborima 2003. (SRS+SPS 312) i 2007. (SRS+SPS 701)

Napomena Simbol 312 označava izbore održane u decembru 2003, a simbol 701 odnosi se na izbore iz januara 2007. Dakle, simbolom SRS+SPS 312 označavamo izborne rezultate Srpske radikalne stranke i Socijalističke partije Srbije, u zbiru, na izborima iz decembra 2003, a simbolom SRS+SPS 701 njihove rezultate na izborima iz januara 2007.

Primetimo da su na izborima održanim u januaru 2007. ove dve stranke osvojile ukupno 97 mandata, a na izborima održanim 2003. čak 104 mandata, tako da su u broju osvojenih mandata one nazadovale.

U Beogradu su ove dve stranke zajedno napredovale od 2003. za oko 50.000 glasova, u Vojvodini za oko 10.000 glasova, dok su u centralnoj Srbiji (bez Beograda i Kosova) nazadovale za oko 30.000 glasova, a na Kosovu za blizu 6.000 glasova.

Na nekim biračkim mestima u Srbiji ove dve stranke napredovale su (ukupan broj takvih biračkih mesta je 4.274) u zbiru osvojenih glasova, a na nekima su nazadovale (takvih biračkih mesta je 4.158). Na onim biračkim mestima na kojima su napredovale, zajedno su napredovale za 125.000 glasova, a na onima na kojima su nazadovale, nazadovale su za 95.000 glasova. Dakle, priliv novih glasača ovim dvema strankama nije zanemarljiv i svakako prevazilazi pomenutih 125.000, dok je najmanje 95.000 njihovih birača u međuvremenu migriralo ka apstinenciji ili ka nekoj drugoj stranci.

Promena u ponašanju biračkog tela prema Socijalističkoj partiji Srbije i Srpskoj radikalnoj stranci u zbiru svakako ima na nivou teritorija pojedinih

opština, i one su vidljive na priloženim dvema mapama (*slika 1*) zbirnih izbornih rezultata ovih dveju stranaka na izborima 2003. i 2007. Međutim, promene su još veće na nivou biračkih mesta.

Kao što smo već primetili, one su u zbiru najviše napredovale u Beogradu, za više od 50.000 glasova. Napredovale su i u Vojvodini, za malo više od 10.000 glasova. Na Kosovu su nazadovale za blizu 6.000 glasova, a u centralnoj Srbiji (bez Beograda) za skoro 30.000 glasova.

Na biračkim mestima na kojima je SPS napredovao (ukupan broj takvih biračkih mesta je 2.327) napredak je bio veoma mali i iznosi oko 15.000 glasova, a na tim biračkim mestima napredovao je i SRS, ali samo za oko 10.000 glasova. Međutim, na skupu biračkih mesta na kojima je SRS napredovao SPS je nazadovao. Napredak SRS-a na tim biračkim mestima je oko 155.000 glasova, a nazadovanje SPS-a je oko 50.000 glasova. Budući da je ukupan broj glasova koji je SPS dobio na januarskim izborima za oko 65.000 manji od broja glasova iz 2003, možemo da zaključimo da je visok stepen korelacije napretka SRS-a sa nazadovanjem SPS-a. Razume se, SRS nije crpeo svoje nove glasove na tim biračkim mestima samo iz nekadašnjih resursa SPS-a, budući da je njegov napredak tri puta veći od nazadovanja SPS-a.

Najveći je stepen korelacije skoka radikala s padom socijalista u centralnoj Srbiji bez Beograda. U ovoj regiji na biračkim mestima gde su radikali napredovali za oko 60.000 glasova SPS je nazadovao za preko 30.000 glasova. U Beogradu je korelacija najmanja jer su tu radikali proporcionalno najviše napredovali. Srpska radikalna stranka je na biračkim mestima u Beogradu na kojima je osvojila više glasova 2007. nego 2003. napredovala za preko 60.000 glasova, a SPS je na tim biračkim mestima nazadovao samo za 12.000 glasova. Slično je u Vojvodini gde je njihov napredak na sličnim biračkim mestima bio 30.000 glasova, a nazadak SPS-a samo oko 6.000 glasova.

Srpska radikalna stranka

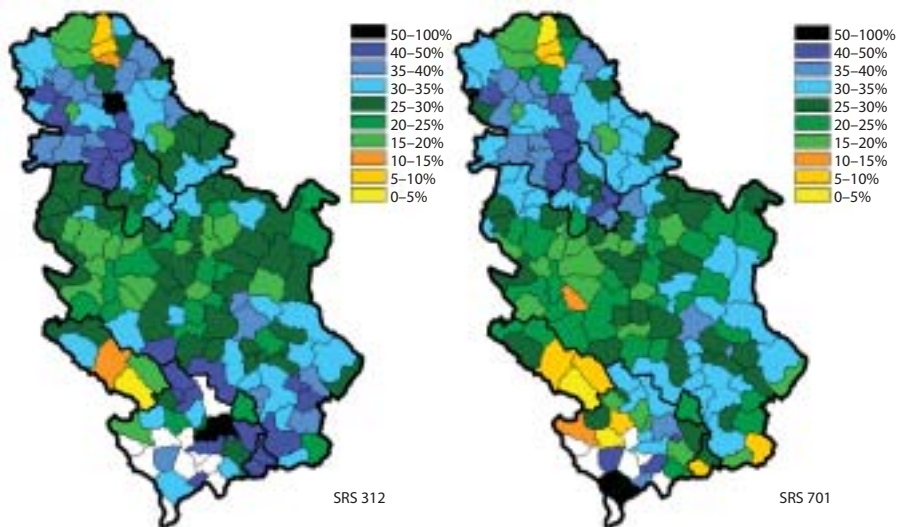
S obzirom na to da je osvojila najviše glasova na dva izbora zaredom, i 2003. i 2007, Srpska radikalna stranka postala je vodeća stranka u Srbiji po broju birača koji je podržavaju. Postojanost radikalnog biračkog tela potvrđuje napredak ove stranke između dva pomenuta izbora koji iznosi blizu 95.000 glasova ili 8,8%. Na biračkim mestima na kojima je napredovao SRS (ukupan broj takvih biračkih mesta je 5.069), on je osvojio blizu 160.000 glasova više 2007. nego 2003, a nazadovanjem na 3.363

biračka mesta izgubio je između izbora oko 65.000 birača koji su 2007. ili otišli u apstinenciju ili su glasali za neku drugu stranku ili koaliciju.

Radikali su od decembra 2003. do januara 2007. napredovali u 97 opština u Srbiji, a u 82 opštine imali su rezultate slabije nego tri godine ranije.

Neuporedivo najviše SRS je napredovao u Beogradu, čak za 31,1% ili za preko 60.000 glasova, gde je 2003. osvojio oko 204.000 glasova ili 24% odziva, a 2007. čak 267.000 glasova ili 30% odziva. Na teritoriji grada Beograda najveći napredak radikali su ostvarili u opštini Zvezdara, za 38,2%, a najmanji u opštini Lazarevac, za 14,5%. Napredovali su čak i u užem gradskom jezgru, na Vračaru za 35,4% (ili za 1.506 glasova), a na Starom gradu za 31,3% (ili za 1.354 glasa).

U Vojvodini radikali su napredovali za blizu 6%, sa 315.000 glasova 2003. na 335.000 glasova 2007, a u centralnoj Srbiji bez Beograda za 2,5% ili 13.000 glasova.

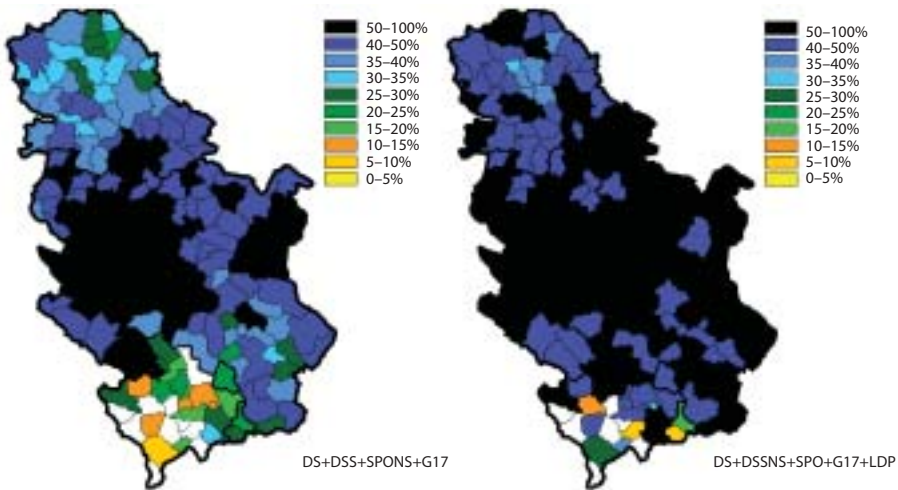

Slika 2 Mape opština: izborni rezultati Srpske radikalne stranke na izborima 2003. (SRS 312) i 2007. (SRS 701)

Primitimo da su na paralelnim mapama (*slika 2*) koje ilustruju izborni uspeh radikala postignut 2003. i 2007. promene u ponašanju biračkog tela prema ovoj stranci najvidljivije na teritoriji grada Beograda.

Prodemokratske stranke

Prodemokratske stranke, DS, DSS–NS, G17 PLUS, SPO i LDP–GSS–SDU–LSV, osvojile su na poslednjim parlamentarnim izborima u januaru 2007. preko 2,2 miliona glasova. Na izborima 2003. LDP je bio deo DS-a, a zbir glasova koje su osvojili DS, DSS, G17 PLUS i SPO–NS bio je manji od 1,9 miliona, tako da možemo da primetimo da su ove stranke napredovale u zbiru osvojenih glasova za preko 300.000. To se jasno vidi na paralelnim mapama koje ilustruju zbirne rezultate ovih stranaka na izborima 2003. i 2007. (slika 3).

Slika 3 Mape opština: izborni rezultati prodemokratskih stranaka u zbiru na izborima 2003. (DS+DSS+SPONS+G17 312) i 2007. (DS+DSSNS+SPO+G17+LDP 701)

Dve mape koje ilustruju uspeh ovih stranaka na izborima 2003. i 2007. pokazuju njihov napredak, posebno u Šumadiji, zapadnoj i južnoj Srbiji i Vojvodini. Napredak od 300.000 glasova jasno je vidljiv na mapama.

Međutim, Srpski pokret obnove ovoga puta na izborima nije osvojio dovoljno glasova da bi prešao izborni prag od 5% izašlih glasača i učestvovalao u distribuciji mandata, tako da je umanjio napredak prodemokratskih stranaka za oko 135.000 glasova. Zbog toga je prodemokratskim strankama na januarskim izborima 2007. pripao jedan mandat manje nego na izborima održanim 2003. kada su osvojile ukupno 146 mandata. Budući da na januarskim izborima nije zahtevan cenzus od 5% za stranke nacionalnih manjina, one su osvojile ukupno 8 mandata i time uvećale prevagu prodemokratskih snaga u novom sazivu parlamenta Srbije.

Kao što smo već istakli, u Beogradu prodemokratske stranke napredovale su od 2003. za oko 15.000 glasova, u Vojvodini za oko 135.000 glasova, a u centralnoj Srbiji (bez Beograda i Kosova) za oko 140.000 glasova.

Na nekim biračkim mestima u Srbiji ove stranke su napredovale (ukupan broj takvih biračkih mesta je 6.694), a na nekima nazadovale (takvih biračkih mesta je 1.738). Na onim biračkim mestima na kojima su napredovale, napredovale su za oko 350.000 glasova, a na onima na kojima su nazadovale, nazadovale su za oko 50.000 glasova. Dakle, porast broja glasača ovih strankama za poslednje tri godine bio je najmanje 350.000, a njihovih birača koji su, u međuvremenu, migrirali ka apstinenciji ili ka nekoj drugoj stranci ima najmanje 50.000.

Treba imati na umu da je u koaliciji sa LDP-om ovoga puta bila i Liga socijaldemokrata Vojvodine koja je na prethodnim izborima bila u koaliciji „Zajedno za toleranciju” tako da njen uticaj na izborne rezultate ne možemo da procenimo ni na prethodnim izborima, ni sada.

Demokratska stranka i Koalicija LDP–GSS–SDU–LSDV

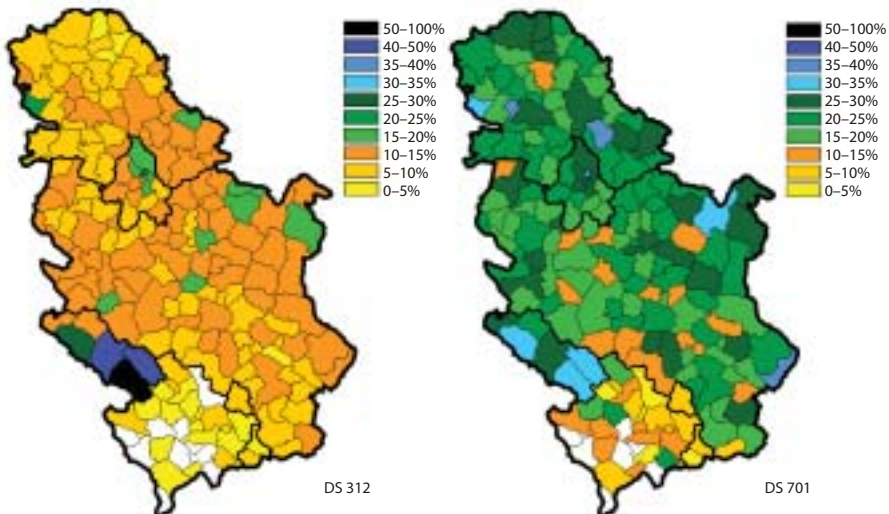
Budući da je u poređenju s ostalim strankama Demokratska stranka pojedinačno neuporedivo najviše napredovala na izborima 2007. u odnosu na parlamentarne izbore iz 2003, čak za blizu 430.000 glasova, prirodno je očekivati da je napredovala u svim regijama, u skoro svim opštinama i na skoro svim biračkim mestima. Zaista, napredovala je u svim regijama na ukupno 7.816 biračkih mesta, i u svim opštinama osim u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu, a nije postigla bolji rezultat u odnosu na decembarske izbore 2003. samo na 562 biračka mesta u Srbiji, uglavnom u pomenute tri opštine. Napredovala je, bez obzira na to da li je odziv na tim biračkim mestima, u opštinama i regijama uvećan ili umanjen. Mape izbornih rezultata DS-a na izborima 2003. i 2007. to jasno pokazuju (*slika 4*).

Od povećanja odziva u Vojvodini Demokratska stranka je, u poređenju s ostalim regionima u Srbiji, neposredno ili posredno, imala najviše koristi. U ovoj pokrajini ona je napredovala za više od 150.000 glasova. Imajući u vidu da Liberalno demokratska partija nije samostalno učestvovala na izborima 2003. već kao deo DS-a, i da je u Vojvodini 2007. Koalicija LDP–GSS–SDU–LSDV osvojila blizu 85.000 glasova, onda možemo zaključiti da je napredak DS-a i Koalicije LDP–GSS–SDU–LSDV zajedno u Vojvodini neuporedivo najveći. Štaviše, biračko telo DS-a i LDP-a (zajedno s koalicionim partnerima LDP-a) 2007. bilo je približno jednako biračkom telu Srpske radikalne stranke, a tri godine ranije

SRS je osvojio više nego tri puta više glasova od DS-a. Tada je odnos bio približno 313.000 birača SRS-a prema 97.000 birača DS-a.

U međuvremenu, u ovoj pokrajini G17 PLUS i Demokratska stranka Srbije su opale. Prva sa 134.000 na 65.000, a druga sa 120.000 na 102.000 glasova, iako je na izborima 2003. DSS učestvovao samostalno, a 2007. u koaliciji sa Novom Srbijom. Primetimo da je napredak Demokratske stranke u Vojvodini, ipak, znatno veći od nazadovanja G17 PLUS i Demokratske stranke Srbije zajedno. Štaviše, ako ovome dodamo i nazadovanje Srpskog pokreta obnove u istom periodu koje je iznosilo oko 15.000 glasova, opet je napredak Demokratske stranke znatno veći od nazadovanja pomenutih triju stranaka. Stoga se ovaj nagli napredak DS-a u Vojvodini ne može objasniti prilivom novih glasova samo iz resursa tih triju stranaka već se moraju uzeti u razmatranje i glasovi manjih, pre svega manjinskih stranaka u ovoj pokrajini i, naravno, glasovi birača koji su 2003. apstinirali.

U centralnoj Srbiji bez Beograda DS je, takođe, veoma napredovao između izbora, čak za blizu 175.000 glasova. Kako je koalicija LDP-a u ovoj regiji osvojila blizu 75.000 glasova, zbir osvojenih glasova ovih dveju stranaka na poslednjim izborima bio je skoro 500.000. U odnosu na 530.000 radikalskih glasova to je oko 5% manje, a samo tri godine ranije SRS je osvojio više nego dvostruko više glasova od DS-a. Tada je odnos bio 515.000 osvojenih glasova SRS-a prema 245.000 glasova DS-a.

Slika 4 Mape opština: izborni rezultati Demokratske stranke na izborima 2003. (DS 312) i 2007. (DS 701)

Zanimljivo je da je u centralnoj Srbiji bez Beograda broj birača koji je glasao za Koaliciju DSS-a i NS-a veći od broja glasova DSS-a 2003. i porastao je sa 340.000 na 380.000.

I u Beogradu je DS osvojio znatno više glasova 2007. nego 2003. Porastao je za blizu 100.000 glasova, sa 132.000 na 231.000. Treba imati na umu da je i SRS u Beogradu znatno napredovao, čak za 60.000 glasova, sa 202.000 na 265.000, ali u zbiru su DS i LDP ipak bile nadmoćne na izborima 2007. sa ukupno 286.000 glasova. Opet, i DSS i G17 PLUS nazadovali su u Beogradu, G17 PLUS za preko 70.000 glasova (osvojio je samo 45.000 glasova 2007), a DSS zajedno sa NS 2007. osvojio je 50.000 glasova manje nego samo DSS na izborima 2003. Primitimo da je napredak DS-a i LDP-a u zbiru i u Beogradu ipak znatno veći od nazadovanja G17 PLUS i DSS-a. Da bi se objasnio ovaj napredak Demokratske stranke moraju se, kao i u Vojvodini, uzeti u obzir i resursi manjih stranaka i glasovi birača koji su 2003. apstinirali ili nisu imali pravo glasa.

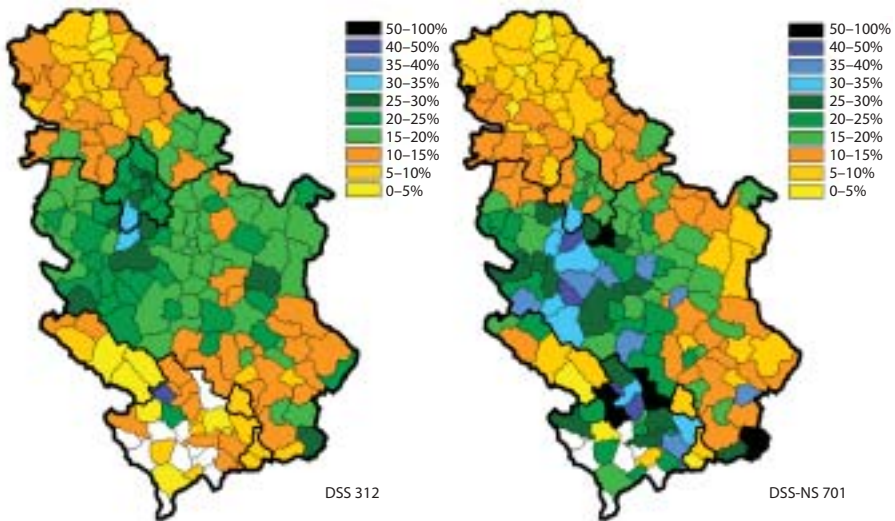
U odnosu na izborne rezultate ostvarene u decembru 2003. Demokratska stranka je na parlamentarnim izborima 2007. utrostručila svoj skor na Kosovu, ali je taj napredak ipak neznatan i iznosi oko 4.000 glasova.

Demokratska stranka Srbije

Na parlamentarnim izborima održanim u decembru 2003. Demokratska stranka Srbije učestvovala je samostalno i osvojila je blizu 680.000 glasova i 53 mandata u Skupštini Republike Srbije. U koaliciji s Novom Srbijom na prethodnim parlamentarnim izborima osvojila je malo manje, oko 667.000 glasova i 47 mandata.

U ukupno 94 opštine Koalicija DSS–NS ostvarila je na izborima bolji rezultat 2007. nego DSS 2003, a u 85 opština rezultat DSS-a bio je bolji pre tri godine nego na januarskim izborima (*slika 5*).

Na nekim biračkim mestima ova koalicija napredovala je 2007. u odnosu na rezultat DSS-a iz 2003. Takvih biračkih mesta je 3.947 i na njima je Koalicija DSS–NS osvojila blizu 120.000 glasova više nego DSS 2007. Najveći priliv glasova dolazi iz centralne Srbije bez Beograda, gde je bar 95.000 birača glasalo za DSS–NS, a tri godine ranije nije za DSS. Međutim, nazadovanje ove koalicije zabeleženo je na 4.485 biračkih mesta na kojima je ona osvojila oko 133.000 glasova manje nego DSS tri godine ranije. Dakle, bar 133.000 glasača koji su glasali za ovu stranku 2003. promenilo je svoje mišljenje i migriralo je 2007. ka apstinenciji ili ka nekoj drugoj stranci. Nasuprot tome, ova koalicija stekla je bar

Slika 5 Mape opština: izborni rezultati Demokratske stranke Srbije na izborima 2003. (DSS 312) i Koalicije DSS–NS 2007. (DSS–NS 701)

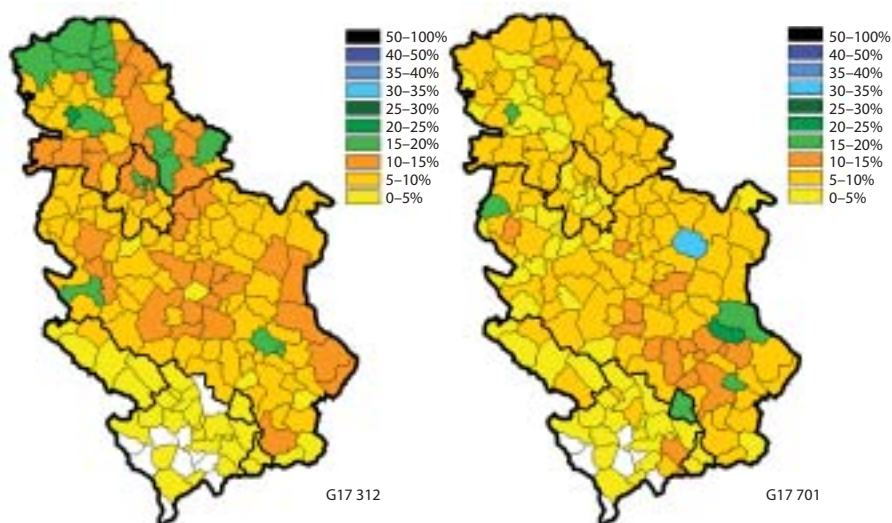
120.000 novih birača za koje je prirodno pretpostaviti da, najverovatnije, dolaze iz resursa koalicije SPO–NS iz 2003.

U Beogradu Koalicija DSS–NS osvojila je malo više od 160.000 glasova, gotovo 50.000 manje nego DSS samostalno 2003. Od beogradskih opština DSS–NS napredovali su samo u Lazarevcu (za manje od 1.000 glasova), a u opštini Novi Beograd najviše nazadovali, za blizu 9.000 glasova.

U Vojvodini Koalicija DSS–NS nazadovala je za blizu 18.000 glasova osvojivši oko 103.000 glasova, a u centralnoj Srbiji bez Beograda napredovala je u odnosu na DSS u 2003. za 42.000, osvojivši preko 380.000 glasova. Na Kosovu Koalicija DSS–NS znatno je napredovala osvojivši čak 11.000 glasova više nego DSS 2003. Ovo je ujedno najveća promena u izbornim rezultatima na Kosovu 2007.

G17 PLUS

Na izborima održanim u decembru 2003. stranka G17 PLUS osvojila je blizu 440.000 glasova, oko 170.000 više nego u januaru 2007. Međutim, na mnogim biračkim mestima ova stranka napredovala je 2007. u odnosu na rezultat iz 2003. Na tim biračkim mestima ona je osvojila preko 40.000 glasova više nego 2003, tako da je bar 210.000 glasača koji su glasali za ovu stranku 2003. promenilo mišljenje i migriralo 2007. ka apstinenciji ili ka nekoj drugoj stranci na političkoj sceni Srbije (slika 6).

Slika 6 Mape opština: izborni rezultati G17 PLUS na izborima 2003. (G17 PLUS 312) i 2007. (G17 PLUS 701)

Stranka G17 PLUS postigla je bolji rezultat 2007. nego tri godine ranije na parlamentarnim izborima u ukupno 70 opština, a u 109 opština njihov rezultat bio je lošiji na poslednjim izborima.

Najmanje promena u ponašanju prema ovoj stranci bilo je u centralnoj Srbiji (bez Beograda) gde je za nju 2003. glasalo oko 185.000 birača, a 2007. oko 160.000. Međutim, G17 PLUS napredovao je na pojedinim biračkim mestima u ovoj regiji za preko 35.000 glasova, tako da je broj birača koji je između dva izbora u ovoj regiji odustao od glasanja za ovu stranku bar 60.000

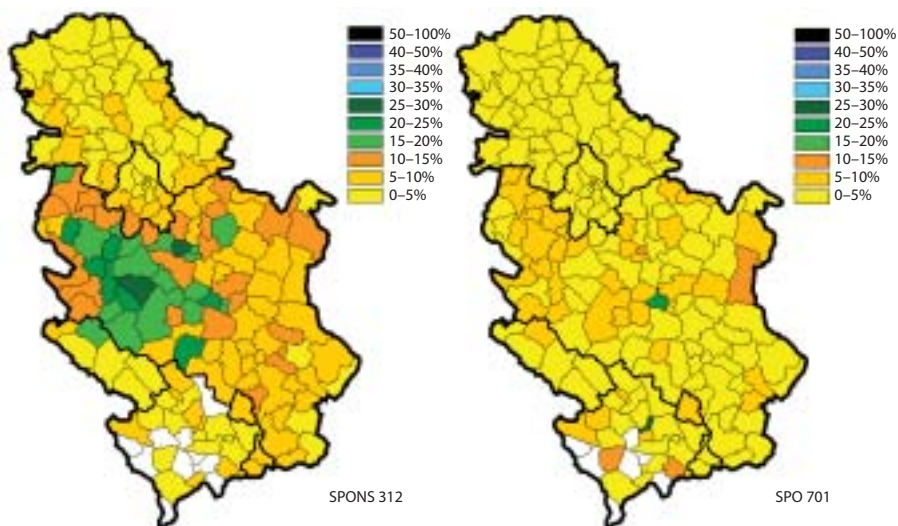
Na pojedinim biračkim mestima u Beogradu ova stranka napredovala je za samo 400 glasova, a na drugim je nazadovala za preko 70.000 glasova (sa preko 115.000 na samo 45.000). I u Vojvodini se biračko telo prema ovoj stranci ponašalo slično. Napretka skoro da nije bilo (manje od 2.400 birača na samo 236 biračkih mesta), a ukupni gubitak bio je preko 70.000 glasova i zabeležen je na 1.291 vojvođanskom biračkom mestu.

Srpski pokret obnove

U koaliciji s Novom Srbijom, Srpski pokret obnove 2003. osvojio je blizu 300.000 glasova i 22 mandata u republičkom parlamentu. Samostalnim izlaskom na izbore 2007. SPO je izgubio mnoštvo glasača i sa 135.000 osvojenih glasova nije uspeo da dosegne izborni prag od 5% glasova izašlih birača te, sledstveno, nije učestvovao u raspodeli mandata.

Odustajanjem od koalicije s Novom Srbijom SPO je najviše izgubio u centralnoj Srbiji bez Beograda gde je ova stranka osvojila 2007. gotovo 130.000 glasova manje od koalicije SPO–NS tri godine ranije. U Beogradu i Vojvodini gubitak je bio znatno manji, ukupno oko 33.000 glasova (u Vojvodini 15.000 a u Beogradu oko 18.000).

U skoro svim opštinama Koalicija SPO–NS ostvarila je na izborima bolji rezultat 2003. nego SPO 2007. (slika 7). Samo u 14 opština izborni rezultat SPO-a bio je bolji u januaru ove godine od skora Koalicije SPO–NS na izborima u decembru 2003.

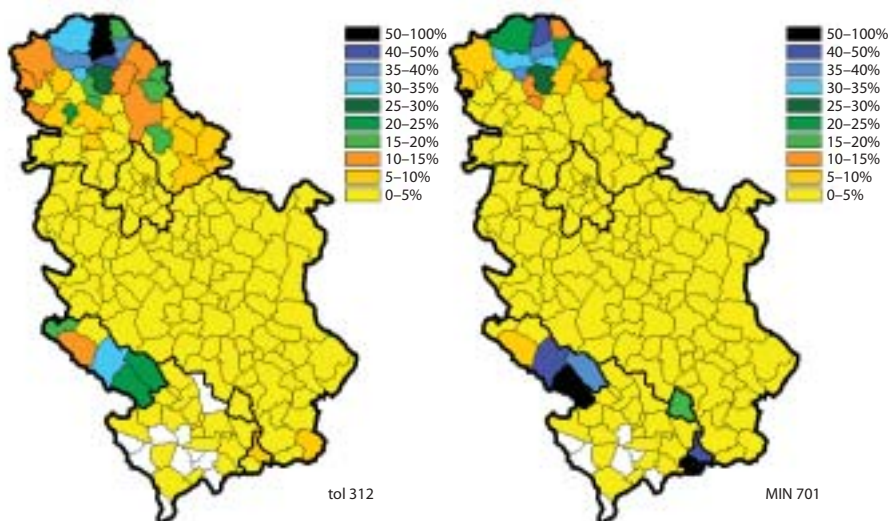
Slika 7 Mape opština: izborni rezultati Koalicije Srpskog pokreta obnove i Nove Srbije na izborima 2003. (SPO–NS 312) i Srpskog pokreta obnove 2007. (SPO 701)

Slične zaključke o ponašanju biračkog tela ove stranke donećemo i analizom na skupu biračkih mesta. Na nekim biračkim mestima (bilo ih je ukupno 1.366) ova stranka napredovala je 2007. u odnosu na rezultat iz 2003. Na tim biračkim mestima ona je osvojila 2007. oko 7.000 glasova više nego 2003. Na onim biračkim mestima na kojima je nazadovala (takvih biračkih mesta bilo je 7.066) u odnosu na rezultate SPO–NS 2003, stranka SPO osvojila je blizu 170.000 glasova manje nego 2003. Oni su na izborima 2007. migrirali ka apstinenciji ili ka nekoj drugoj stranici na političkoj sceni Srbije. Prirodno je očekivati da je to bila Koalicija DSS i NS.

Manjinske stranke

Na parlamentarnim izborima u januaru 2007. nije, kao ranije, zahtevan cenzus od 5% za stranke nacionalnih manjina. Bilo je ukupno šest manjinskih stranaka koje su učestvovala na ovim izborima: Savez vojvođanskih Mađara, Koalicija Lista za Sandžak, Unija Roma Srbije, Koalicija Albanaca Preševske doline, Koalicija Mađarska sloga i Romska partija.

Ove stranke osvojile su preko 145.000 glasova, no jedna od njih (Koalicija Mađarska sloga) nije osvojila nijedan mandat. Ove stranke osvojile su ukupno osam mandata na poslednjim izborima, a na prethodnim izborima one nisu osvojile nijedno mesto u parlamentu jer njihova koalicija „Zajedno za toleranciju”, osvojivši preko 160.000 glasova, nije probila traženi cenzus. Da je, kojim slučajem, učestvovala u distribuciji mandata, ova koalicija 2003. osvojila bi 12 mesta u parlamentu Srbije (*slika 8*).

Slika 8 Mape opština: izborni rezultati Koalicije „Zajedno za toleranciju” na izborima 2003. (tol 312) i šest manjinskih stranaka 2007. (MIN 701)

Napomena Simbol tol 312 označava Koaliciju „Zajedno za toleranciju” na izborima 2003, a simbol MIN 701 odnosi se na šest manjinskih stranaka na izborima 2007.

Invarijante

Pogledajmo *tabelu 1* – izborni rezultati pojedinih stranaka na izborima 2007. i 2003. koja, pored broja osvojenih glasova prikazuje i procenat osvojenih glasova birača koji su izašli na izbore, kao i broj osvojenih mandata.

U njoj se ne mogu naći izborni rezultati svih stranaka već samo onih koje su osvajale mandate na bar jednim od poslednjih dvaju parlamentarnih izbora.

Sudeći prema *tabeli 1*, biračko telo Srbije veoma je dinamično. Demokratska stranka osvojila je 481.249 glasova 2003, a 2007. gotovo duplo više 915.854. Suprotno tome, G17 PLUS je 2007. imao znatno lošiji rezultat nego 2003. Srpska radikalna stranka napredovala je za više od 100.000 glasova, a Socijalistička partija Srbije osvojila je znatno manje glasova na januarskim izborima nego tri godine ranije.

Liberalno demokratska partija nije postojala u vreme izbora 2003, a na izbore 2007. izašla je u širokoj koaliciji sa Građanskim savezom Srbije, Socijaldemokratskom unijom i Ligom socijaldemokrata Vojvodine (sve tri bile su deo DOS-a 2000), osvojivši s njima blizu 215.000 glasova, što je bilo dovoljno da osvoji i 15 mandata u novom sazivu parlamenta.

Demokratska stranka Srbije izašla je samostalno na izbore 2003, a 2007. u koaliciji s Novom Srbijom. Ipak, po broju osvojenih glasova Demokratska stranka Srbije i Nova Srbija bile su neuspešnije na izborima 2007. od Demokratske stranke Srbije 2003. Obratno, Srpski pokret obnove bio je u koaliciji s Novom Srbijom i brojem glasova znatno nadmašio potrebni cenzus od 5%, a 2007, izašavši samostalno na izbore, osvojio je nedovoljne 134.000 glasova i nije učestvovao u raspodeli mandata.

Tabela 1 *Paralelni izborni rezultati 2007. i 2003*

Stranke	2007.			2003.		
	Glasova	% glasova	Mandata	Glasova	% glasova	Mandata
Demokratska stranka	915.854	22,71%	64	481.249	12,58%	37
G17 PLUS	275.041	6,82%	19	438.422	11,46%	34
LDP – GSS – SDU – LSV	214.262	5,31%	15			
Srpska radikalna stranka	1.153.453	28,60%	81	1.056.256	27,61%	82
Demokratska stranka Srbije – NS	667.615	16,55%	47	678.031	17,72%	53
Srpski pokret obnove (NS 2003)	134.147	3,33%		293.082	7,66%	22
Savez vojvođanskih Mađara	52.510	1,30%	3			
Koalicija Lista za Sandžak	33.823	0,84%	2			
Socijalistička partija Srbije	227.580	5,64%	16	291.341	7,62%	22
Unija Roma Srbije	17.128	0,42%	1			
Koalicija Albanaca	16.973	0,42%	1			
Romska partija	14.631	0,36%	1			
<i>Upisanih u birački spisak</i>	<i>6.653.851</i>			<i>6.511.450</i>		
<i>Glasali</i>	<i>4.033.586</i>	<i>60,62%</i>		<i>3.825.471</i>	<i>58,75%</i>	

Manjinske stranke 2003. izašle su na izbore u velikoj Koaliciji „Zajedno za toleranciju” i osvojivši nedovoljan broj glasova nisu učestvovala u raspodeli mesta u tadašnjem sazivu Skupštine Republike Srbije. U međuvremenu je promenjena zakonska odredba o potrebi svih stranaka da osvoje više od 5% glasova i omogućeno je strankama nacionalnih manjina da bez obzira na broj osvojenih glasova učestvuju u raspodeli mandata. Time su stvoreni uslovi da takve stranke učestvuju na izborima samostalno. Takvu priliku ovoga puta iskoristilo je šest stranaka nacionalnih manjina, ali samo pet je osvojilo dovoljan broj glasova koji su im omogućili da imaju predstavnike u parlamentu.

I pored velikih pomeranja unutar biračkog tela Srbije od izbora do izbora, ipak se ponešto u ponašanju birača Srbije nije menjalo, ostajalo je manje-više nepromenjeno – invarijantno.

PRILOZI

1. IZVEŠTAJI REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE O REZULTATIMA PARLAMENTARNIH IZBORA 1990, 1992, 1993, 1997, 2000, 2003. I 2007. GODINE

1.1. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 9. i 23. decembra 1990. godine

Republička izborna komisija, na osnovu člana 49. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 1/90, 3/90 i 12/90), objavljuje

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRBIJE 9. i 23. DECEMBRA 1990. GODINE

I

Izbori za narodne poslanike raspisani Odlukom o raspisivanju izbora za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 1/90) održani su 9. i 23. decembra 1990. godine u svim izbornim jedinicama na teritoriji Republike Srbije.

Izbori za narodne poslanike sprovedeni su u skladu sa Zakonom o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 1/90, 3/90 i 12/90) i Uputstvom o izvršenju Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o izboru predsednika Republike („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 1/90, 2/90, 6/90 i 7/90).

Iz dobijenih podataka izbornih komisija izbornih jedinica vidi se da je broj utvrđenih biračkih mesta 9.013, a broj biračkih mesta na kojima je obavljeno glasanje 8.595. Upisanih birača u biračke spiskove bilo je

* „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 1 od 9. januara 1991.

7.036.303 od čega je na izbore izašlo 5.030.440, što od broja upisanih birača iznosi 71,49%. Važećih listića bilo je 4.792.090, što od broja birača koji su izašli na izbore iznosi 95,26%. Nevažećih glasačkih listića bilo je 204.018, što od broja birača koji su izašli na izbore iznosi 4,06%. Broj kandidata sa potvrđenim kandidaturama je 1.706, dok je u prvom krugu izabrano 96 narodnih poslanika.

U prvom krugu glasanja odgovarajuće izborne komisije izbornih jedinica poništile su glasanje na pojedinim biračkim mestima i to u izbornoj jedinici 64 – Arilje na jednom biračkom mestu, u izbornoj jedinici 153 – Bujanovac na 6 biračkih mesta i u izbornoj jedinici 170 – Kula na jednom biračkom mestu. Na ovim biračkim mestima glasanje je ponovljeno 16. decembra 1990. godine.

U drugom krugu glasanja održanom 23. decembra 1990. godine, broj utvrđenih biračkih mesta je 4.906, a broj biračkih mesta na kojima je obavljeno glasanje 4.507. Upisanih birača u biračke spiskove je 4.352.573 od čega je izašlo na izbore 2.103.771, što od broja upisanih birača iznosi 48,33%. Važećih glasačkih listića bilo je 2.056.584, što od broja birača koji su izašli na izbore iznosi 97,76%. Nevažećih glasačkih listića bilo je 46.584 ili 2,21% od broja koji su izašli na izbore. Broj kandidata sa potvrđenim kandidaturama je 303, a u drugom krugu izabrana su 154 narodna poslanika.

Republička izborna komisija nije, po pravu nadzora, poništavala izbore u oba kruga glasanja.

02 Broj 013-15/91

U Beogradu, 9. januara 1991. godine

Republička izborna komisija

Predsednik Komisije
mr Časlav Ignjatović, s.r.

1.2. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 20. i 27. decembra 1992. godine i 3. januara 1993. godine

Na osnovu člana 99. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, broj 79/92),

Republička izborna komisija objavljuje:

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRBIJE, ODRŽANIH 20. I 27. DECEMBRA 1992. GODINE I 3. JANUARA 1993. GODINE

Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije, raspisani Odlukom o raspisivanju izbora za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, broj 79/92), održani su 20. i 27. decembra 1992. godine i 3. januara 1993. godine, saglasno Zakonu o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, broj 79/92) i Uputstvu o izvršenju Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o izboru predsednika Republike („Službeni glasnik RS”, broj 81/92).

Izbori su održani u devet izbornih jedinica određenih Zakonom o izbornim jedinicama za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, br. 79/92 i 82/92).

Izbore su sprovele Republička izborna komisija, izborne komisije izbornih jedinica i birački odbori.

Glasanje za izbor narodnih poslanika obavljeno je na 9.742 od ukupno 9.916 biračkih mesta.

Rezultati glasanja su:

1. Broj birača upisanih u biračke spiskove	6.774.995
2. Ukupan broj birača koji su glasali	4.723.711
a) Broj birača koji su glasali na biračkom mestu	4.684.549
b) Broj birača koji su glasali putem pisma	9.237
c) Broj birača koji su glasali na drugi način	28.933
3. Broj primljenih glasačkih listića	6.730.516
4. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	1.960.636

* „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 3 od 11. januara 1993.

5. Broj upotrebljenih glasačkih listića 4.713.767
 a) Broj nevažećih glasačkih listića 275.861
 b) Broj važećih glasačkih listića 4.437.906
6. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:

Redosled po broju mandata	Naziv izborne liste	Broj dobijenih glasova	Broj dobijenih mandata
1	2	3	4
	UKUPNO		250
1.	Socijalistička partija Srbije	1.350.086	101
2.	Srpska radikalna stranka	1.066.765	73
3.	DEPOS – Demokratski pokret Srbije	797.831	50
4.	Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara	140.825	9
5.	Demokratska stranka	196.347	6
6.	Grupa građana – Željko Ražnatović Arkan	17.352	5
7.	Seljačka stranka Srbije	128.240	3
8.	Koalicija Demokratske stranke i Reformske demokratske stranke Vojvodine	71.865	2
9.	Demokratska reformska stranka Muslimana	6.336	1
10.	Srpska opozicija: Narodna stranka, Srpska demokratska stranka, Srpski rojalistički blok	130.139	0
11.	Srpska narodna obnova	84.568	0
12.	Socijaldemokratska partija	47.404	0
13.	Liga socijaldemokrata Vojvodine, Narodna seljačka stranka, Republikanski klub – Građanski savez Srbije	36.780	0
14.	Grupa građana – Dařina Milanović	35.112	0
15.	Savez komunista – pokret za Jugoslaviju	32.346	0
16.	Demokratski savez Hrvata u Vojvodini	17.622	0
17.	Pokret za zaštitu ljudskih prava	17.495	0
18.	Građanski savez Srbije	17.276	0
19.	Partija za demokratsko delovanje	17.172	0
20.	Građani Nišavsko-moravskog i Timočkog kraja Srbije – dr Pavić Obradović	16.172	0
21.	Demokratska partija Albanaca	10.242	0
22.	Grupa građana – zemljoradnici Banata	10.061	0
23.	Srpska demokratska stranka Srbije	9.771	0
24.	Napredna stranka	9.569	0
25.	Radnička partija Srbije	8.578	0
26.	Demokratska otadžbinska koalicija	8.291	0
27.	Grupa građana Kragujevac – dr Borivoje Petrović	7.509	0
28.	Grupa građana – Veljko Guberina	7.429	0
29.	Novi komunistički pokret Jugoslavije	5.042	0
30.	Grupa građana – Borislav Višnjić Bora	4.155	0

1	2	3	4
31.	Grupa građana – dr Jovo Kovačević	3.313	0
32.	Grupa građana iz Grdelice – Đoka M. Stojković	3.270	0
33.	Grupa građana Čačak – Milan Vasilijević Repar	3.254	0
34.	Socijaldemokratska partija Roma Republike Srbije	3.214	0
35.	Grupa građana – MZ Bukor Šabac – Ratko Mijailović	3.121	0
36.	Jugoslovenska demokratska stranka dobre volje	3.027	0
37.	Nova zelena stranka	3.016	0
38.	Grupa građana Žitorađe	2.926.	0
39.	Pokret Vlaha i Rumuna Jugoslavije	2.827	0
40.	Grupa građana iz Uba – Radoslav Petrović	2.826	0
41.	Demokratska politička partija Roma Srbije i Jugoslavije	2.647	0
42.	Grupa građana Rekovac – Borivoje Žunić	2.647	0
43.	Stranka privrednika i privatne inicijative	2.643	0
44.	Grupa građana iz Valjeva – Borivoje M. Nikolić Boća	2.574	0
45.	Zelena stranka	2.494	0
46.	Grupa građana Pčinjskog kraja – Dragoslav Milković	2.456	0
47.	Grupa građana „Piročanci” Branislav Pejčić Lompić	2.335	0
48.	Velika rock’n’roll partija	2.295	0
49.	Grupa građana članova SPO iz Srema i Bačke – Tadija Kačar	2.241	0
50.	Grupa građana iz Vranja – mr Boško Stamenković	2.229	0
51.	Grupa građana – Slobodan Andrejević	2.171	0
52.	Grupa građana „Glavša” – Aleksandar Stevanović „Glavša”	2.112	0
53.	Koalicija Savezne stranke Jugoslovena i Bunjevačko-šokačke stranke	2.051	0
54.	Grupa građana Kragujevac – Radoslav Nikolić Mikron	2.042	0
55.	Grupa građana – Slavko Salontaji – Drobnjak	1.191	0
56.	Grupa građana – dr Đorđe Stanković Cune i Bakija Bakić	1.947	0
57.	Grupa građana iz Dića – D. Banjanin – Sima Sajić	1.942	0
58.	Grupa građana – Udruženje boraca rata od 1990. godine Republike Srbije – Milan Milivojević	1.775	0
59.	Srpski otadžbinski savez	1.764	0
60.	Grupa građana Toplice	1.721	0
61.	Demokratska unija centra	1.721	0
62.	Socijalistička narodna stranka Jugoslavije i Novi komunistički pokret Jugoslavije	1.711	0
63.	Grupa građana – Mirko Budimir	1.670	0
64.	Grupa građana „Demokratska zajednica Roma Jugoslavije” – Sait Balić	1.667	0
65.	Grupa građana „Mir” – Mileta Malinić	1.659	0
66.	Grupa građana Kragujevac – Branko Petronijević	1.653	0
67.	Grupa građana boraca rata 90–92 – Novica Arsić	1.579	0
68.	Ekonomsko radikalna stranka	1.558	0

1	2	3	4
69.	Grupa građana – mr Milan Đoković i prim. dr Miodrag Cvetković	1.547	0
70.	Blok radnika i komunista Jugoslavije – Novi komunistički pokret Jugoslavije i Savez radnika Jugoslavije	1.516	0
71.	Grupa građana za mir, slobodu i ravnopravnost – Živko Mitić „Bajić“	1.413	0
72.	Stranka za mir i prosperitet	1.363	0
73.	Grupa građana – Dragoljub Peurača	1.263	0
74.	Jugoslovenska demokratska stranka	1.251	0
75.	Grupa građana „Socijalna sigurnost“ – Božidar Cekić	1.231	0
76.	Beogradska stranka Best	1.198	0
77.	Grupa građana iz Kosovske Mitrovice – Dragoslav Petrović	1.177	0
78.	Grupa građana „Mladost“ – Zoran Jovanović	1.171	0
79.	Grupa građana Živadin Perić Žikajlo	1.145	0
80.	Republikanska stranka	1.037	0
81.	Socijalistička narodna stranka	1.008	0
82.	Grupa građana „Budućnost“ – Goran Stanković	973	0
83.	Grupa građana „Božidar Adžija“ – Miodrag Milijić	933	0
84.	Grupa građana – Udruženje boraca rata 91–92 – Milan Milivojević	842	0
85.	Grupa građana – dr Branislav Petrović	839	0
86.	Grupa građana – Milorad Stojanović Mile	821	0
87.	Grupa građana Kosova i Metohije – dr Ranko Stanković	817	0
88.	Grupa građana – Predrag Gvozdrenović	814	0
89.	Grupa građana „Supermen“ – Najdan Milojković Supermen	804	0
90.	Grupa građana „Centar“ – Zvonko Milošević	802	0
91.	Grupa građana „Durlan“ – dr Sreten Bašović	783	0
92.	Komunistička partija Jugoslavije, Pokret jugoslovenske perspektive, Novi komunistički pokret Jugoslavije, Socijaldemokratska partija Jugoslavije i Savez radnika Jugoslavije	781	0
93.	Grupa građana iz Brejanovca – Momčilo Veličković	715	0
94.	Grupa građana „Ujedinjena Srbija“ – Svetomir Stošić	704	0
95.	Grupa građana „Plava zvezda“ – Milina Jovanović	696	0
96.	Grupa građana „Za slobodu štampe“ – Branislav Anđelković	673	0
97.	Liberalna stranka	632	0
98.	Grupa građana – Borci rata 90–92 – Kosmet – Dragan Damjanović	628	0
99.	Grupa građana Toplica – Miroslav Galić	603	0
100.	Partija savez porodica Srbije – Spas	593	0
101.	Grupa građana – „Veselin i sin“ – Veselin Ivković	591	0
102.	Partija prirodnog zakona	5236	0

1	2	3	4
103.	Grupa građana udruženja „Božur” – Slavko Đumić	278	0
104.	Grupa građana – Udruženja Srba i Crnogoraca – Uroševac – Petar Sarić	215	0

Ovaj izveštaj objaviće se u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

03 broj 013-14/93

U Beogradu, 9. januara 1993. godine

Republička izborna komisija

Predsednik Komisije,
mr Časlav Ignjatović, s.r.

1.3. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 19. i 26. decembra 1993. i 5. januara 1994. godine

Na osnovu člana 99. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, br. 79/92 i 83/92),

Republička izborna komisija objavljuje:

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRBIJE, ODRŽANIH 19. I 26. DECEMBRA 1993. GODINE I 5. JANUARA 1994. GODINE

Ukupni rezultati izbora su:

1. Broj birača upisanih u biračke spiskove	7.010.389
2. Ukupan broj birača koji su glasali	4.300.440
3. Broj birača koji su glasali na biračkom mestu	4.263.846
4. Broj birača koji su glasali van biračkog mesta	36.594
5. Broj primljenih glasačkih listića	6.885.308
6. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.574.977
7. Broj upotrebljenih glasačkih listića	4.297.568
8. Broj nevažećih glasačkih listića	171.824
9. Broj važećih glasačkih listića	4.125.609

* „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 3 od 8. januara 1994.

10. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:

Redosled po broju mandata	Naziv izborne liste	Broj dobijenih glasova	Broj dobijenih mandata
1	2	3	4
	UKUPNO		250
1.	Socijalistička partija Srbije	1.576.287	123
2.	DEPOS – Ujedinjena opozicija	715.564	45
3.	Srpska radikalna stranka	595.467	39
4.	Demokratska stranka	497.582	29
5.	Demokratska stranka Srbije	218.056	7
6.	Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara	112.456	5
7.	Koalicija Partije za demokratsko delovanje i Demokratske partije Albanije	29.342	2
8.	Seljačka stranka Srbije	65.623	0
9.	Narodna stranka	48.331	0
10.	Stranka srpskog jedinstva	41.362	0
11.	Demokratska koalicija za Vojvodinu (RDSV–LSV–SJ)	41.097	0
12.	Udružena levica	34.366	0
13.	Stranka deviznih štediša	17.452	0
14.	Srpska demokratska stranka Srbije	15.447	0
15.	Srpska narodna obnova	15.187	0
16.	Novi komunistički pokret Jugoslavije	9.854	0
17.	Nar. stranka i Nar. radikalna stranka	8.590	0
18.	Narodna radikalna stranka	8.347	0
19.	Komunistička partija Jugoslavije u Srbiji	8.104	0
20.	Socijaldemokratska partija	5.959	0
21.	Reformska demokratska stranka Sandžaka	5.530	0
22.	Udruženje deviznih štediša	4.877	0
23.	Demokratski savez Hrvata u Vojvodini	3.946	0
24.	Srpski rojalistički pokret	3.627	0
25.	Radnička partija Srbije	3.019	0
26.	Pokret za zaštitu ljudskih prava	2.950	0
27.	Zemljoradnička stranka	2.790	0
28.	Demokratska reformska stranka Muslimana	2.697	0
29.	Srpski rojalistički blok	2.402	0
30.	Napredna stranka – Naprednjaci	2.216	0
31.	Ujedinjena socijaldemokratija	2.041	0
32.	GG Slobodan Milošević iz Despotovca	1.778	0
33.	Bunjevačko-šokačka stranka	1.745	0
34.	Nezav. kandidat GG Čačak, Kragujevac i Valjevo	1.430	0
35.	Nova zelena stranka – „Zeleni“	1.288	0
36.	Grupa građana Vladislav Brankov	1.010	0
37.	GG zemljoradnika – Mihajlo Lajnić Miša	999	0

1	2	3	4
38.	Zelena stranka	827	0
39.	Jug. radnička klasa „Josip Broz Tito“	816	0
40.	Pokret Vlaha i Rumuna Jugoslavije	725	0
41.	GG „Samost. zanatlije i privatnici“	681	0
42.	Grupa građana „Bolji život“	671	0
43.	Grupa seljaka iz Bajevca – Lajkovac	629	0
44.	Grupa građana – Raška oblast	573	0
45.	Komunistička partija Jugoslavije	544	0
46.	Savezna stranka Jugoslovena	524	0
47.	GG „Aleks i Stevanović – Bobovište“	518	0
48.	Pokret „Vojvoda Vuk 1903–1993“	509	0
49.	Grupa građana iz Vranja	471	0
50.	Grupa građana iz Uba	468	0
51.	Grupa građana iz Toplice	464	0
52.	Grupa građana „Mladost“	446	0
53.	Stranka za mir i prosperitet	420	0
54.	Grupa građana „Privatnici za bogatu Srbiju“	402	0
55.	Grupa građana – Radovan Obradović	399	0
56.	Grupa građana „Šumadija“ Kragujevac	358	0
57.	GG Kragujevac – Šapić Blagoje	348	0
58.	Grupa građana „Leskovac“	343	0
59.	GG „IRIS“ – inteligencija, radnici i seljaci	327	0
60.	Srpska oml. – Pokret Nove Srbije (PONOS)	323	0
61.	Grupa građana „Novo Mirijevo“ Zvezdara	308	0
62.	Grupa građana „Čarapani“ Trstenik	289	0
63.	Grupa građana „Supermen“	288	0
64.	Grupa građana Draževac	283	0
65.	Grupa građana Mirka Jakovljevića – Jagodina	280	0
66.	Jugoslovenska demokratska stranka	277	0
67.	Grupa građana – Božidar Đokić	276	0
68.	Liberalna stranka Valjevo	275	0
69.	Grupa građana – Radosav Milović	257	0
70.	Grupa građana Potočanje Sevojno	245	0
71.	Grupa građana „Devet Jugovića“	228	0
72.	Grupa građana „Student“	219	0
73.	Grupa građana „Ujedinjena Srbija“	201	0
74.	Grupa građana „Univerzalisti“	196	0
75.	Grupa građana Posavo-Tamna	184	0
76.	Demokratska unija centra	180	0
77.	GG – Veroljub Mijatović Omega	168	0
78.	Grupa građana „Poverenje“	154	0
79.	Stranka višepartijskog socijalizma	149	0
80.	Liberalna stranka i Beogradska stranka „Best“	134	0

1	2	3	4
81.	Grupa građana Velibora Biljića	120	0
82.	Republikanska stranka	104	0
83.	Grupa građana „Radoslav Popović“	100	0
84.	Grupa građana – Uroševac	87	0

11. Ovaj izveštaj objaviće se u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

02 Broj 013-5/94

U Beogradu, 8. januara 1994. godine

Republička izborna komisija

Predsednik Komisije
mr Časlav Ignjatović, s.r.

1.4. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 21. i 28. septembra i 5. oktobra 1997. godine

Na osnovu člana 99. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, br. 79/92, 83/92, 53/93, 67/93, 90/93, 107/93, 48/94 i 32/97),

Republička izborna komisija objavljuje

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRBIJE, ODRŽANIH 21. I 28. SEPTEMBRA I 5. OKTOBRA 1997. GODINE

Ukupni rezultati izbora su:

1. Broj birača upisanih u biračke spiskove	7.210.386
2. Ukupan broj birača koji su glasali	4.139.080
3. Broj birača koji su glasali na biračkom mestu	4.097.385
4. Broj birača koji su glasali putem pisma na biračkom mestu	36.320

* „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 48 od 22. oktobra 1997.

5. Broj birača koji su glasali putem pisama dostavljenih izbornoj komisiji	5.358
6. Broj primljenih glasačkih listića	7.206.361
7. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	3.064.452
8. Broj upotrebljenih glasačkih listića	4.136.716
9. Broj nevažećih glasačkih listića	164.307
10. Broj važećih glasačkih listića	3.972.468
11. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:	

Redosled po broju mandata	Naziv izborne liste	Broj dobijenih glasova	Broj dobijenih mandata
1	2	3	4
	UKUPNO		250
1.	SPS, JUL, Nova demokratija	1.418.036	110
2.	Srpska radikalna stranka	1.162.216	82
3.	Srpski pokret obnove	793.988	45
4.	Koalicija „Vojvodina“	112.589	4
5.	Savez vojvođanskih Mađara	50.960	4
6.	Koalicija „Lista za Sandžak dr Sulejman Ugljanin“	49.486	3
7.	Demokr. alternativa, Seljačka stranka Srbije, Penzionerska partija Srbije	60.855	1
8.	Demokratska koalicija Preševo – Bujanovac	14.179	1
9.	Socijaldemokratija	105.068	0
10.	Demokratska stranka vojvođanskih Mađara	16.986	0
11.	Demokratska zajednica Vojvođanskih Mađara	16.812	0
12.	Nova komunistička partija Jugoslavije	16.222	0
13.	Radikalna stranka „Nikola Pašić“	15.986	0
14.	Narodna stranka	15.232	0
15.	Grupa građana „Gojko Veličković“	9.423	0
16.	Partija prirodnog zakona	8.957	0
17.	Savez komunista Jugoslavije u Srbiji	5.760	0
18.	Stranka srpskog jedinstva	5.590	0
19.	Demokratski savez Hrvata u Vojvodini	5.370	0
20.	Vojvođanska stranka	4.790	0
21.	Stranka državljana Srbije	4.508	0
22.	Koalicija „Preporod“ – Stranka deviznih štediša	3.727	0
23.	Savez građana Subotice	3.647	0
24.	Koalicija „Sandžak“	3.606	0
25.	Grupa građana – Udruženje deviznih i dinarskih štediša Jugoslavije	3.501	0
26.	Srpski pokret otpora – Demokratski pokret	3.299	0
27.	Penzionerska demokratska stranka Srbije	2.956	0

1	2	3	4
28.	Demohrišćanski pokret vojvođanskih mađara	2.702	0
29.	Koalicija „Preporod“	2.652	0
30.	Srpska seljačka stranka	2.197	0
31.	Građanski pokret vojvođanskih Mađara	2.181	0
32.	GG – Blaško Gabrić – Privrednici Subotice, B. Topole i M. Idoša	2.145	0
33.	Radnička stranka Jugoslavije	2.141	0
34.	Nova radikalna stranka – Stranka naroda	2.116	0
35.	Stranka deviznih štedišta	1.895	0
36.	Grupa građana „Za agrar Vojvodine“ – Palatinuš	1.872	0
37.	Pokret za zaštitu ljudskih prava	1.849	0
38.	Hrišćansko-demokratsko sjedinjenje	1.772	0
39.	„Zemljoradnici“ Grupa građana – Vlainić Mihajlo	1.762	0
40.	Jedinstvena lista: Srpska seljačka stranka – Narodna stranka	1.489	0
41.	Grupa građana „Za Kasandru“ – Dragan Milić	1.408	0
42.	Grupa građana „Povratak selu i prirodi“	1.3989	0
43.	Grupa građana „Dobrič i Toplica“ T. Milenković	1.386	0
44.	Savez nezavisnih građana „Za Zemun“	1.243	0
45.	Nezavisna radikalna stranka	1.225	0
46.	Grupa građana „Novosadski blok i Udruženje boraca rata 1990. grada Novog Sada“	1.199	0
47.	Grupa građana „Bela Ruža“ – Radomir Smiljanić	1.192	0
48.	Grupa građana opštine Ivanjica – Radovan Sekulić	1.126	0
49.	Vojvođanska zelena stranka	1.125	0
50.	Grupa građana „Aleksandar I. Stevanović Sanda Glavaša Bobovište	1.056	0
51.	Savez komunista Jugoslavije	1.026	0
52.	Grupa građana Stojanović dr Mile	913	0
53.	Grupa građana Jakovljević Miodrag „Purko“	899	0
54.	Solidarnost	891	0
55.	Zelena stranka	772	0
56.	Komunistička partija Jugoslavije	749	0
57.	Grupa građana „Srbija“	723	0
58.	Grupa građana „Za Vojvodinu i Frušku Goru“	715	0
59.	Socijaldemokratska partija radnika Sandžaka	674	0
60.	Grupa građana Udruženje oštećenih deviznih štedišta Srbije	649	0
61.	Grupa građana – Radovan Radević	617	0
62.	Grupa građana – Udruženje podstanara Srbije	593	0
63.	Grupa građana – Čizmić Aleksandar	586	0
64.	Grupa građana „Supermen“	536	0
65.	Grupa građana (GG)	527	0

1	2	3	4
66.	Grupa građana – Radivoje Panić – Rajče nastavnik	517	0
67.	Liberalno demokratska stranka	503	0
68.	Grupa građana „Velibor Stojković Velja“	488	0
69.	„Državljeni Srbije“ – Stranka državljana Srbije	477	0
70.	Grupa građana „Miodrag Miša Milošević“	467	0
71.	Grupa građana „Radoslav Popović“	453	0
72.	Grupa građana – Joković Velibor Libo	445	0
73.	Ujed. opozicija Šumadije – Pokret „Vojvoda Vuk“ i Šumad. otadžbinski sabor	440	0
74.	Grupa građana iz Gornjeg Dobreva, Kosovo Polje – Matija Stevan	439	0
75.	Grupa građana – Siniša Filipović	392	0
76.	Grupa građana – Simo Rebić	389	0
77.	Grupa građana „Stevan Nemanja“	387	0
78.	Grupa građana „Šumadija“	363	0
79.	Koalicija „Preporod“, Str. deviznih štediša, Radnička partija Srbije	355	0
80.	Jugoslovenska radnička klasa „Josip Broz Tito“	351	0
81.	Koalicija „Preporod“ – Monarhistička stranka Srbije	296	0
82.	KP Jugoslavije, Pokret jugoslovenske perspektive i Radnička stranka Jugoslavije	283	0
83.	Gruša građana „Milivoje Miljković Mice“	279	0
84.	Grupa građana Severna Bačka – Rudinski Antun	275	0
85.	Grupa građana „Koalicija Šumadija – Cole Kovačević“	271	0
86.	Grupa građana „Oružari“ – Ašić Dragić	260	0
87.	Grupa građana – Petar Azanjac	242	0
88.	Grupa građana „Miroslav Mirković Puškić“	217	0
89.	Univerzalistički pokret	124	0

12. Glasanje za izbor narodnih poslanika obavljeno je na 9.827 biračkih mesta.

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

02 Broj 013-920/97

U Beogradu, 20. oktobra 1997. godine

Republička izborna komisija

Predsednik,
Balša Govedarica, s.r.

1.5. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 23. decembra 2000. i 10. januara 2001. godine

Na osnovu člana 85. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 35/2000),

Republička izborna komisija, na sednici 12. januara 2001. godine, utvrdila je

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 23. DECEMBRA 2000. GODINE I 10. JANUARA 2001. GODINE

I

Ukupni rezultati izbora za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije, održanih 23. decembra 2000. godine i 10. januara 2001. godine su:

1. Broj birača upisanih u birački spisak	6.508.856
2. Ukupan broj birača koji su glasali	3.752.170
3. Broj primljenih glasačkih listića	6.496.188
4. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.739.116
5. Broj upotrebljenih glasačkih listića	3.750.649
6. Broj nevažećih glasačkih listića	89.800
7. Broj važećih glasačkih listića	3.660.849
8. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:	

Redni broj	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1	2	3	4
	<i>UKUPNO</i>		250
1.	Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	322.615	23
2.	„Srpski pokret obnove – Vuk Drašković” – Vuk Drašković	141.401	0
3.	Socijalistička partija Srbije – Slobodan Milošević	516.326	37

* „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 2 od 12. januara 2001.

1	2	3	4
4.	Demokratska opozicija Srbije – dr Vojislav Koštunica (Demokratska stranka, Demokratska stranka Srbije, Socijaldemokracija, Građanski savez Srbije, Demohrišćanska stranka Srbije, Nova Srbija, Pokret za demokratsku Srbiju, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Reformska demokratska stranka Vojvodine, Koalicija Vojvodine, Savez vojvođanskih Mađara, Demokratska alternativa, Demokratski centar, Nova demokratija, Socijaldemokratska unija, Sandžačka demokratska partija, Liga za Šumadiju, Srpski pokret otpora – Demokratski pokret)	2.404.758	176
5.	Štranka srpskog jedinstva – profesor Borislav Pelević	200.052	14
6.	Demokratska socijalistička partija – Milodrad Vučelić	31.973	0
7.	Jugoslovenska levica – JUL	14.324	0
8.	Srpska socijaldemokratska partija – Zoran Lilić	29.400	0

II

Ovim izveštajem zamenjuje se i prestaje da važi Izveštaj o rezultatima izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije održanih 23. decembra 2000. godine koji je objavljen u „Službenom glasniku Republike Srbije”, broj 56 od 27. decembra 2000. godine.

III

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

Broj 013-70/01

U Beogradu, 12. januara 2001. godine

Republička izborna komisija

Predsednik,
Andrija Simić, s.r.

1.6. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 28. decembra 2003. godine

Na osnovu čl. 85. i 86. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, broj 35/2000),

Republička izborna komisija, na sednici 30. decembra 2003. godine, utvrdila je

IZVEŠTAJ*

O REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 28. DECEMBRA 2003. GODINE

I

Rezultati izbora za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije održanih 28. decembra 2003. godine su:

1. Broj birača upisanih u birački spisak	6.511.450
2. Ukupan broj birača koji su glasali	3.825.471
3. Broj primljenih glasačkih listića	6.527.341
4. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.701.870
5. Broj upotrebljenih glasačkih listića	3.824.557
6. Broj nevažećih glasačkih listića	49.755
7. Broj važećih glasačkih listića	3.774.802
8. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:	

Redni broj	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1	2	3	4
	<i>UKUPNO</i>		250
1.	Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	1.056.256	82
2.	Demokratska stranka Srbije – dr Vojislav Koštunica	678.031	53
3.	Demokratska stranka – Boris Tadić	481.249	37
4.	G17 PLUS – Mirosljub Labus	438.422	34
5.	Srpski pokret obnove – Nova Srbija – Vuk Drašković, Velimir Ilić	293.082	22
6.	Socijalistička partija Srbije – Slobodan Milošević	291.341	22
7.	Zajedno za toleranciju – Čanak, Kasa, Ljajić	161.765	0
8.	Demokratska alternativa – Nebojša Čović	84.463	0

* „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 131 od 30. decembra 2003.

1	2	3	4
9.	„Za narodno jedinstvo“ prof. Borislav Pelević i Marijan Rističević (Stranka srpskog jedinstva, Narodna seljačka stranka, Narodna stranka, Naš dom Srbija i Srpska stranka)	68.537	0
10.	Otpor	62.545	0
11.	Samostalna Srbija – dr Vladan Batić (Demohrišćanska stranka Srbije, Demokratska stranka „Otađbina“, Demokratski pokret Rumuna Srbije, Seljačka stranka, Srpska pravda)	45.211	0
12.	Socijalistička narodna stranka – Narodni blok – general Nebojša Pavković	27.596	0
13.	Liberali Srbije – Dušan Mihajlović	22.852	0
14.	Reformisti – Socijaldemokratske partije Vojvodine – Srbije, Miodrag Mile Isakov	19.464	0
15.	Obrana i pravda – Vuk Obradović i Borivoje Borović (Socijaldemokratija, Narodna stranka Pravda, Stranka radnika i penzionera – SRP i Socijaldemokratska partija zelenih)	18.423	0
16.	Privredna snaga Srbije i dijaspora – Branko Dragaš	14.113	0
17.	Laburistička partija Srbije – Dragan Milovanović	4.666	0
18.	Jugoslovenska levica – JUL	3.771	0
19.	Savez Srba Vojvodine – Dušan Salatić	3.015	0

II

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

02 Broj 013-1214/03

U Beogradu, 30. decembra 2003. godine

Republička izborna komisija

Predsednik,
Radoslav Bačović, s.r.

1.7. Izbori za narodne poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije 21. januara 2007. i 8. februara 2007. godine

Na osnovu čl. 85. i 90. stav 3. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, br. 35/00 i 18/04),

Republička izborna komisija, na sednici održanoj 9. februara 2007. godine, utvrdila je

IZVEŠTAJ*

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKENARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRBIJE

I

Ukupni rezultati izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održanih 21. januara 2007. godine i ponovljenih na pojedinim biračkim mestima 8. februara 2007. godine su sledeći:

1. Broj birača upisanih u birački spisak	6.653.851
2. Ukupan broj birača koji su glasali	4.033.586
3. Broj primljenih glasačkih listića	6.700.816
4. Broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.667.249
5. Broj upotrebljenih glasačkih listića	4.033.586
6. Broj nevažećih glasačkih listića	65.468
7. Broj važećih glasačkih listića	3.967.335
8. Broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste:	

Red. br.	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1	2	3	4
1.	Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	1.153.453	81
2.	Demokratska stranka – Boris Tadić	915.854	64
3.	Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica	667.615	47
4.	G17 PLUS – Mlađan Dinkić	275.041	19
5.	Socijalistička partija Srbije	227.580	16
6.	Liberalno demokratska partija – Građanski savez Srbije – Socijaldemokratska unija – Liga socijaldemokrata Vojvodine – Čedomir Jovanović	214.262	15
7.	Savez vojvođanskih Mađara – Jožef Kasa	52.510	3
8.	Koalicija Lista za Sandžak dr Sulejman Ugljanin	33.823	2
9.	Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić	17.128	1

* „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 16 od 9. februara 2007.

1	2	3	4
10.	Koalicija Albanaca Preševske doline	16.973	1
11.	Romska partija – Šajn Srđan	14.631	1
12.	Srpski pokret obnove – Vuk Drašković	134.147	0
13.	Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) – dr Jovan Krkobabić i Socijaldemokratska partija (SDP) – dr Nebojša Čović	125.342	0
14.	Pokret snaga Srbije – Bogoljub Karić	70.727	0
15.	Branko Pavlović – „Zato što mora bolje“	15.722	0
16.	Koalicija Mađarska sloga – Andraš Agošton – dr Pal Šandor	12.940	0
17.	Koalicija „Vojvođanske partije“ – mr Igor Kurjački	7.359	0
18.	Demokratska zajednica Srbije – dr Obren Joksimović	5.438	0
19.	Socijaldemokratija – Nenad Vukasović	4.909	0
20.	Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić	1.881	0

II

Glava I ovog izveštaja obuhvata podatke o rezultatima izbora sa svih 8.539 biračkih mesta na kojima su održani izbori za narodne poslanike 21. januara 2007. godine i ponovljeni na pojedinim biračkim mestima 8. februara 2007. godine, i to:

– podatke o rezultatima izbora održanih 21. januara 2007. godine sa 8.525 biračkih mesta u Republici Srbiji i u inostranstvu;

– podatke o rezultatima izbora održanih 21. januara 2007. godine koji su sadržavali logičko-računske nedostatke, a izvršavajući naloge iz presuda Vrhovnog suda Srbije Už. 52/07 i Už. 53/07 kojima je naloženo da moraju biti sadržani u ukupnim rezultatima izbora, sa osam biračkih mesta i to: biračko mesto broj 22 u opštini Ruma, biračko mesto broj 27 u opštini Palilula, biračko mesto broj 15 u opštini Boljevac, biračko mesto broj 32 u opštini Gadžin Han, biračko mesto broj 4 u opštini Čajetina, biračko mesto broj 24 u opštini Barajevo, biračko mesto broj 32 u opštini Preševo i biračko mesto broj 20 u opštini Bujanovac;

– podatke o rezultatima izbora održanih 21. januara 2007. godine sa biračkog mesta broj 2 u opštini Obilić, prema stanju u zapisniku o radu biračkog odbora, prema kojem izborne liste na tom biračkom mestu nisu dobile glasove; naime, izvršavajući nalog iz presude Vrhovnog suda Srbije Už. 52/07 od 31. januara 2007. godine, Republička izborna komisija je pravosnažnim rešenjem 02 Broj: 013-2174/07 od 1. februara 2007. godine odbila prigovor pod istim brojem od 26. januara 2007. godine u delu kojim je, između ostalog, traženo poništavanje izbora i ponavljanje glasanja na tom biračkom mestu;

– podatke o rezultatima izbora sa šest biračkih mesta na kojima je, po rešenju Republičke izborne komisije, ponovljeno glasanje 8. februara 2007. godine, i to: biračko mesto broj 6 u opštini Knjaževac, biračko mesto broj 39 u opštini Vršac, biračko mesto broj 22 u opštini Šabac, biračko mesto broj 15 u opštini Senta, biračko mesto broj 7 u opštini Lipljan i biračko mesto broj 17 u opštini Lipljan.

III

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

02 Broj: 013-2337/07

U Beogradu, 9. februara 2007. godine

Republička izborna komisija

Predsednik,
Mihailo Rulić, s.r.

2. IZVEŠTAJ CESID-a O IZBORIMA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE, JANUAR 2007. GODINE

IZVEŠTAJ CESID-a O IZBORIMA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE, JANUAR 2007. GODINE

CeSID je, uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta, Ambasade Danske, Ambasade Finske i Ambasade Holandije organizovao nepristrasno domaće posmatranje izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije, održanih 21. januara 2007. godine.

Ukupno 5.000 stacionarnih i mobilnih domaćih posmatrača učestvovalo je u posmatračkoj misiji CeSID-a. Četiri posmatrača bila su akreditovana za praćenje rada Republičke izborne komisije (RIK). Posmatrači CeSID-a pratili su i rad svih radnih tela RIK-a u opštinama širom Srbije.

Uz CeSID, izbore su posmatrali i akreditovani međunarodni posmatrači OEBS-a, Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, kao i posmatrači Parlamentarne skupštine NATO-a.

Uvod i opšta ocena izbora

Izbori za nama prvi su parlamentarni izbori održani po konstituisanju Srbije kao samostalne države.

Nakon okončanih izbora u kojima su građani Srbije birali svoje buduće predstavnike u zakonodavnoj vlasti, možemo utvrditi da su održani izbori organizovani i sprovedeni uglavnom u skladu s pravilima i demokratskim standardima i principima.

Izorno zakonodavstvo

Izborni sistem

U Srbiji je u primeni proporcionalni izborni sistem. Srbija je celovita izborna jedinica. Da bi mogla da učestvuje u podeli poslaničkih mesta, izborna lista mora da na izborima osvoji najmanje 5% od ukupnog broja glasova. Podela poslaničkih mesta vrši se primenom D'Ontovog količnika.

Izmenom Zakona o izboru narodnih poslanika, izbornim listama nacionalnih manjina pružena je prilika da u podeli mandata učestvuju bez obzira na to da li su osvojile 5% od ukupnog broja glasova. Stranke nacionalnih manjina tako su prvi put zaista mogle da biraju da li će u izborima učestvovati same, ili će pak imati svoje kandidate na izbornim listama drugih stranaka. Za nacionalne manjine je, takođe, to bila prva prava prilika da imaju svoje autentične predstavnike u Narodnoj skupštini Republike Srbije.

Politička scena Srbije se nedvosmisleno ukрупnjava. S tim se otvara i prostor za razmatranje zamene postojećeg izbornog sistema sistemom koji u većoj meri odgovara novom stanju u domaćoj politici.

Poslanički mandati

Nakon okončanih izbora i podele mandata, stranke, suprotno standardima, imaju pravo da po svom nahođenju biraju kojim će kandidatima s izborne liste dodeliti dobijeni mandat. Birači tako, kada se opredeljuju za jednu listu, ne mogu znati koji bi ih od kandidata s liste mogao zastupati u parlamentu.

Takođe, Ustav dozvoljava mogućnost da se poslanik neopozivo odrekne svog mandata u ime stranke na čijoj je listi bio kada su izbori održani. Uprkos međunarodnim standardima, poslanički mandat, a s tim i ponašanje poslanika u radu, podvrgava se striktnoj kontroli stranaka kojima pripadaju.

S obzirom na navedeno, opravdano se nameće pitanje da li poslanici u Skupštini predstavljaju svoje partije ili građane, iako Ustav tu ne ostavlja prostor za dilemu, jer jasno navodi da suverenost pripada građanima, koji vlast vrše preko svojih predstavnika u Narodnoj skupštini. Takođe, posledično se nameće i pitanje čije će interese poslanici zastupati (interese građana ili partijske interese) i u kojoj meri će biti slobodni da se u budućem sazivu skupštine ponašaju i opredeljuju saglasno sopstvenom mišljenju i savesti. Logična posledica ovakvog rešenja može biti sticanje moći u rukama partijskih lidera.

Mediji

Mediji predstavljaju integralni deo izbora, a fer ponašanje medija jeste jedna od neodvojivih komponenata fer izbora. Međutim, Narodna skupština Republike Srbije je i ovoga puta, kao i u nizu prethodnih slučajeva, propustila da imenuje Nadzorni odbor, telo zakonom ovlašćeno da, između ostalog, prati i izveštavanje medija tokom trajanja kampanje i ponašanje medija tokom perioda izborne ćutnje. Republička radiodifuzna agencija jeste propisala i pratila ponašanje elektronskih medija u predizbornoj kampanji, ali su štampani mediji ostali van domena ovakve kontrole.

Stoga nije moguće utvrditi da li su, i ako jesu, u kojoj su meri mediji, pre svega štampani, poštovali zahtev za ravnopravnim tretmanom svih učesnika u izborima. Iako Zakon propisuje sankcije za kršenje pravila o jednakom tretmanu svih učesnika u izborima, te sankcije nije moguće dosledno primeniti na sve potencijalne prekršiće.

Finansiranje kampanja političkih stranaka

Zakon o finansiranju političkih stranaka usvojen 2003. godine predvideo je niz pravila koja za cilj imaju obezbeđenje transparentnosti finansiranja kampanja političkih stranaka i kandidata.

Zakon predviđa obavezu učesnika u izborima da izveste o troškovima svojih kampanja. Predstavnici izbornih lista dužni su da izveštaje o prikupljenim i potrošenim sredstvima podnesu Republičkoj izbornoj komisiji. Zadatak RIK-a je da izveštaje pregleda i utvrdi zakonitost raspolaganja novcem partija u predizbornoj kampanji.

U oceni zakonitosti ponašanja partija RIK se vodi isključivo izveštajima partija. U isto vreme, RIK okuplja predstavnike partija, te stoga može biti dovedena u pitanje i njihova objektivnost i ažurnost. Takođe, RIK nema stručnih i drugih potrebnih kapaciteta za kvalitetnu kontrolu prikupljanja i trošenja sredstava u predizbornoj kampanji.

Potrebno je razmotriti mogućnost unapređenja pravila u ovoj oblasti, na način koji bi obezbedio neometanu realizaciju principa transparentnosti finansiranja političkih partija.

Izborna ćutnja

Nedorečenost pravila koja regulišu ponašanje i aktivnosti učesnika u izborima i medija tokom perioda od 48 sati pre početka glasanja, kao i ponašanje tokom trajanja glasanja daju povod raznovrsnim tumačenjima. Tumačenja, koja mogu biti i pogrešna, a ponekad i obeležena pečatom ličnog doživljaja određenog ponašanja, tako mogu uneti pometnju u viđenje ponašanja aktera u izborima i medija tokom trajanja izborne ćutnje.

Takođe bi trebalo razmotriti i dužinu trajanja perioda predizborne ćutnje. U zemljama u okruženju, kao i zemljama razvijenih i tradicionalnih demokratija, period predizborne ćutnje ne traje duže od 24 sata pred početak glasanja.

Izborna administracija

Održane izbore u Srbiji organizovali su i sproveli Republička izborna komisija i birački odbori koje je imenovala Republička izborna komisija. Podzakonskim aktom RIK je odredio i formiranje i nadležnosti svojih radnih tela u opštinama, čija je nadležnosti svedena na prostu fasilitaciju procesa.

Stalne sastave organa za sprovođenje izbora trebalo bi da čine profesionalci, ljudi koji se izdvajaju po svojoj stručnosti i veštinama, dok bi predstavnici učesnika u izborima trebalo da čine proširene sastave organa za sprovođenje izbora. Međutim, ključni kriterijum kojim se vodila Narodna skupština prilikom imenovanja članova RIK-a, a isto važi i za RIK prilikom imenovanja članova biračkih odbora, bila je stranačka pripadnost. Utoliko su parlamentarne stranke, ujedno i učesnice u izborima, bile po dva osnova zastupljene u organima za sprovođenje izbora.

Trebalo bi razmotriti mogućnosti profesionalizacije i stalnosti organa za sprovođenje izbora, a s tim i unapređenja veština onih odgovornih za pravilno organizovanje i sprovođenje glasanja.

Takođe, Zakon pruža mogućnosti i da na mesto predsednika RIK-a bude izabran sudija Vrhovnog suda, inače sudskog organa koji u drugom stepenu, u postupku po žalbi, ceni zakonitost odluka izborne administracije.

Birački spisak

Iako je ažurnost spiskova birača u opštinama u Srbiji bitno unapređena, naročito od 2001. godine kada je CeSID radio istraživanje načina vođenja evidencije podataka o biračima, neke od manjkavosti ipak

preostaju. Te manjkavosti, međutim, mogle bi se prevazići objedinjavanjem podataka o biračima i centralizacijom biračkog spiska.

Takođe, ostaje otvoreno vrlo ozbiljno pitanje evidencije podataka o biračima u dijaspori. Od oko milion birača koliko ih ima u rasejanju, tek preko 30.000 odlučilo je da se i prijavi za glasanje u nekom od diplomatskih i konzularnih predstavništava Srbije u inostranstvu.

Potrebno je da ozbiljno bude razmotrena mogućnost usvajanja potpunih pravila o načinu vođenja biračkog spiska, objedinjenih u jedinstvenom Zakonu o biračkom spisku.

Zaključak

Na osnovu svega navedenog zaključujemo da unapređenje izbornog procesa u Srbiji za pretpostavku ima unapređenje pravila koja regulišu različite aspekte ovog procesa i to u sledećim oblastima:

- političke partije (kroz unapređenje Zakona o političkim partijama)
- finansiranje političkih partija (kroz unapređenje Zakona o finansiranju političkih partija)
- birački spisak (kroz usvajanje posebnog zakona o biračkom spisku)
- izborni sistem, izborna administracija i postupak sprovođenja izbora (kroz unapređenje Zakona o izboru narodnih poslanika).

Tok glasanja

Tokom izbornog dana posmatrači CeSID-a su na biračkim mestima zabeležili nekoliko desetina nepravilnosti u postupku glasanja. Najbrojnije nepravilnosti uključuju glasanje bez prethodne provere identiteta, glasanje u ime drugoga, kao i grupno (porodično) glasanje. Ovakve nepravilnosti zabeležene su pre svega u opštinama na jugu Srbije, dok su najbrojnije, srazmerno broju birača, bile u opštini Preševo.

Zabeležene nepravilnosti mogu biti (i u pojedinim slučajevima su bile) povod za prigovor Republičkoj izbornoj komisiji, kao i povod za žalbu Vrhovnom sudu. Prigovor Republičkoj izbornoj komisiji, odnosno žalba Vrhovnom sudu mogu biti povod za ponavljanje glasanja na onim biračkim mestima na kojima su nepravilnosti zabeležene i utvrđene.

Opšta je ocena, ipak, da nepravilnosti nisu bile u toj meri ozbiljne i brojne da bi to moglo da utiče na regularnost izbornog postupka kao celine, a stoga i na konačan ishod izbora.

Odziv

Odziv na održanim izborima premašio je sva predizborna očekivanja. Svoje pravo glasa iskoristilo je preko četiri miliona birača, ili preko 70% od broja birača koji su mogli da glasaju. Ovako visok odziv ukazuje na izrazito visok nivo odgovornosti birača prema državi u kojoj žive. Na potezu su političke partije od kojih, u pregovorima koji predstoje, očekujemo nivo odgovornosti barem jednak onom koji su birači pokazali svojim ponašanjem 21. januara.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.849.2(497.11)“2007”(082) 659.3/.4:342.8(497.11)“2007”(082) 32.019.5:342.8(497.11)“2007”(082)

OKO izbora 15 : parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 21. januara 2007 / [priredio Srećko Mihailović]. – Beograd : Centar za slobodne izbore i demokratiju, 2007 (Beograd : Službeni glasnik). – 143 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svako poglavlje.

ISBN 978-86-83491-43-8

а) Избори – Србија – 2007 – Зборници б) Масовне комуникације – Избори – Србија – 2007 – Зборници
с) Изборна кампања – Србија – 2007
COBISS.SR-ID 142276364

ГЛАСНИК
ШТАМПАРИЈА

